

YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT

1 Lakiehdotusten perustelut

1.1 Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä erityispalveluista

1 luku Yleiset säännökset

1 §. Lain tarkoitus. Pykälässä säädettäisiin vammaisten henkilöiden sosiaalihuollon erityispalveluja koskevan lain tarkoituksesta. Tarkoitussäännös ohjaa ehdotetun lain toimeenpanoa sekä palveluja koskevien säännösten tulkintaa ja soveltamista myös yksittäisten päätösten tasolla. Säännös olisi perusperiaatteiltaan samansisältöinen nykyisen vammaispalvelulain 1 §:n kanssa, ja siinä on myös otettu huomioon perusoikeus- ja ihmisoikeussääntelyssä tapahtunut kehitys.

Pykälän *1 kohdan* mukaan lain tarkoituksena on toteuttaa vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuutta, osallisuutta ja osallistumista yhteiskunnassa. Suomi on sitoutunut YK:n ja Euroopan unionin jäsenvaltiona edistämään yhteiskuntaa, joka on avoin kaikille. YK:n vammaissopimus korostaa vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuutta muiden henkilöiden kanssa ihmisoikeuksien ja perusvapauksien täysimääräisessä nauttimisessa kaikilla yhteiskunnan osaluilla. Myös esteettömyys on sopimuksen läpileikkaava periaate.

Perustuslain 2 luvun 6 § sisältää yhdenvertaisuussäännöksen ja kiellon asettaa ihmisiä eri asemaan ilman hyväksyttävää perustetta muun muassa vammaisuuden perusteella. Syrjinnän kiello sisältää segregaaation kiellon, joka tarkoittaa sosiaalipalveluissa sitä, että vammaisten henkilöiden palvelut eivät saa johtaa vammaisten henkilöiden eristämiseen muusta yhteiskunnasta ja muista ihmisistä. Vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuuden ja syrjimättömyyden vaatimus on kirjattu myös yhdenvertaisuuslakiin. Yhdenvertaisuuden edistäminen on ehdotetun lain läpileikkaava periaate, joka edellyttää jokaisen vammaisen henkilön yksilöllisen elämäntilanteen ja avun tarpeen arvioimista. Yhdenvertaisuuden edistäminen sisältää myös eri vammaryhmien välisen yhdenvertaisuuden edistämisen.

Pääperiaatteena sosiaalipalveluissa on, että vammaisen henkilö saa palvelut osana yleistä palvelujärjestelmää yhdenvertaisesti muiden kanssa. Maakunnan on huolehdittava palvelujen soveltuvuudesta ja esteettömyydestä tarvittaessa kohtuullisten mukautusten avulla vammaissopimuksen, perustuslain ja yhdenvertaisuuslain velvoitteiden mukaisesti. Yleislait ja yleiset palvelut eivät kuitenkaan aina turvaa riittäviä tai sopivia palveluja vammaisille henkilöille. Ehdotettu laki täydentäisi yleisiä sosiaalipalveluja tilanteissa, joissa ehdotuksen mukaiset erityispalvelut ovat vammaiselle henkilölle välttämättömiä tavanomaisessa elämässä suoriutumisen ja yhdenvertaisuuden ja osallisuuden toteutumisessa.

Pykälän *2 kohdan* tavoite on sidoksissa 1 kohtaan. Ehdotuksen mukaisilla erityispalveluilla ehkäistäisiin ja poistettaisiin esteitä, jotka rajoittavat vammaisen henkilön yhdenvertaisuuden toteutumista. Tarkoitus on etukäteen ja suunnitellusti poistaa ja ehkäistä eri tavoin vammaisten henkilöiden kohtaamia yhdenvertaisuuden esteitä. Esteet, joita vammaiset henkilöt kohtaavat toimintarajoitteestaan johtuen ovat sellaisia esteitä, joita vammattomilla henkilöillä ei ole. Eri tavoin vammaisten henkilöiden kohtaamat esteet voivat myös poiketa toisistaan hyvinkin paljon.

Ehdotetut erityispalvelut ovat sellaisia, joita muut eivät välttämättä tarvitse. Tämä olisi otettava huomioon arvioitaessa palvelujen tarvetta, riittävyttä ja laatua sekä yhdenvertaisuuden toteutumista suhteessa ihmisiin, joilla ei ole vastaavaa toimintarajoitetta.

Pykälän 3 kohdassa asetettaisiin lähtökohdaksi kaikessa ehdotetun lain mukaisten palvelujen järjestämisessä se, että ne edistävät vammaisen henkilön itsenäistä suoriutumista ja itsemääräämisoikeuden toteutumista. Itsenäinen suoriutuminen voidaan määritellä omatoimiseksi tekemiseksi ja suoriutumiseksi, jolloin henkilö itse tekee asioita ilman ulkopuolista apua. Vammaisen henkilön itsenäinen suoriutuminen voi sen lisäksi toteutua mukautusten ja palvelujen avulla siten, että henkilön oma näkemys ohjaa mahdollisimman paljon toimintaa. Oman näkemyksen ja tavoitteiden sekä avun ja tuen tarpeiden ilmaisemiseen vammaisen henkilö voi tarvita toisen henkilön apua ja tukea. Itsenäinen suoriutuminen on vammaisen henkilön itsemääräämisoikeuden merkittävä elementti. Se ei kuitenkaan edellytä, että henkilön tulisi kyetä palvelujenkaan avulla itse tekemään asioita.

Itsemääräämisoikeuden voidaan katsoa kuuluvan Suomen perusoikeusjärjestelmään osana oikeutta henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen. Perusoikeusuudistuksen esitöiden mukaan henkilökohtainen vapaus on luonteeltaan yleisperusoikeus, joka suojaa ihmisen fyysisen vapauden ohella myös hänen tahdonvapauttaan ja itsemääräämisoikeuttaan. Yksilön itsemääräämisoikeuden, oikeuden määrätä itsestään ja toimistaan, todetaan perusoikeusuudistusta koskevassa hallituksen esityksessä olevan monien muiden oikeuksien käytön perustana. Itsemääräämisoikeus liittyy kiinteästi myös perustuslain 10 §:n yksityiselämän suojaan. Myös muilla toimijoilla on velvollisuus kunnioittaa yksilön tai ryhmän itsemääräämisoikeutta. Itsemääräämisoikeus on yksi vammaissopimuksen kantavista periaatteista, ja asiakkaan oman tahdon ja mielipiteiden selvittämiseen on kiinnitettävä erityistä huomiota. Sosiaalihuollon asiakaslaissa on säännöksiä itsemääräämisoikeudesta ja henkilöiden kuulemisesta erityistilanteissa.

Pykälän 4 kohdan mukaan lain tarkoituksena olisi turvata vammaisen henkilön yksilöllisen tarpeen mukaiset, riittävät ja laadultaan hyvät palvelut. Palvelujen käsite sisältäisi ehdotuksessa laajasti myös nykyisessä vammaislainsäädännössä tarkoitettut taloudelliset tukitoimet. Uuden sosiaalihuoltolain keskeisimpiä tavoitteita on edistää sosiaalihuollon yhdenvertaista saatavuutta, siirtää sosiaalihuollon painopistettä hyvinvoinnin edistämiseen ja varhaiseen tukeen, vahvistaa asiakaslähtöisyyttä ja kokonaisvaltaisuutta asiakkaan tarpeisiin vastaamisessa sekä turvata tuen saantia ihmisten omassa toimintaympäristöissä. Samat tavoitteet koskevat myös ehdotettavaa erityislakia. Lisäksi olisi otettava huomioon, että ehdotetuilla erityispalveluilla vastattaisiin pitkäaikaisesta, usein elinikäisestä tai vuosikymmeniä kestävästä, vammasta tai sairaudesta johtuvasta toimintarajoitteesta aiheutuvaan avun ja tuen tarpeeseen.

Ehdotetun lain mukaisten palvelujen myöntämiskriteerit määriteltäisiin kunkin palvelun kohdalla erikseen. Palvelutarpeen arvioinnin ja asiakassuunnitelman laatimisen tavoitteena on selvittää henkilön vammasta tai pitkäaikaisesta sairaudesta johtuvat yksilölliset avun ja tuen tarpeet, joiden perusteella suunnitellaan niihin sisällöltään ja laajuudeltaan vastaava palvelujen kokonaisuus. Palvelut toteutetaan palvelutarpeen arvioinnin perusteella asiakkaan ja tarvittaessa hänen läheistensä sekä sosiaalihuollon ammattihenkilön ja tarvittaessa muiden hallinnonalojen yhteistyönä. Tämä vastaisi pääosin nykyisin vammaispalvelulain 3 a §:n 1 ja 2 momentin perusteella toteutettuja toimia samoin kuin kehitysvammalain 34 §:n mukaisen erityishuolto-ohjelman laatimista.

Yksilöllisen tarpeen mukaisen palvelun toteutuminen edellyttää palvelujen sisällön ja laadun seuranta ja nopeaa reagointia silloin, kun palvelut jostakin syystä eivät toteudu suunnitellulla

tavalla tai henkilön avun ja tuen tarpeissa tapahtuu muutoksia. Erilaisiin elämän muutosvaiheisiin on mahdollisuuksien mukaan varauduttava hyvissä ajoin. Erityisesti silloin, kun vammaainen henkilö on täysin riippuvainen palveluista, olisi myös ennakolta varauduttava mahdollisiin ongelmatilanteisiin ja varmistettava keskeytyksetön avun ja tuen saanti.

Perustuslain 19 §:n 1 momentti turvaa oikeuden välttämättömään huolenpitoon ja toimeentuloon. Se tarkoittaa muun muassa ihmisarvoisen elämän perusedellytysten luomista kaikille. Säännöksen on katsottu luovan suoran subjektiivisen oikeuden välttämättömään huolenpitoon. Perusoikeusuudistukseen johtaneen hallituksen esityksen mukaan ihmisarvoisen elämän perusedellytyksiä turvaavat erityisesti oikeus kiireelliseen sairaanhoitoon sekä erät lasten, vanhusten, vammaisten ja kehitysvammaisten henkilöiden huoltoon kuuluvat tukitoimet. Oikeuskirjallisuudessa ja ylimpien lainvalvojen ratkaisukäytännössä (esimerkiksi OKA dnro 1052/1/06) on lähdetty siitä, että ilmainen ”ihmisarvoisen elämän” turva on hyvin perustein tulkittavissa tarkoittavan jotain enemmän kuin pelkästään biologiselle olemassaololle välttämättömien edellytysten turvaamista. Vammaislainsäädännön uudistuksen lähtökohta on, että itsemääräämisoikeus ja osallisuus ovat olennainen osa ihmisarvoista elämää. Vammaisella henkilöllä on oltava mahdollisuus päättää itse omista asioistaan ja osallistua yhdenvertaisesti muiden kanssa yhteiskunnan toimintaan.

Laadultaan hyvillä palveluilla tarkoitettaisiin vammaisen henkilön tarpeen mukaisia, hänen käytettävissään olevia palveluja. Vammaispalveluissa laadun kannalta oleellista on se, miten palvelut toteuttavat lain tarkoitusta. Laadukas palvelu on *joustava* siten, että se mahdollistaa vammaisen henkilön tavanomaisen elämän ja osallistumisen eri elämänalueilla ja eri elämäntilanteissa. Lähtökohdan palvelun toteuttamisessa on oltava asiakkaan tarpeissa. Esimerkiksi henkilökohtaista apua on saatava sellaisiin kellonaikoihin, jolloin vammaainen henkilö sitä välttämättä tarvitsee. Vammaispalvelujen järjestämisen tavoitteiden mukaisesti laadukkaan palvelujen on myös mahdollistettava vammaisen henkilön *itsemääräämisoikeus* tavanomaisissa toimissaan. Vammaisen henkilön on voitava esimerkiksi valita se, missä hän käyttää vapaa-ajalleen myönnettyjä palveluja. Palvelun laatuun liittyy myös se, että palvelu ei vaaranna asiakkaan *turvallisuutta*. Esimerkiksi liikkumisen palvelut on järjestettävä siten, että ne eivät aiheuta asiakkaalle tapaturman vaaraa. Vammaisen henkilön *yksityisyyttä* ja *kotirauhaa* on kunnioitettava. Esimerkiksi asumisen palvelut on toteutettava siten, etteivät nämä perusoikeudet vaarannu. Palvelujen on oltava jatkuvia ja ennakoitavia, jotta vammaiselle henkilölle ei synny epävarmuutta suoriutumisesta eri tilanteissa.

Erityisesti olisi otettava huomioon haavoittuvassa asemassa olevat vammaiset lapset ja nuoret. Vammaisten lasten ja nuorten palvelujen olisi kaikilta osin toteutettava ehdotetun pykälän mukaista lain tarkoitusta. Tämän lisäksi lasten palveluissa olisi otettava huomioon lapsen haavoittuvuudesta ja kehityksestä johtuvat yksilölliset erityiset tarpeet. Vammaisten lasten ja nuorten palveluissa laatu tarkoittaisi muun muassa sitä, että palveluilla turvataan myös oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä asumiseen oman perheensä kanssa tai muussa lapsen tai nuoren edun mukaisessa, turvallisessa kasvuympäristössä. Palvelujen tulisi edistää vammaisen lapsen ja nuoren ikä- ja kehityskauteen kuuluvaa osallisuutta, itsenäistä suoriutumista ja itsemääräämisoikeutta.

2 §. Soveltamisala. Pykälässä säädettäisiin siitä, kenellä on oikeus saada ehdotetun lain mukaisia erityispalveluja. Eri palveluja koskevissa pykälissä määriteltäisiin lisäksi tarkemmin erityispalvelujen saamisen edellytykset kunkin palvelun osalta erikseen.

Pykälän *1 momentin* mukaan lakia sovellettaisiin henkilöön, joka tarvitsee pitkäaikaisen vamman tai sairauden aiheuttaman toimintarajoitteen johdosta välttämättä ja toistuvasti apua tai tukea tavanomaisessa elämässä eikä hän saa muun lain nojalla etunsa mukaisia riittäviä ja sopivia palveluja. Soveltamisalan piiriin kuuluvia henkilöitä kuvattaisiin käsitteellä vammainen henkilö. Vammaissopimuksen 1 artiklan 2 kohdan mukaan ”*vammaisiin henkilöihin kuuluvat ne, joilla on sellainen pitkäaikainen ruumiillinen, henkinen, älyllinen tai aisteihin liittyvä vamma, joka vuorovaikutuksessa erilaisten esteiden kanssa voi estää heidän täysimääräisen ja tehokkaan osallistumisensa yhteiskuntaan yhdenvertaisesti muiden kanssa*”. Myös ehdotetussa laissa vammaisuuden kuvaamisen lähtökohtana olisivat henkilön suhde ja mahdollisuudet osallistua ympäröivään yhteiskuntaan, ei lääketieteellinen diagnoosipohjainen määrittely. Vammaisuuteen liittyvien palvelujen tarkoitus on kompensoida pitkäaikaisesta vammasta tai sairaudesta johtuvia toimintarajoitteita. Tavoitteena on, että henkilö saavuttaisi mahdollisimman yhdenvertaiset mahdollisuudet toimia yhteiskunnassa muiden henkilöiden tavoin. Lähtökohta olisi yhtenevä nykyisen vammaispalvelulain tarkoituksen kanssa.

Ehdotetun lain tarkoituksena olisi turvata vammaiselle henkilölle välttämätön apu tai tuki niissä tavanomaisen elämän tilanteissa, joista hän ei ilman sitä suoriudu. Toimintarajoite sekä tarvittavan avun tai tuen sisältö ja määrä voivat vaihdella esimerkiksi henkilön iän, yksilöllisen elämäntilanteen, omien voimavarojen tai käytettävissä olevien apuvälineiden mukaan. Myös ympäristön esteettömyys, tiedon saavutettavuus, kohtuulliset mukautukset tai se, onko kyseessä tuttu vai vieras tilanne tai toimintaympäristö, voivat vaikuttaa henkilön tarvitseman avun ja tuen määrään ja sisältöön.

Vamman tai sairauden *pitkäaikaisuutta* arvioitaisiin yksilöllisesti. Lähtökohta olisi sama kuin nykyisessä vammaispalvelulaissa. Vakiintuneen soveltamiskäytännön mukaan vamma tai sairaus katsotaan pitkäaikaiseksi, kun siitä aiheutuu vähintään vuoden kestävä toimintarajoite. Nopeasti etenevät sairaudet (esimerkiksi ALS, MS-tauti) täyttävät kuitenkin pitkäaikaisuuden vaatimuksen silloin, kun sairaudesta johtuvat toimintarajoitteet käytettävissä olevan tiedon mukaan aiheuttavat välttämättömän avun ja tuen tarpeita tavanomaisessa elämässä. Vuoden määräaika ei tällaisissa tilanteissa nykyisinkään edellytetä. Vastaavasti, jos vamman tai sairauden aiheuttama toimintarajoite voidaan arvioida pysyväksi, palvelut olisi järjestettävä viivytyksettä tarpeen mukaisesti.

Kuten nykyisinkin, vamma tai sairaus katsottaisiin pitkäaikaiseksi myös tilanteissa, joissa vamman aiheuttamat toimintarajoitteet vaihtelevat. Tällöin välttämättömän avun tarve ei aina ole jatkuvaa, mutta vamman tai sairauden oireiden vaikeutuessa avun tarve saattaa olla hyvin runsasta. Vammaisen henkilön toimintakyvyn, ympäristön ja elämäntilanteiden aiheuttamista muutoksista johtuvat avun tarpeen vaihtelut tulisi ottaa huomioon myös silloin, kun avuntarve on pysyvää.

Avun tai tuen *välttämättömyys* olisi aina arvioitava toimintarajoitteesta johtuvan tarpeen kautta. Tarkoituksena ei olisi arvioida tietyn toiminnon välttämättömyyttä, vaan sen toteutukseen tarvittavan avun ja tuen välttämättömyyttä. Välttämättömän avun ja tuen sisällön ja määrän arviointiin vaikuttavat muun muassa vammaisen henkilön ikä, elämäntilanne, perhesuhteet, asuinolosuhteet ja toimintaympäristö. Sen arvioiminen, kuuluuko palvelujen järjestäminen tiettyyn toimintaan ylipäätään vammaislainsäädännön soveltamisalaan, ratkaistaisiin sen sijaan arvioimalla, onko kyseinen toiminta katsottava osaksi tavanomaista elämää.

Välttämättömyyden arvioinnissa olisi otettava huomioon se, mitä rajoituksia, esteitä tai tarpeita vamma tai sairaus aiheuttaa yksilöllisesti ja millaisia palveluja toiminnon toteuttaminen tällöin edellyttää. Henkilöllä voi olla toimintarajoitteita yhdessä tai useammassa toiminnossa. Palvelut

olisivat säännöksessä tarkoitettulla tavalla välttämättömiä, jos henkilö ei ilman niitä kykenisi suoriutumaan kulloinkin kyseessä olevasta toiminnosta. Apu tai tuki olisi aina arvioitava välttämättömäksi, jos sen puuttuminen aiheuttaisi henkilölle toimintojen estymisen tai terveyden taikka turvallisuuden vaarantumisen uhan. Pelkästään se, että palvelusta olisi hyötyä, ei tekisi palvelua välttämättömäksi.

Korkein hallinto-oikeus arvioi ratkaisussaan KHO 17.8.2016 T 3421 haetun tukitoimen välttämättömyyttä asunnon muutostöiden yhteydessä. Korkein hallinto-oikeus katsoi muun ohella, että keittiön kaappien muuttaminen helposti ulosvedettäviksi koreiksi olisi ollut omiaan helpottamaan henkilön suoriutumista päivittäisistä toiminnoista. Henkilön terveydentilasta ja toimintakyvystä saadun selvityksen perusteella muutostyötä ei kuitenkaan ollut pidettävä sellaisena vammaispalvelulaissa ja -asetuksessa tarkoitettuna henkilön päivittäisen selviytymisen kannalta välttämättömänä asunnon muutostyönä, joka kunnan olisi tullut korvata.

Apua tai tukea olisi järjestettävä riittävästi ja oikea-aikaisesti. Välttämätön avun tai tuen tarve voi olla erittäin runsasta, usein ympärivuorokautista, tilanteessa, jossa henkilö tarvitsee jatkuvaluonteisesti toisen henkilön apua turvallisuutensa takaamiseksi esimerkiksi hengitysvajeen tai vaarantajan puutteen vuoksi. Välttämätön avun tai tuen tarve voi ilmetä myös tilanteessa, jossa vammaisen henkilön tarvitsema apu tai tuki on vaativaa tai monialaista tai se edellyttää samalla myös muiden hallinnonalojen palvelujen järjestämistä eli esimerkiksi integroituja sosiaali- ja terveystalvija palveluja henkilön tarpeen mukaisen palvelukokonaisuuden toteuttamiseksi. Välttämätön avun tai tuen tarve ei kuitenkaan kaikissa tilanteissa edellyttäisi vaativia tai monialaisia palveluja. Henkilöllä olisi oikeus saada ehdotetun lain mukaisia palveluja myös silloin, kun hän tarvitsee vammansa aiheuttaman toimintarajoitteen vuoksi välttämättä ja toistuvasti apua joissakin tavanomaisen elämän tilanteissa, asioissa tai toimintaympäristöissä, vaikka hän suoriutuisi jossakin toisessa tilanteessa itsenäisesti ilman apua.

Toistuva avun tai tuen tarve ei merkitsisi samaa kuin jatkuva tarve. Toistuvuuden vaatimuksen täyttäisi esimerkiksi viikoittainen avuntarve, jos se olisi vamman tai sairauden aiheuttaman toimintarajoitteen takia välttämätöntä eikä avun tarpeeseen voitaisi vastata henkilön yksilöllisen tarpeen ja edun mukaisesti muilla palveluilla. Apu tai tuki voisi olla myös lyhytkestoisempaa, jos toimintarajoitteen kompensoiminen pitkäaikaisesti onnistuisi sen avulla. Esimerkkinä tämänkaltaisista tilanteista ovat asunnonmuutostyöt, taloudellinen tuki sekä lyhytkestoinen valmennus ja tuki.

Momentissa edellytetään avun tai tuen tarvetta *tavanomaisessa elämässä*. Avun ja tuen olisi turvattava perustuslain 19 §:n 1 momentin tarkoittamat ihmisarvoisen elämän edellytykset. Tavanomaisessa elämässä suoriutuminen ja ehdotetun lain 1 §:n tavoite vammaisen henkilön yhdenvertaisuuden, osallistumisen ja osallisuuden toteuttamiseksi muodostaisivat kokonaisuuden, joka määrittäisi yhteiskunnassa hyväksytyjen arvojen ja toimintatapojen mukaisesti. Tavanomaisen elämän käsitettä olisi arvioitava laaja-alaisesti, jotta se kattaisi ihmisten monimuotoiset elämäntilanteet ja yksilölliset tarpeet ja jotta palvelupäätökset vastaisivat lain tarkoitusta.

Omaa elämää koskeva päätöksenteko sekä yhdenvertainen osallisuus yhteiskuntaan kuuluvat olennaisena osana tavanomaisen elämän toimintoihin. Tavanomaiseen elämään kuuluvia toimintoja olisivat ainakin ne asiat, mihin suomalaisten aika ajankäyttötutkimuksen mukaan kuuluu (Välttämätön apu, Nurmi-Koikkalainen, THL 2009). Näitä ovat esimerkiksi itsestä, perheestä ja kodista huolehtiminen, liikkuminen, opiskelu, työ, muu osallistuminen yhteiskuntaan sekä sosiaalinen elämä ja vapaa-ajan tai loman viettoon kuuluvat toiminnot.

Tavanomaisen elämän toimintoja voitaisiin verrata vammattomien samaan ikäryhmään kuuluvien ja samankaltaisessa elämäntilanteessa olevien henkilöiden toimintoihin. Maakunnalla ei olisi velvollisuutta järjestää ehdotetun lain mukaisia palveluja, jos tilanne poikkeaisi merkittävästi vertailuryhmän tasosta eivätkä palveluista aiheutuvat kustannukset olisi toiminnan tavoite ja kokonaisuus huomioon ottaen kohtuullisia. Tällaisia voisivat olla esimerkiksi taajaan toistuvat tai poikkeuksellisen pitkät ulkomaanmatkat ja niille tarvittavat palvelut tai muu vastaava tilanne, joka eroaisi merkittävästi siitä, mitä tavanomainen elämä yleisesti arvioiden sisältää. Arvioinnissa olisi kuitenkin aina otettava huomioon vammaisen henkilön yksilöllinen elämäntilanne. Esimerkiksi opiskelu, työ tai perhetilanne voitaisiin ottaa tavanomaisen elämän käsitettä arvioitaessa erityiseksi perusteeksi myöntää palvelua määrällisesti enemmän. Korkein hallinto-oikeus katsoi ratkaisussaan KHO 9.9.2016 T 3790, että ulkomaille suuntautuvan lomamatkan tavanomaisuutta arvioitaessa ei ratkaisevaa merkitystä voitu antaa yksinomaan matkan luonteelle. Arviointi tuli tehdä myös henkilön yksilöllisten tarpeiden ja olosuhteiden perusteella. Kyseisessä tapauksessa henkilön kertaluonteista interrail-matkaa voitiin henkilön tilanteesta esitetyn selvityksen perusteella pitää hänen tavanomaisena elämän toimintonaan.

Yksittäisessä tilanteessa tarvittava apu ja tuki voi merkittävästikin vaihdella. Esimerkiksi tilanteissa, joissa vammaisen henkilö tarvitsee toimintarajoitteen johdosta runsaasti ja jatkuvaluonteisesti toisen henkilön apua voidakseen asua itsenäisesti tai vammaisen lapsen kotihoidon turvaamiseksi, voidaan tarvita laajaa ja monipuolista, vuorokauden eri aikoina kotiin järjestettävää apua.

Lasten tavanomaiseen elämään kuuluu esimerkiksi harrastustoimintaa, sosiaalisten suhteiden luomista ja ylläpitämistä sekä perheen arkeen tai varhaiskasvatukseen ja perusopetukseen osallistumista. Varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen järjestämisvelvollisuuteen kuuluva tuki olisi ensisijaista niitä koskevan lainsäädännön perusteella ehdotettuun lakiin nähden. Lapsen saamat vammaisuuden perusteella järjestettävät erityispalvelut mahdollistaisivat kuitenkin sen, että vammaisen lapsi voisi tehdä samoja asioita kuin muut samanikäiset vammattomat lapset tekevät. Vammaisilla lapsilla olisi oikeus ehdotetun lain mukaisesti palveluihin myös, jos apu olisi edellytys sille, että lapsi voi olla osallinen ja osallistua ikätasonsa mukaisesti ilman vanhempia tai muita perheenjäseniä toimintoihin, joita muut ikätoverit tekevät yleensä itsenäisesti tai muiden lasten kanssa.

Vammaisen henkilön *etua* arviotaisiin sosiaalihuoltolain 4 §:n 1 momentin perusteella. Sen mukaan asiakkaan etua arvioitaessa on kiinnitettävä huomiota siihen, miten eri toimintatavat ja ratkaisut parhaiten turvaavat: 1) asiakkaan ja hänen läheistensä hyvinvoinnin; 2) asiakkaan itsenäisen suoriutumisen ja omatoimisuuden vahvistumisen sekä läheiset ja jatkuvat ihmissuhteet; 3) tarpeisiin nähden oikea-aikaisen, oikeanlaisen ja riittävän tuen; 4) mahdollisuuden osallistumiseen ja vaikuttamiseen omissa asioissaan; 5) kielellisen, kulttuurisen sekä uskonnollisen taustan huomioimisen; 6) toivomuksia, taipumuksia ja muita valmiuksia vastaavan koulutuksen, väylän työelämään sekä osallisuutta edistävään toimintaan; 7) asiakassuhteen luottamuksellisuuden ja yhteistoiminnan asiakkaan kanssa. Sosiaalihuoltolain 4 §:n 2 momentin mukaan sosiaalihuoltoa toteutettaessa on kiinnitettävä erityistä huomiota erityistä tukea tarvitsevien asiakkaiden edun toteutumiseen.

Sosiaalihuoltolain 5 §:n mukaan lasten ja muiden erityistä tukea tarvitsevien asiakkaiden kohdalla on 4 §:ssä mainittujen asioiden lisäksi kiinnitettävä erityistä huomiota siihen, miten eri toimenpidevaihtoehdot ja ratkaisut parhaiten turvaavat: 1) tasapainoisen kehityksen ja hyvinvoinnin; 2) mahdollisuuden saada ymmärtämystä sekä iän ja kehitystason mukaisen

huolenpidon; 3) turvallisen kasvuympäristön ja ruumiillisen sekä henkisen koskemattomuuden; 4) itsenäistymisen ja kasvamisen vastuullisuuteen.

Poikkeuksellisesti sosiaalihuoltolain lapsen etua ja kuulemista koskevia säännöksiä voitaisiin soveltaa vammaiseen nuoreen, jos sitä olisi pidettävä nuoren alentuneen kehitystason vuoksi nuoren edun mukaisena. Vammaisella nuorella on erityinen riski syrjäytyä, ellei hän saa riittävää ja oikeanlaista tukea itsenäistymisensä ja osallistumisensa mahdollistamiseksi. Monet vammaiset nuoret tarvitsevat myös tukea oman identiteettinsä löytämiseen ja itsetunnon vahvistamiseen.

Lapsen ja nuoren oikeutta saada apua ja tukea ehdotetun lain perusteella arvioitaisiin samalla tavoin kuin muidenkin vammaisten henkilöiden ottaen kuitenkin huomioon lapsen etu. Niissä tilanteissa, joissa lapsi ei vammasta tai sairaudesta johtuvista syistä asu oman perheensä kanssa, olisi arvioitava myös sitä, millä palveluilla lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain (361/1983, jäljempänä lapsen huoltolaki) lain 1 §:n mukaiset oikeudet parhaiten toteutuvat. Silloin, kun lapsen tai nuoren välttämätön ja toistuva avun tai tuen tarve johtuu vamman tai sairauden aiheuttamasta toimintarajoitteesta, vammaisella lapsella ja nuorella olisi oikeus saada palveluja ehdotetun lain perusteella. Lapsen ikätasoista toimintaa verrattaisiin vastaavan ikäisten vammattomien lasten toimintaan. Vammaisella lapsella ja nuorella olisi oikeus tämän lain mukaisiin palveluihin silloin, kun hänen toimintakykynsä tai kehitystasonsa poikkeaa merkittävästi vastaavan ikäisten vammattomien lasten tai nuorten toimintakyvystä.

Ehdotetun lain perusteella pitkäaikaisen vamman tai sairauden aiheuttaman toimintarajoitteen johdosta myönnettävät välttämättömät sosiaalipalvelut ja niiden kokonaisuudet olisivat maksuttomia vastaavasti kuin nykyisin Tästä säädettäisiin sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksulainsäädännössä. Maksukäytäntö vastaisi nykyisen asiakasmaksulain 4 §:n 2 ja 5 kohtien säännöksiä maksuttomista kehitysvammaisten erityishuollon palveluista ja vammaispalvelulain mukaisista palveluista.

Ehdotetun lain mukaisia palveluja järjestettäisiin vammaiselle henkilölle itselleen, ellei muusta olisi erikseen säädetty. Esimerkiksi vammaisen vanhemman avun tarve lasten hoidossa tai perheen arjessa olisi otettava huomioon vammaisen vanhemman omassa palvelutarpeen arvioinnissa ja asiakassuunnitelmassa. Vammaisen lapsen perheenjäsenillä, huoltajilla tai muilla lapsesta huolehtivilla on oikeus sosiaalihuoltolain 3 luvun mukaisiin palveluihin. Näistä tärkeimpiä perhettä tukevia palveluja ovat muun muassa 18 §:n mukainen perhetyö, 19 §:n mukainen kotipalvelu sekä 20 §:n mukainen kotihoito. Jos avun tai tuen tarve on lastensuojelullista eikä lapsen vammasta johtuvaa, vammaisella lapsella ja hänen perheellään olisi oikeus saada ensisijassa lastensuojelun tukitoimenpiteitä vanhemmuuden ja lapsen kasvun ja kehityksen edistämiseksi. Sen lisäksi olisi myönnettävä tarvittavat vammaispalvelut siten, että eri lakien perusteella myönnettävät palvelut muodostavat toimivan kokonaisuuden.

Momentin mukaan ehdotetun lain mukaisia erityispalveluja järjestettäisiin, jos vammaisen henkilö ei saisi muun lain nojalla etunsa mukaisia riittäviä ja sopivia palveluja. Sosiaalihuoltolaki on sosiaalihuollon palveluissa ensisijaisesti sovellettava yleislaki.

Rajanvetoa yleislain ja erityislain välillä on käsitelty useissa korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisuissa. Ratkaisussa KHO 20.12.1999 T 4165 oli kysymys palveluasumisen järjestämisestä kehitysvammaiselle lapselle hänen omassa kodissaan henkilökohtaisen avustajajärjestelmän turvin. Tapauksessa kehitysvammaisen lapsen äidille oli maksettu omaishoidon tukea sekä järjestetty tilapäinen kotipalvelu tarpeen niin vaatiessa. Korkein hallinto-oikeus katsoi, ettei lapselle ja tämän äidille myönnettyjä palveluja ja tukitoimia voitu pitää riittävinä ja että lasta oli pidettävä

palveluasumisen suhteen vaikeavammaisena henkilönä. Ratkaisussa KHO 23.10.1996 T 3308 korkein hallinto-oikeus lausui, että hakijalla oli oikeus vaikeavammaisen palveluasumiseen siitä huolimatta, että hänelle oli järjestetty sosiaalihuoltolain nojalla asumis-, tuki- ja turvapalvelut. Korkein hallinto-oikeus totesi, että sosiaalilautakunta ei ole voinut syrjäyttää hakijan oikeutta saada vammaispalvelulain ja asiakasmaksulain perusteella maksutta palveluasumiseen liittyviä erityispalveluita järjestämällä hänelle vastaavat palvelut sosiaalihuoltolain perusteella maksullisina palveluina.

Ratkaisussa KHO 17.5.2016 T 2191 korkein hallinto-oikeus totesi, että henkilöllä oli vammaispalvelulain toissijaisuutta koskevasta vammaispalvelulain 4 §:n 1 momentin säännöksestä huolimatta oikeus kyseisen lain mukaiseen palveluasumiseen, koska häntä oli pidettävä vammaispalvelulain 8 §:n 2 momentissa ja vammaispalveluasetuksen 11 §:ssä tarkoitettuna vaikeavammaisena henkilönä, joka vammansa tai sairautensa vuoksi tarvitsi toisen henkilön apua päivittäisistä toiminnoista suoriutumisessa jatkuvaluonteisesti, vuorokauden eri aikoina tai muutoin erityisen runsaasti. A:n oikeutta palveluasumiseen ei voitu syrjäyttää tarjoamalla hänelle vastaavia sosiaalihuoltolain mukaisia palveluja kuten kotihoitoa.

Viimeaikaisessa oikeuskäytännössä on arvioitu myös hoivan ja huolenpidon tarpeen vaikutusta vammaispalvelulain soveltamiselle. Ratkaisussaan KHO 1.8.2016 T 3262 korkein hallinto-oikeus katsoi muun ohella, että se, että henkilö tarvitsee hoivaa ja huolenpitoa, ei ole este vammaispalvelulain mukaisen palveluasumisen myöntämiselle, jos hänen hoidon tarpeensa ei edellytä pääasiassa sairaanhoidon osaamista tai muuta erityisosaamista. Tapauksessa Parkinsonin tautia sairastava henkilö tarvitsi toisen henkilön apua erityisesti tautiin liittyvien kognitiivisten oireiden vuoksi. Henkilö tarvitsi toisen henkilön apua useimmissa toimissaan. Korkein hallinto-oikeus totesi, että asiassa esitetyn selvityksen mukaan henkilön avun tarpeeseen voitiin vastata avohuollon palveluilla. Koska henkilöä oli pidettävä vammaispalvelulain tarkoittaman palveluasumisen suhteen vaikeavammaisena, hänen oikeuttaan ei voitu syrjäyttää järjestämällä hänelle palveluja sosiaalihuoltolain nojalla.

Vuosikirjaratkaisussa KHO 2016:28 korkein hallinto-oikeus totesi muun ohella, että vammaispalvelulakiin perustuva palveluasuminen oli lakia säädettäessä ollut tarkoitus rajata suppealle piirille. Tarkoituksena ei ollut, että sitä järjestettäisiin suurelle joukolle sellaisia iäkkäitä henkilöitä, joiden hoidon ja huolenpidon tarve oli kunnissa tavanomaisesti järjestetty laitoshoidon vanhainkodeissa ja nyttemmin yleisesti myös sosiaalihuoltolain mukaisena tehostettuna palveluasumisena. Tapauksessa henkilö oli syntynyt vuonna 1922. Korkein hallinto-oikeus katsoi, että henkilön palveluntarve ei johtunut vammasta tai sairaudesta vammaispalvelulain ja -asetuksen tarkoittamalla tavalla, vaan hänen toimintakykynsä oli vuosien mittaan vähitellen heikentynyt korkean iän myötä.

Maakunnalla olisi nykysääntelyä vastaavasti velvollisuus järjestää palveluja ehdotetun lain perusteella myös, jos palvelujen saaminen muun lain nojalla viivästyisi. Tällä tarkoitetaan esimerkiksi tilannetta, jossa vakuutuslaitos ei olisi vielä tehnyt korvauspäätöstä, mutta vammaisella henkilöllä olisi jo tarve saada erityispalveluja. Vakuutuslaitosten korvauksista ja takaisinperinnästä säädetään ehdotetun lain 26 §:ssä.

Maakunnan järjestämistä vastuusta säädetään sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä annetussa laissa (xx/xxxx, jäljempänä järjestämislaki).

Pykälän 2 *momentin* mukaan palvelujen tuottamisesta säädetään järjestämislaissa, laissa sosiaali- ja terveystalvelujen tuottamisesta (xx/xxxx, jäljempänä palveluntuottajalaki) sekä laissa asiakkaan valinnanvapaudesta sosiaali- ja terveydenhuollossa (xx/xxxx, jäljempänä valinnanvapauslaki).

Maaliskuussa 2017 eduskunnalle annetun hallituksen esityksen (HE 15/2017 vp) mukaan maakuntalain 7 §:n ja järjestämislain 9 §:n mukaan maakunnan on omassa toiminnassa erotettava sosiaali- ja terveydenhuollon järjestäminen ja palvelujen tuottaminen. Toukokuussa 2017 annetussa hallituksen esityksessä laiksi sosiaali- ja terveystalvelujen tuottamisesta on säädetty niistä perustoimintaedellytyksistä, jotka palvelun tuottajan on täytettävä ennen kuin se voi se aloittaa toimintansa. Palvelun tuottaja ja palveluyksikkö pitää olla hyväksytty rekisteriin ennen toiminnan aloittamista. Toukokuussa 2017 annetussa hallituksen esityksessä valinnanvapaudesta sosiaali- ja terveydenhuollossa (HE 47/2017 vp) on säännökset niistä velvoitteista, joita maakunta voisi edellyttää valinnanvapauden piirissä olevilta palvelun tuottajilta.

Tämän lisäksi on noudatettava, mitä muualla voimassa olevassa sosiaali- ja terveydenhuollon yleis- ja erityislainsäädännössä säädetään sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen sisällöistä. Tämä tarkoittaa, että ehdotettavan lain sekä mahdollisesti jonkin toisen lain asettamat edellytykset tulisivat yhtä aikaa sovellettaviksi. Sosiaalihuollon asiakkaan ja terveydenhuollon potilaan asemasta ja oikeuksista säädetään erikseen.

Pykälän 3 *momentin* mukaan lakia ei sovellettaisi sellaiseen ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta ja iäkkäiden sosiaali- ja terveystalveluista annetun lain (980/2012, jäljempänä vanhuspalvelulaki) 3 §:n 2 kohdassa tarkoitettuun iäkkääseen henkilöön, jonka avun tai tuen tarve johtuu pääasiassa korkean iän myötä alkaneista, lisääntyneistä tai pahentuneista sairauksista ja vammoista taikka korkeaan ikään liittyvästä rappeutumisesta. Tällöin palvelut järjestettäisiin vanhuspalvelulain ja sosiaalihuoltolain mukaisesti. Vanhuspalvelulain 3 §:n 2 kohdassa iäkkäällä henkilöllä tarkoitetaan *”henkilöä, jonka fyysinen, kognitiivinen, psyykinen tai sosiaalinen toimintakyky on heikentynyt korkean iän myötä alkaneiden, lisääntyneiden tai pahentuneiden sairauksien tai vammojen vuoksi taikka korkeaan ikään liittyvän rappeutumisen johdosta”*.

Ehdotettu soveltamisalan rajausta koskisi kaikkia ehdotetun lain mukaisia palveluja. Se korostaisi lain luonnetta toissijaisena vammaisuudesta johtuviin toimintarajoitteisiin sovellettavana erityislakina sekä selventäisi lain soveltamisalaa lain tarkoituksen toteutumisen edistämiseksi. Kategorista ikärajaa ei asetettaisi, vaan soveltamisalan rajausta sidottaisiin henkilön toimintarajoitteen objektiiviseen syyhyn kuten nykyisessä vammaispalvelulain 8 c §:n 3 momentissa on tehty henkilökohtaisen avun soveltamisessa. Soveltamisalarajauksen lähtökohtana olisi, että ikääntyneillä vammaisilla henkilöillä sekä ikääntyneinä vammautuneilla henkilöillä olisi oikeus ehdotetun lain mukaisiin palveluihin samoin perustein kuin muillakin vammaisilla henkilöillä. Tämä vastaisi vammaispalvelulakia koskevan hallituksen esityksen (HE 166/2008 vp, s. 16) henkilökohtaista apua koskevan 8 c §:n 3 momentin perustelua.

Nykyisen vammaispalvelulain soveltamisessa lähtökohtana on myös ollut, että ikääntymisestä aiheutuva raihnaisuus ja ikääntymisen myötä tulleet vaikeudet esimerkiksi liikkumisessa eivät ole olleet vammaispalvelulaissa tarkoitettu peruste saada kuljetuspalveluja. Ehdotetussa laissa olisi tavoitteena selkeyttää rajanvetoa vanhuspalvelulain ja vammaisten henkilöiden erityispalveluja koskevan lain soveltamisessa. Lait eivät kuitenkaan olisi kokonaan toisiaan poissulkevia. Myös ehdotetussa laissa tarkoitettuun vammaiseen henkilöön voitaisiin soveltaa vanhuspalvelulain säännöksiä, ja hänellä olisi oikeus yleisiin sosiaalihuollon ja terveydenhuollon palveluihin.

Vammaisen henkilön ikääntyessä olisi arvioitava, liittyykö tuolloin lisääntynyt tai uusi toimintarajoite jo olemassa olevaan vammaan tai sairauteen vai johtuuko avun tai tuen tarve pääasiassa korkean iän myötä alkaneista, lisääntyneistä tai pahentuneista sairauksista tai vammoista taikka korkeaan ikään liittyvästä rappeutumisesta. Vanhuspalvelulakia koskevassa hallituksen esityksessä (HE 160/2012 vp, s. 45) todetaan, että ”yleensä ihmisen toimintakyky heikkenee ja palvelujen tarve kasvaa merkittävästi noin 80 - 85 ikävuoden vaiheilla”. Esimerkiksi fyysisen toimintakyvyn ongelmat ja näön ja kuulon heikkeneminen sekä kognitiivisen toimintakyvyn heikkeneminen ovat yleisiä lähes kaikilla ihmisillä korkeassa iässä ja aiheuttavat avun tarvetta eri toiminnoissa. Näin esimerkiksi edellä mainitussa ratkaisussa KHO 2016:28, jossa korkein hallinto-oikeus katsoi, että henkilön toimintakyky oli heikentynyt vuosien mittaan vähitellen korkean iän myötä.

Kun palveluprosessissa arvioidaan sitä, mikä on normaaliin ikääntymiseen liittyvää toimintakyvyn heikkenemistä, voitaisiin vertailuryhmänä käyttää henkilön oman ikäryhmän tavanomaista toimintakykyä. Arvioinnissa olisi kuitenkin otettava huomioon suuri vaihtelu iäkkäiden henkilöiden toimintakyvyssä. Lähtökohtana olisi sen arvioiminen, onko sairaus ja siitä johtuva toimintarajoite tyypillinen ja sen esiintyvyys yleinen tietyssä ikäryhmässä sekä siten katsottavissa yleisesti korkeasta iästä johtuvaksi sairastavuuden sekä siitä seuraavan avun ja tuen tarpeen lisääntymiseksi. Jos syy-yhteyttä korkeaan ikään ei voitaisi todentaa, asia olisi ratkaistava hakijan edun mukaisesti.

On huomattava, että vaikka jokin vamma tai sairaus olisi huomattavan yleinen iäkkäillä henkilöillä, se voi yleensä ilmetä myös nuoremmilla ihmisillä. Jos esimerkiksi 50-vuotiaan henkilön toimintakyky alenee sellaisesta syystä, joka on tyypillinen yli 80-vuotiailla, henkilöä ei pelkästään tästä syystä voitaisi sulkea pois ehdotetun erityislain palvelujen piiristä.

Lisäksi vammaisella henkilöllä ikääntyminen voi vaikuttaa pitkäaikaisen vamman tai sairauden pahenemiseen tai heikentää toimintakykyä entisestään tai normaalia ikääntymistä aiemmin. Henkilö olisi tällaisessa tilanteessa edelleen oikeutettu ehdotetun lain mukaisiin erityispalveluihin. Vammaisen henkilön ikääntyminen ei siten sulje automaattisesti vammaista henkilöä ehdotettujen erityispalvelujen ulkopuolelle.

Päätös siitä, mitä lakia henkilön palveluihin sovellettaisiin, olisi aina tehtävä yksilöllisen harkinnan pohjalta.

Korkein hallinto-oikeus on useissa ratkaisuissaan arvioinut nykyisen vammaispalvelulain 8 c §:n 3 momentissa säädettyä ikääntymiseen liittyvää sairautta tai toimintarajoitetta suhteessa vammaispalvelujen järjestämiseen.

Ratkaisussaan KHO:2016:197 korkein hallinto-oikeus totesi, että A:n henkilökohtaisen avun tarve johtui pääasiassa silmänpohjan koston ikärappeuman aiheuttamista toimintarajoitteista. Oikeus totesi esitetyn selvityksen perusteella, että riski sairastua silmänpohjan rappeumatautiin lisääntyy iän myötä, mutta tautiin sairastumiseen vaikuttavat myös muut riskitekijät eikä taudin aiheuttajaa tunneta. Tautiin voivat sairastua myös nuoret henkilöt. Tämän vuoksi silmänpohjan ikärappeuma ei liittynyt ikääntymiseen sillä tavoin kuin vammaispalvelulaissa ja sen esitöissä asialla tarkoitettiin. A:n silmäsairaus ja vaikea näkövamma eivät siten olleet seurausta ikääntyessä väistämättä tapahtuvasta elimistön heikkenemisestä ja rappeutumisesta, eivätkä silmäsairaus ja näkövamma sekä niistä johtuvat vaikeat toimintarajoitteet liittyneet normaaliin ikääntymiseen.

Ratkaisussaan KHO 1.9.2016 T 3673 korkein hallinto-oikeus katsoi, että vaikka glaukooman esiintyvyys lisääntyy iän myötä, ei ikä yksinään aiheuta glaukoomaa eikä se siten ratkaisussa

kuulunut normaaliin ikääntymiseen. Samassa ratkaisussa korkein hallinto-oikeus otti kantaa etenevän sairauden pahenemiseen. Ratkaisun mukaan Ehlers-Danlosin oireyhtymän kulku ei valittajan kohdalla ollut normaaliin ikääntymiseen liittyvä prosessi vaan kyseessä oli taudin fysiologinen eteneminen.

Korkeimman hallinto-oikeuden vuosikirjaratkaisussa KHO:2012:111 arvioitiin muun ohella aivohalvausriskin ja iän välistä yhteyttä. Korkein hallinto-oikeus totesi saadun selvityksen perusteella olevan perusteltua päätellä, että kyseessä olleen henkilön avun tarve johtui hänen sairastamastaan aivoverenvuodosta, joka oli seurausta ikääntyessä väistämättä tapahtuvasta elimistön heikkenemisestä ja rappeutumisesta. Avuntarve johtui näin ollen pääasiassa ikääntymiseen liittyvästä sairaudesta, eikä henkilöllä ollut oikeutta hakemaansa vammaispalvelulain mukaiseen henkilökohtaiseen apuun.

Vuosikirjaratkaisussa KHO 19.9.2016:3907 oli kyse henkilöstä, joka sairasti noin 70-vuotiaana aivoverenvuodon ja aivorunkoinfarktin. Korkein hallinto-oikeus totesi, että henkilön toimintakyky oli ollut varsin hyvä ennen sairastumisia ja vasta niiden myötä hänen toimintakykynsä oli olennaisesti heikentynyt. Korkein hallinto-oikeus katsoi, ettei henkilöä ollut pidettävä sellaisena iäkkäänä henkilönä, jonka toimintakyky olisi laskenut korkean iän myötä alkaneiden, lisääntyneiden tai pahentuneiden sairauksien tai vammojen vuoksi taikka korkeaan ikään liittyvän rappeutumisen johdosta.

3 §. Määritelmät. Pykälässä määriteltäisiin laissa käytettävät erityispalveluihin liittyvät käsitteet.

Momentin *1 kohdan* mukaan avun ja tuen käsitteellä tarkoitettaisiin esityksessä laajasti kaikkea sellaista apua ja tukea, jolla vastataan henkilön fyysisestä, psyykkisestä, sosiaalisesta ja kognitiivisesta toimintarajoitteesta johtuviin avun ja tuen tarpeisiin. Käsite kattaisi vammaispalvelulaissa ja kehitysvammalaissa ja niiden soveltamiskäytännössä vaihtelevalla tavalla käytetyt *avun, ohjauksen, tuen sekä hoidon ja huolenpidon* käsitteet. Käsite sisältäisi myös välttämättömään huolenpitoon sisältyvät terveydenhuollon palvelut terveydenhuoltolain mukaisesti silloin, kun ne olisivat vamman tai sairauden aiheuttamasta toimintarajoitteesta johtuen välttämättömiä henkilön hengen ja terveyden turvaamiseksi palveluja toteutettaessa. Tuella tarkoitettaisiin myös esitykseen sisältyvää *taloudellista tukea tai teknistä apuvälinettä*.

Momentin *2 kohdan* mukaan palvelu sisältäisi laajasti myös nykyisessä vammaispalvelulaissa tarkoitetut taloudelliset tukitoimet sekä teknisen tuen. Tekninen tuki voisi olla esimerkiksi apuvälineitä tai muita teknisiä ratkaisuja.

Momentin *3 kohdan* mukaan lapsella tarkoitettaisiin sosiaalihuoltolain 4 §:n 3 kohdan mukaisesti alle 18-vuotiasta henkilöä.

Momentin *4 kohdan* mukaan nuorella tarkoitettaisiin ehdotetussa sosiaalihuoltolain 4 §:n 5 kohdan mukaisesti 18 -24 -vuotiasta henkilöä.

Momentin *5 kohdan* mukaan toimintarajoitteella tarkoitettaisiin pitkäaikaisesta vammasta tai sairaudesta henkilölle aiheutunutta tilaa, joka yhteydessä henkilön ympäristöön ja yksilölliseen tilanteeseen estää tai vaikeuttaa henkilön osallistumista ja suoriutumista tavanomaisessa elämässä.

Momentin *6 kohdan* mukaan itsenäisellä suoriutumisella tarkoitettaisiin henkilön toimimista jokapäiväisessä elämässään omista valinnoistaan käsin joko itse tai avustettuna tai tuettuna.

4 §. Vammaisen henkilön osallistuminen ja osallisuuden tukeminen. Sosiaalihuoltolain 4 luvun säännöksiä palvelujen toteuttamisesta sovelletaan aina myös vammaisiin henkilöihin. Vammaisen henkilön osallistumista ja osallisuuden tukemista koskevilla säännöksillä korostettaisiin sosiaalihuoltolain kaikkia sosiaalihuollon asiakkaita koskevien säännösten lisäksi sitä, että vammaisen henkilön olisi oltava mukana arvioimassa ja määrittelemässä omia palvelun tarpeitaan sekä hänelle soveltuvia palveluja. Lisäksi säännöksessä tuotaisiin esille muita sellaisia asioita, joiden toteutumisesta olisi huolehdittava, jotta vammaisten henkilöiden aito osallistuminen ja osallisuus palveluprosessissa toteutuisivat.

Jotta palvelut voitaisiin käytännössä toteuttaa vaikuttavalla ja henkilön omia valintoja kunnioittavalla tavalla, olisi vammaisen henkilön voitava osallistua myös palvelujen toteuttamisprosessiin sekä toteutumisen seurantaan ja arviointiin. Palvelujen toteutumista on seurattava ja arvioitava, jotta palvelujen kokonaisuus voidaan tarvittaessa muuttaa vastaamaan paremmin asiakkaan tarpeisiin. Maakunnan olisi varmistettava vammaisen henkilön osallistumismahdollisuudet palvelujen toteuttamisen suunnitteluun ja toteutumisen seurantaan myös silloin, kun maakunta ei itse tuota palveluja. Myös valinnanvapauslainsäädäntö asettaa uudenlaisia vaatimuksia asiakkaiden osallistumiselle ja osallisuudelle.

Pykälän *1 momentissa* säädettäisiin vammaisen henkilön osallistumisesta palvelutarpeen arvioinnin ja suunnittelun prosessiin sekä palvelujen toteuttamiseen ja niiden toteutumisen seurantaan. Kaikki palveluprosessin vaiheet olisi toteutettava yhteistyössä asiakkaan ja laissa erikseen säännellyissä tilanteissa hänen laillisen edustajansa taikka omaisen tai muun läheisen kanssa. Tavoitteena olisi se, että asiakas saa tarpeitaan vastaavan palvelujen kokonaisuuden. Vammaisen henkilön osallistuminen on tärkeää hänen tarpeidensa, mielipiteidensä ja toiveidensa selventämiseksi, mikä auttaa toteuttamaan hänen omia valintojaan palveluja järjestettäessä. Sosiaalihuollon asiakaslain 9 ja 10 §:ssä tarkoitetuissa tapauksissa olisi toimittava yhteistyössä vammaisen henkilön ja hänen laillisen edustajansa taikka omaisen tai muun läheisen kanssa.

Pykälän *2 momentissa* säädettäisiin viittaussäännöksin asiakkaan oikeudesta saada selvitys toimenpidevaihtoehdoista sekä asiakkaan itsemääräämisoikeudesta ja osallistumisesta. Asiakaslain 5 §:n mukaan sosiaalihuollon henkilöstön on selvitettävä asiakkaalle hänen oikeutensa ja velvollisuutensa sekä erilaiset vaihtoehdot ja niiden vaikutukset samoin kuin muut seikat, joilla on merkitystä hänen asiassaan. Selvitys on annettava siten, että asiakas riittävästi ymmärtää sen sisällön ja merkityksen. Jos sosiaalihuollon henkilöstö ei hallitse asiakkaan käyttämää kieltä taikka asiakas ei aisti- tai puhevian tai muun syyn vuoksi voi tulla ymmärretyksi, on mahdollisuuksien mukaan huolehdittava tulkitsemisesta ja tulkin hankkimisesta. Jos on kysymys asiasta, joka voi tulla vireille viranomaisen aloitteesta, on tulkitsemisesta ja kääntämisestä huolehdittava siten kuin hallintolain (434/2003) 26 §:ssä säädetään. Asiakkaan oikeudesta saada selvitys toimenpidevaihtoehdoista säädetään myös sosiaalihuoltolaissa ja valinnanvapauslaissa. Eri vaihtoehtojen selvittäminen ja kokonaisuuden hahmottaminen edellyttävät tulevaisuudessa asiakkaalta aikaisempaa enemmän tietoa ja osaamista, ja valinnoilla on aikaisempaa suurempi merkitys hänen palvelujensa toteuttamisessa. Vammaisten henkilöiden kohdalla tämä tarkoittaa myös riittävän tuen saatavilla oloa valinnanvapauden käyttämiseksi sekä tiedon saavutettavuuden varmistamista.

Asiakaslain 8 §:ssä säädetyt itsemääräämisoikeuden ja osallistumisen periaatteet ovat sosiaalihuoltoa toteutettaessa aina toiminnan lähtökohta. Jotta vammaisen henkilö voi toteuttaa itsemääräämisoikeuttaan ja osallistua palvelujensa suunnitteluun ja toteuttamiseen, hän saattaa esimerkiksi tarvita apua ja tukea oman mielipiteensä ilmaisemisessa. Asiakaslain 9 §:ssä säädetään täysi-ikäisen asiakkaan tahdon selvittämisestä niissä tilanteissa, joissa hän ei sairauden tai muun

vastaavan syyn vuoksi pysty osallistumaan ja vaikuttamaan palvelujensa suunnitteluun ja toteuttamiseen taikka ymmärtämään ehdotettuja ratkaisuvaihtoehtoja tai päätösten vaikutuksia. Alaikäisen asiakkaan asemasta säädetään 10 §:ssä. Alaikäisen asiakkaan toivomukset ja mielipide on selvitettävä ja otettava huomioon hänen ikänsä ja kehitystasonsa edellyttämällä tavalla. Ensisijaisesti on otettava huomioon alaikäisen lapsen etu.

Sosiaalihuoltolain säännökset täsmentävät asiakaslain säännöksiä. Sosiaalihuoltolain 36 §:n 4 momentti sisältää veloitteen tehdä palvelutarpeen arviointi asiakkaan elämäntilanteen edellyttämässä laajuudessa yhteistyössä asiakkaan ja tarvittaessa hänen omaisensa ja läheisensä sekä muiden toimijoiden kanssa. Asiakkaalle on selvitettävä hänen yleis- ja erityislainsäädäntöön perustuvat oikeutensa ja velvollisuutensa sekä erilaiset vaihtoehdot palvelujen toteuttamisessa ja niiden vaikutukset samoin kuin muut seikat, joilla on merkitystä hänen asiassaan. Selvitys on annettava niin, että asiakas riittävästi ymmärtää sen sisällön ja merkityksen. Sosiaalihuoltolain 36 §:ään ehdotetaan täsmennyksiä vammaisten henkilöiden osalta osana ehdotettavaa lakia.

Sosiaalihuoltolain 39 §:ssä säädetään asiakkaan oman näkemyksen ja mielipiteen huomioimisesta ja kirjaamisesta asiakassuunnitelmaa tehtäessä. Sosiaalihuoltolain 41 § sisältää säännökset monialaisesta yhteistyöstä. Jotta asiakaslähtöisyys ja henkilön etu toteutuisivat, palvelutarpeen arvioinnin tekemisestä vastaavan henkilön olisi arvioitava vammaisen henkilön tarve sekä sosiaalihuoltolain palveluihin että ehdotetun lain mukaisiin erityispalveluihin yhteisymmärryksessä vammaisen henkilön kanssa.

Pykälän 3 momentissa tarkennettaisiin asiakaslain ja sosiaalihuoltolain sääntelyä. Momentin mukaan vammaisen henkilön osallistumista olisi tuettava henkilön toimintakyvyn, iän ja elämäntilanteen edellyttämällä tavalla. Annettava tuki turvaisi yhdenvertaisen osallistumisen asiakasprosessiin vamman tai sairauden aiheuttama toimintarajoitteen estämättä. Vammaisen henkilön aito osallistuminen edellyttää, että hänellä on käytettävissään riittävästi tietoa, välttämättömät välineet vastavuoroiseen viestintään sekä tarvittaessa tukea omien mielipiteidensä muodostamista ja toiveidensa ilmaisemista varten. Maakunnan olisi varmistettava henkilön osallistumismahdollisuudet palvelujen toteuttamisen suunnitteluun ja toteutumisen seurantaan myös silloin, kun palvelun tuottaa muu toimija kuin maakunta itse.

Vammaisen henkilön osallistumista ja osallisuutta voidaan edistää monin eri tavoin. Palvelutarpeen arviointia ja palvelujen suunnittelua koskevat asiakastapaamiset ja selvitykset on järjestettävä esteettömässä ja muutenkin vammaiselle henkilölle soveltuvassa paikassa, ja osallistuminen keskusteluun on tehtävä mahdollisimman helpoksi. Henkilön ikä ja elämäntilanne vaikuttavat henkilön tarvitsemaan tukeen. Henkilö, jolla ei ole läheisten tukiverkosta, saattaa tarvita enemmän tukea kuin henkilö, jolla on omat luonnolliset tukiverkostot.

Vammaisen henkilön olisi voitava käyttää hänelle soveltuvaa viestintä- ja kommunikaatiokeinoa ja häntä olisi tarvittaessa tuettava tiedon saannissa, oman mielipiteen muodostamisessa ja ilmaisemisessa sekä oman tahdon toteuttamisessa. Maakunnan olisi varmistettava vuorovaikutuksen onnistuminen siten, että palveluprosessin kaikki osapuolet ymmärtävät toistensa viestit ja pystyvät kommunikoimaan keskenään. Tämä on erityisen tärkeää silloin, kun kyseessä on henkilö, joka ei kykene käsitteelliseen ajatteluun eikä tekemään ilman tukea palvelujaan koskevia ratkaisuja. Palveluprosessi olisi toteutettava siten, että myös niiden henkilöiden itsemääräämisoikeus toteutuu, joiden on erityisen vaikeaa ilmaista tahtonsa ja tarpeensa. Asiakslain 5 §:n 3 momentissa säädetään asiakkaan osallistumisen turvaamisesta tilanteissa, joissa asiakkaalla ja henkilöstöllä ei ole yhteistä kieltä tai henkilö ei aisti- tai puhevamman tai muun syyn vuoksi voi tulla ymmärretyksi. Tällaisissa tilanteissa on huolehdittava siitä, että henkilö saa riittävän käsityksen asiansa sisällöstä ja

merkityksestä ja voi ilmaista mielipiteensä. Jos tulkkia ei ole mahdollista saada paikalle, tulisi ymmärtämisestä huolehtia muilla tavoin. Kansaneläkelaitoksen velvollisuudesta järjestää tulkkauspalvelua kuulo- ja kuulonäkövammaisille sekä puhevammaisille henkilöille säädetään tulkkauspalvelulaissa. Tarvittaessa viranomaisen on huolehdittava tulkkauksen järjestämisestä kuten hallintolaki edellyttää.

Pykälän 4 momentin tarkoitus olisi turvata vammaisten lasten ja nuorten osallistumisoikeus sosiaalihuollossa lapsen iästä, kehitystasosta tai kommunikaatiotavasta huolimatta. Velvoite olisi vahvempi kuin hallintolain mukainen kuulemisvelvoite. Lapsen ja nuoren sosiaalihuollon tarvetta arvioitaessa, lasta ja nuorta koskevaa päätöstä tehtäessä sekä sosiaalihuoltoa toteutettaessa on sosiaalihuoltolain 32 §:n mukaan lapsen ja nuoren mielipiteisiin ja toivomuksiin kiinnitettävä erityistä huomiota. Lapselle on turvattava hänen ikäänsä ja kehitystasoaan vastaavalla tavalla mahdollisuus saada tietoa häntä koskevassa asiassa ja esittää siitä mielipiteensä ja toivomuksensa.

Vammaisella lapsella ja nuorella on riski jäädä ulkopuoliseksi oman elämänsä tavoitteiden ja tarpeiden selvittämisessä sekä palvelujen suunnittelussa, toteuttamisessa ja arvioinnissa. Riski on erityisen suuri silloin, kun lapsen tai nuoren tiedolliset taidot kehittyvät epätasaisesti tai hitaammin kuin muilla samanikäisillä tai jos lapsi tai nuori on ikätasoaan enemmän riippuvainen toisen henkilön antamasta avusta. Riski on suuri myös silloin, kun vammaisella lapsella tai nuorella ei ole toimivaa kommunikaatiokeinoa tai palvelujen suunnittelusta tai toteuttamisesta vastaava henkilö ei hallitse vammaisen lapsen tai nuoren käyttämää kommunikaatiomenetelmää. Tämän vuoksi vammaisten lasten ja nuorten osallistumisen tukeminen edellyttää erityistä huomiota ja aktiivisia toimia heidän asiaansa hoitavilta viranomaisilta ja muilta toimijoilta.

Perustuslain 6 §:n 3 momentin mukaan lasten tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti. Säännöstä on käytännössä tulkittu usein suppeasti. Ehdotetulla säännöksellä olisi tarkoituksenaan muuttaa käytäntöä vastaamaan YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen sekä vammaissopimuksen edellyttämää tasoa. YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen 12 artiklan mukaan lapsella, joka kykenee muodostamaan omat näkemyksensä, on oikeus vapaasti ilmaista nämä näkemyksensä kaikissa häntä koskevissa asioissa. Lapsen näkemykset on otettava huomioon lapsen iän ja kehitystason mukaisesti. Tämän toteuttamiseksi lapselle on annettava mahdollisuus tulla kuulluksi häntä koskevissa asioissa. Lapsen näkemyksiä ja niiden merkitystä on arvioitava tapauskohtaisesti. Pienenkin lapsen näkemykset on selvitettävä ja otettava huomioon asianmukaisesti. Muun muassa tästä syystä lapsen oikeuksien komitea katsoo 12 artiklan edellyttävän muidenkin kuin kielellisten viestintätapojen tunnustamista ja kunnioittamista. Tällaisia viestintätapoja ovat esimerkiksi leikki, kehonkieli, kasvojen ilmeet sekä piirtäminen ja maalaaminen, joiden avulla hyvinkin pienet lapset voivat ilmaista käsityskykyään, valintojaan ja mieltymyksiään.

Vammaissopimuksen 7 artiklan 3 kohdan mukaan sopimuspuolet varmistavat, että vammaisilla lapsilla on oikeus vapaasti ilmaista näkemyksensä kaikissa heihin vaikuttavissa asioissa ja että heidän näkemyksilleen annetaan asianmukainen painoarvo heidän ikänsä ja kypsyytensä mukaisesti, yhdenvertaisesti muiden lasten kanssa, ja että heillä on oikeus saada vammaisuutensa ja ikänsä mukaista apua tämän oikeuden toteuttamiseksi.

Vammaiselle lapselle olisi järjestettävä tarvittavat viestintäkeinot ja -välineet, jotka auttavat häntä ilmaisemaan näkemyksensä, sekä avustaa lasta niiden käyttämisessä. Ikä yksin ei ratkaise lapsen näkemysten merkitystä, vaan lapsen toivomuksia ja mielipiteitä olisi arvioitava lapsen kehitystason edellyttämällä tavalla. Lapsen kehitystaso vaikuttaa muun muassa siihen, kuinka lapselle tai nuorelle annetaan tietoa asiasta, jotta hän tosiasiallisesti ymmärtää, mistä on kyse, tai kuinka lasta tai

nuorta kuullaan tai tuetaan vuorovaikutuksessa ja mielipiteen ilmaisussa. Lapsen tai nuoren näkemyksen ja aidon mielipiteen selvittäminen ei tarkoita sitä, että lapsella tai nuorella olisi päätösvaltaa asiassa. Säännös merkitsisi kuitenkin, että jos lapsen tai nuoren toiveita tai mielipidettä ei ole voitu joiltakin osin selvittää, se olisi erikseen perusteltava.

5 §. *Palvelutarpeen arviointi ja asiakassuunnitelma.* Pykälä sisältäisi viittaussäännökset sosiaalihuoltolain palvelutarpeen arviointia ja asiakassuunnitelmaa sekä omatyöntekijää koskeviin säännöksiin. Vammaisen henkilön palvelutarpeen arviointi tehtäisiin ja asiakassuunnitelmaa laadittaisiin sosiaalihuoltolain mukaisesti. Nykyisin vammaisen henkilön palvelutarpeen arvioinnista ja palvelusuunnitelmasta sekä erityishuolto-ohjelmasta säädetään erikseen kehitysvammalaissa ja vammaispalvelulaissa.

Pykälän *1 momentin* mukaan vammaisen henkilön palvelutarpeen arvioinnista säädetään sosiaalihuoltolain 36 ja 37 §:ssä. Palvelutarpeen arviointi on kiinteä osa palvelujen suunnittelua, toteutusta ja palvelujen kokonaisuuden muodostamista erityisesti vammaisten henkilöiden kohdalla. Sen huolellinen toteuttaminen on edellytys asiakkaalle sopivien ja riittävien sekä laadukkaiden palvelujen järjestämiselle. Diagnoosi eivät yksin kuvaa henkilön toimintakykyä tai palvelutarvetta, vaan siihen vaikuttavat myös henkilön elämäntilanne, elinolosuhteet ja toimintaympäristö. Palvelutarpeen arvioinnissa olisi otettava huomioon ehdotetun lain läpileikkaavat säännökset lain tarkoituksesta ja soveltamisala.

Sosiaalihuoltolaissa säädettäisiin tarkemmin vammaisten henkilöiden palvelutarpeen arvioinnin sisällöstä ja menettelystä sekä määräajoista, jonka kuluessa palvelutarpeen arviointi olisi aloitettava ja saatettava loppuun. Arvioinnin tekemisestä vastaavalla henkilöllä on sosiaalihuoltolain 36 §:n 5 momentin mukaan oltava palvelutarpeen arvioimisen kannalta tarkoituksenmukainen sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista annetussa laissa tarkoitettu kelpoisuus, ellei muualla laissa toisin säädetä. Palvelutarpeen arvioinnissa on muutenkin käytettävä riittävää asiantuntemusta ja osaamista. Arvioinnista vastaavan sosiaalityöntekijän on tarvittaessa hankittava tuekseen muilta viranomaisilta erityispalvelujen arvioinnissa tarvittavaa erityisosaamista. Asiakkaan osallistumisessa palvelutarpeen arviointiin olisi lisäksi otettava huomioon ehdotuksen 5 §:ssä säädetty.

Lasten ja nuorten osalta on huomioitava sosiaalihuoltolain 36 §:n 5 momentin säännös siitä, että erityistä tukea tarvitsevien lasten ja muiden erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden palvelutarpeen arvioinnin tekemisestä vastaa virkasuhteessa oleva sosiaalityöntekijä. Sosiaalihuoltolain 3 §:n mukaisesti vammaisen lapsi tai 18-24 -vuotias nuori on erityisen tuen tarpeessa, jos hänellä on erityisiä vaikeuksia hakea ja saada tarvitsemiaan sosiaali- ja terveyspalveluja kognitiivisen tai psyykkisen vamman tai sairauden, päihteiden ongelmakäytön, usean yhtäaikaisen tuen tarpeen tai muun vastaavan syyn vuoksi taikka jos lapsen kasvuolosuhteet vaarantavat tai eivät turvaa lapsen terveyttä tai kehitystä, tai joka itse käyttäytymisellään vaarantaa terveyttään tai kehitystään. Erityisen tuen tarpeessa on esimerkiksi vammaisen lapsi, joka tarvitsee useaa yhtäaikaista palvelua tai hän vaarantaa käytöksellään omaa terveyttään tai kehitystään. Tällöin lapsen tai nuoren palvelutarpeen arvioinnista vastaa virkasuhteessa oleva sosiaalityöntekijä.

Pykälän *2 momentin* mukaan asiakassuunnitelman tekemisestä ja omatyöntekijästä säädetään sosiaalihuoltolain 39 ja 42 §:ssä. Lähtökohtana olisi, että kaikille vammaisille henkilöille, jotka tarvitsevat vamman tai sairauden aiheuttaman toimintarajoitteen vuoksi ehdotetun lain mukaisia palveluja, laadittaisiin sosiaalihuoltolain 39 §:n mukainen asiakassuunnitelma. Yksi suunnitelma kattaisi sekä sosiaalihuoltolain että tämän lain ja tarvittaessa muiden lakien perusteella toteutettavat palvelut. Poikkeustapauksessa voitaisiin tehdä päätös yksittäisestä palvelusta jo palvelutarpeen

arvioinnin perusteella etenkin, jos vammainen henkilö palveluprosessin ollessa muilta osin vielä kesken hakee jotakin palvelua, jonka osalta päätöksen tekeminen on mahdollista ja asiakkaan edun mukaista. Käytännössä tällainen yksittäinen palvelu voisi olla esimerkiksi liikkumista tukeva palvelu. Useiden palvelujen osalta päätöksenteko, toimeenpano ja seuranta edellyttävät sosiaalihuoltolain 39 §:n mukaan aina asiakassuunnitelman laatimista.

Sosiaalihuoltolain 42 §:n mukaan sosiaalihuollon asiakkaalle on nimettävä omatyöntekijä, ellei asiakkaalle ole nimettynä muuta palveluista vastaavaa työntekijää tai nimeäminen muusta syystä ole ilmeisen tarpeetonta. Omatyöntekijänä toimivan henkilön tehtävänä on asiakkaan tarpeiden ja edun mukaisesti edistää sosiaalihuoltolain 38 §:n 2 ja 3 momentin toteuttamista sekä toimia tarvittaessa muissa laissa säädetyissä tehtävissä. Myös vammaiselle lapselle tai nuorelle on nimettävä asiakkuuden ajaksi omatyöntekijä. Erityistä tukea tarvitsevan lapsen tai nuoren omatyöntekijän tai hänen kanssaan asiakastyötä tekevän työntekijän on oltava sosiaalihuollon ammattihenkilöistä annetussa laissa tarkoitettu sosiaalityöntekijä. Lapsen tai nuoren omatyöntekijän sekä lapsen hoidosta ja kasvatuksesta kodin ulkopuolella vastaavan työntekijän on toimittava yhteistyössä vammaisen lapsen tai nuoren ja hänen vanhempansa ja huoltajansa kanssa.

Momentissa olisi myös viittaus siihen, että palvelutarpeen arvioinnin ja asiakassuunnitelman yhteydessä tehtävästä monialaisesta yhteistyöstä ja palvelujen yhteensovittamisesta säädetään sosiaalihuoltolain 41 §:ssä. Palvelutarpeen arvioimiseksi, päätösten tekemiseksi ja sosiaalihuollon toteuttamiseksi toimenpiteestä vastaavan sosiaalihuollon viranomaisen on huolehdittava siitä, että käytettävissä on henkilön yksilöllisiin tarpeisiin nähden riittävästi asiantuntemusta ja osaamista. Jos henkilön tarpeiden arviointi ja niihin vastaaminen edellyttävät sosiaalitoimen tai muiden viranomaisten tai toimijoiden palveluja tai tukitoimia, on näiden tahojen osallistuttava toimenpiteestä vastaavan työntekijän pyynnöstä henkilön palvelutarpeen arvioinnin tekemiseen ja asiakassuunnitelman laatimiseen. Työntekijän on asiakkaan suostumuksen perusteella tarpeen mukaan oltava yhteydessä myös eri asiantuntijoihin ja henkilön omaisiin ja läheisiin.

Erityisesti vammaisten lasten ja nuorten osalta on tärkeää, että monialaisessa yhteistyössä arvioidaan varhaisessa vaiheessa eri vaihtoehtoja palvelujen tai tukitoimien osalta. Sosiaalityöntekijän olisi mahdollisimman varhaisessa vaiheessa oltava yhteydessä muihin viranomaisiin ja toimijoihin esimerkiksi sivistystoimessa, varhaiskasvatuksessa tai opetustoimessa. Tarvittaessa sosiaalityöntekijän olisi hankittava asiantuntemusta ja osaamista lastensuojelusta tai psykologian tai lääketieteen asiantuntijoilta. Jos lapsen tai nuoren palvelujen tarpeen arviointi ja niihin vastaaminen edellyttäisi edellä mainittujen tahojen palveluja, olisivat nämä tahot velvollisia osallistumaan pyynnöstä lapsen tai nuoren palvelutarpeen arvioinnin tekemiseen ja asiakassuunnitelman laatimiseen. Yhteistyöhön muiden tahojen kanssa vaaditaan lapsen tai nuoren huoltajan suostumus. Asiakastietojen luovuttamisesta säädetään sosiaalihuollon asiakaslaissa.

Yhteensovitus asiakkaan muiden palvelujen kanssa on tehtävä aina, kun se on tarpeen asiakkaan edun mukaisen palvelujen kokonaisuuden muodostamiseksi. Asiakkaan etua arvioitaisiin sosiaalihuoltolain 4 ja 5 §:ssä säädetyllä tavalla. Palvelukokonaisuudesta vastaamisesta säädetään yleisemmällä tasolla myös järjestämislaissa sekä palveluntuottajalaissa.

6 §. Päätöksenteko ja palvelujen toteuttaminen. Pykälässä säädettäisiin päätöksenteosta, palvelujen toteuttamisesta huomioon otettavista seikoista sekä vammaisen lapsen ja nuoren palvelujen toteuttamisesta.

Pykälän *1 momentin* mukaan sosiaalihuoltolain 45 §:ssä säädetään sosiaalihuoltoa koskevasta päätöksenteosta ja toimeenpanosta. Säännöksellä on tarkennettu hallintolain ja asiakaslain

säännöksiä. Sosiaalihuoltolain 45 §:n 1 momentin mukaan asiakkaalla on oikeus saada kirjallinen päätös sosiaalipalvelujen järjestämisestä. Henkilön oikeusturvan kannalta on tärkeää saada päätös kirjallisena sekä asianmukainen muutoksenhakuohjeus tai ilmoitus valituskiellosta. Saman lainkohdan mukaan kiireellisiä toimenpiteitä koskeva asia on käsiteltävä ja päätös tehtävä viipymättä siten, ettei henkilön oikeus välttämättömään huolenpitoon ja toimeentuloon vaarannu. Sosiaalihuoltolain 45 §:n 2 momentin mukaan päätös on toimeenpantava kiireellisissä tapauksissa viipymättä ja muissa kuin kiireellisissä tapauksissa ilman aiheetonta viivytystä. Vammaisen henkilön kohdalla on usein kyse välttämättömän huolenpidon turvaamisesta koskevasta päätöksenteosta esimerkiksi päätettäessä asumiseen liittyvien palvelujen kokonaisuudesta tai tietyissä tilanteissa henkilökohtaisesta avusta taikka liikkumista tukevista palveluista.

Samoin lainkohdan mukaan päätös on kuitenkin aina toimeenpantava kolmessa kuukaudessa asian vireille tulosta. Edelleen säädetään, että aika voi olla tätä pidempi, jos asian selvittäminen erityisestä syystä vaatii pidempää käsittelyaikaa tai toimeenpanon viivästykselle on muu asiakkaan tarpeeseen liittyvä erityinen peruste. Jos palvelua ei ole mahdollista toteuttaa säädettyssä kohtuullisessa ajassa, on asiasta tehtävä kielteinen päätös, josta on mahdollisuus valittaa. Säännöksellä on merkitystä etenkin asumista tukevien palvelujen kokonaisuutta toteutettaessa. Päätösten toimeenpanossa on aina huolehdittava siitä, ettei toimeenpanon viipyminen vaaranna henkilön välttämättömää huolenpitoa.

Sosiaalihuoltolain 46 §:ssä säädetään niiden päätösten tekemisestä, joiden tarkoituksena on yhdessä turvata erityistä tukea tarvitsevan lapsen tai muun erityistä tukea tarvitsevan asiakkaan välttämätön huolenpito ja toimeentulo sekä terveys ja kehitys. Tehtäessä vastaavanlaisia päätöksiä ehdotetun lain mukaisista palveluista olisi otettava huomioon vammaisen henkilön palvelutarpeen arvioinnin ja asiakassuunnitelman lisäksi terveydenhuollon, opetustoimen ja sekä työ- ja elinkeinohallinnon palveluja koskevat suunnitelmat.

Päätöstä tehtäessä olisi otettava huomioon palvelutarpeen arvioinnissa ja asiakassuunnitelmaa laadittaessa määritellyt henkilön yksilölliset tarpeet sekä asiakassuunnitelmaan kirjatut palvelut. Asiakassuunnitelmaan kirjatusta palvelujen kokonaisuudesta voitaisiin poiketa vain painavin perustein ja poikkeaminen olisi aina perusteltava päätöksessä. Tästä ehdotetaan säädetäväksi sosiaalihuoltolain 45 §:än tehtävällä muutoksella. Tarkoituksena olisi turvata päätöksentekijän mahdollisuus varmistaa asiakkaan edun toteutuminen kaikissa tilanteissa. Sääntelyllä korostettaisiin palvelutarpeen arvioinnin ja asiakassuunnitelman merkitystä ja niiden keskinäistä yhteyttä päätöksentekoon ja päätösten toimeenpanoon.

Sosiaalihuoltolain 38 §:n 3 momentin mukaan henkilöille, joiden tuen tarve on pysyvä tai pitkäaikainen, tuki on pyrittävä järjestämään niin, että turvataan palvelujen jatkuvuus. Tämä olisi otettava huomioon ehdotetun lain mukaisia palveluja koskevassa päätöksenteossa. Vammaisten henkilöiden tarve palveluihin on pääsääntöisesti pitkäaikaista, usein myös pysyvää. Toistuvaa uutta päätöksentekoa ja sitä edeltävää asian selvittämistä ei ole tarkoituksenmukaista tehdä tilanteissa, joissa asiakkaan tarpeissa ei tosiasiallisesti ole tapahtunut muutoksia.

Pykälän 2 momentin mukaan palvelut olisi toteutettava sisällöltään, laadultaan ja laajuudeltaan vammaisen henkilön tarpeen ja edun mukaisina riippumatta valitusta palvelusta tai palvelun tuottajasta ja toteuttamistavasta. Säännös korostaisi maakunnan ja palveluntuottajien vastuuta sekä maakunnan tuottamissa palveluissa että ostopalveluna hankituissa tai yhteistyössä toisen maakunnan kanssa toteutetuissa palveluissa ja valinnanvapauslaissa tarkoitettua asiakasseteliä käytettäessä. Vammaisen henkilön etua arvioitaessa on otettava huomioon, mitä siitä säädetään sosiaalihuoltolain 4 ja 5 §:ssä. Erityisesti olisi kiinnitettävä huomiota siihen, miten eri toimintatavat

ja ratkaisut parhaiten turvaavat asiakkaan ja hänen läheistensä hyvinvoinnin, asiakkaan itsenäisen suoriutumisen ja omatoimisuuden vahvistumisen sekä läheiset ja jatkuvat ihmissuhteet, tarpeisiin nähden oikea-aikaisen, oikeanlaisen ja riittävän tuen, mahdollisuuden osallistumiseen ja vaikuttamiseen omissa asioissa sekä kielellisen, kulttuurisen ja uskonnollisen taustan.

Säännös korostaisi sitä, että palvelutarpeen arvioinnin ja asiakassuunnitelman perusteella tehdyt päätökset on toimeenpantava myös käytännössä siten, että palvelut vastaavat palvelusuunnitteluprosessissa todettuihin yksilöllisiin tarpeisiin ja että yksilön oikeuksien toteutuminen varmistetaan palvelujen toteuttamisen tavasta ja esimerkiksi kilpailutuksesta huolimatta. Asiakkaan edun merkitys korostuu valittaessa palvelua ja sen toteuttamistapaa. Maakunnan olisi huolehdittava siitä, että asiakkaan etu, itsemääräämisoikeus ja osallisuus toteutuvat yhdenvertaisesti palveluissa niiden tuottajasta tai toteuttamistavasta riippumatta.

Uuden hankintalain (1397/2016) 108 §:n momentin mukaan hankintayksikön eli maakunnan on sosiaali- ja terveysterveystarve hankinnoissa otettava huomioon kyseistä palvelua koskeva lainsäädäntö. Sosiaali- ja terveystarvelu hankinnassa palvelun käyttäjien yksilöllisten ja pitkäaikaisten sekä toistuvien hoito- tai sosiaalipalvelujen turvaamiseksi hankintayksikön on otettava huomioon käyttäjien erityistarpeet ja kuuleminen siten kuin muualla laissa säädetään. Hankintayksikön on lisäksi sosiaali- ja terveystarvelu hankinnassa otettava huomioon palvelujen laatuun, jatkuvuuteen, esteettömyyteen, kohtuuhintaisuuteen, saatavuuteen ja kattavuuteen, eri käyttäjäryhmien erityistarpeisiin, käyttäjien osallistumiseen ja vaikutusmahdollisuuksien lisäämiseen sekä innovointiin liittyvät tekijät. Pitkäkestoisia hoito- ja asiakassuhteita koskevan sosiaali- ja terveystarvelu hankinnassa hankintayksikön on määritettävä sopimusten kesto ja muut ehdot siten, että sopimuksista ei muodostu kohtuuttomia tai epätarkoituksenmukaisia seurauksia palvelun käyttäjille.

Palvelujen laadun keskeisiä määrittäjiä ovat asiakkaan yksilölliset avun ja tuen tarpeet sekä asiakkaan esittämät mielipiteet ja toiveet oman elämänsä suhteen. Palvelun laatua sen suhteen, miten hyvin se toteuttaa edellä mainittuja asiakkaan omia tavoitteita ja näkemyksiä, voidaan arvioida esimerkiksi asiakaspalautteen ja -kyselyjen sekä asiakasraatien perusteella. Palveluja olisi tarvittaessa oltava saatavilla riittävästi kaikkina vuorokauden aikoina riippumatta esimerkiksi henkilökunnan määrästä tai työvuoroista. Palveluja toteutettaessa olisi myös huolehdittava siitä, ettei valittu toteuttamistapa haittaa vammaisen henkilön tai hänen lähiyhteisönsä omatoimista tekemistä, ajankäyttöä tai sosiaalista kanssakäymistä.

Pykälän 3 momentin mukaan maakunnan olisi huolehdittava siitä, että vammaisen henkilön ja tarvittaessa hänen perheensä tarpeen mukaiset eri lakeihin perustuvat palvelut muodostavat tämän lain tarkoitusta toteuttavan yhteensovitetun kokonaisuuden. Yleissäännös tästä velvollisuudesta sisältyy järjestämislain 13 §:än. Sen mukaan maakunnan on huolehdittava laaja-alaisesti yhteen sovitettuja palveluja tarvitsevien asiakasryhmien ja asiakkaiden tunnistamisesta, palveluketjujen ja palvelukokonaisuuksien määrittelemisestä sekä asiakasta koskevan tiedon hyödyntämisestä eri tuottajien välillä. Ehdotetun lain mukaisten palvelujen kokonaisuuksista tulisi tarvittaessa tehdä päätös sosiaalihuoltolain 46 §:n mukaisesti.

Pykälän 4 momentissa säädettäisiin siitä, miten vammaisen lapsen ja nuoren ikä, kehitysvaihe, perhesuhteet, muut läheiset ihmissuhteet ja osallisuus omaan toimintaympäristöön otettaisiin huomioon palveluista päätettäessä ja niitä toteutettaessa. Lapsen ja nuoren mielipiteen selvittämisen ja osallisuuden tukemisesta palveluprosessissa säädettäisiin 5 §:n 4 momentissa.

Vammaisen lapsen palvelujen kokonaisuuden olisi toteutettava lapsen huoltolain 1 §:n säännöstä, jonka mukaan lapsen huollon tarkoituksena on turvata lapsen tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi lapsen yksilöllisten tarpeiden ja toivomusten mukaisesti. Huollon on turvattava turvata myönteiset ja läheiset ihmissuhteet erityisesti lapsen ja hänen vanhempiansa välillä. Lapselle on turvattava hyvä hoito ja kasvatusta sekä lapsen ikään ja kehitystasoon nähden tarpeellinen valvonta ja huolenpito. Lapselle on pyrittävä antamaan turvallinen ja virikkeitä antava kasvuympäristö sekä lapsen taipumuksia ja toivomuksia vastaava koulutus. Lasta on kasvatettava siten, että lapsi saa osakseen ymmärtämystä, turvaa ja hellyyttä. Lasta ei saa alistaa, kurittaa ruumiillisesti eikä kohdella muulla tavoin loukkaavasti. Lapsen itsenäistymistä sekä kasvamista vastuullisuuteen ja aikuisuuteen on tuettava ja edistettävä. Kaikki tämä olisi otettava huomioon myös vammaisen lapsen palveluista päätettäessä sekä palveluja toteutettaessa.

Vammaisen lapsen ja nuoren tarpeet vaihtelevat iän mukaan. Aivan pienen lapsen kohdalla tärkeimpiä ovat ne palvelut, jotka turvaavat hänen oikeutensa ja mahdollisuutensa asua oman perheensä kanssa. Lapsen kasvaessa tärkeään rooliin nousevat lisäksi ne palvelut, jotka mahdollistavat lapsen oman osallistumisen yhteiskuntaan ja vähittäisen itsenäistymisen.

Vammaisen lapsen ja nuoren palveluissa olisi otettava huomioon se, miten palvelut edistävät lapsen ja nuoren kehityksen kannalta tärkeitä ja turvallisia ihmissuhteita ja turvaavat niiden jatkuvuutta. Palvelut olisi järjestettävä siten, että ne mahdollistavat vammaisen lapsen ja nuoren asumisen oman perheensä kanssa yhdenvertaisena perheenjäsenenä. Jos vammaisen lapsi tai nuori ei asu oman perheensä kanssa, olisi turvattava hänen oikeutensa tavata vanhempiaan, sisaruksiaan ja muita hänelle läheisiä henkilöitä ja pitää heihin muutenkin yhteyttä. Lapsen asuinpaikan etäisyys ei saa muodostua lapsen ja hänelle läheisten henkilöiden yhteydenpidon esteeksi.

YK:n lapsen oikeuksien komitea korostaa lapsen omaa perheensä ympäristöä parhaana hoitopaikkana vammaiselle lapselle. Komitean mukaan tämän toteutumiseksi vammaisten lasten perheet tarvitsevat yhteiskunnalta riittävästi tukea ja apua. Komitea on tuonut esille huolensa vammaisten lasten sijoittamisesta hoitolaitoksiin. Vammaissopimus edellyttää, ettei lasta eroteta vanhemmistaan näiden tahdon vastaisesti, jolleivät toimivaltaiset viranomaiset, joiden päätökset voidaan saattaa tuomioistuimen tutkittaviksi, sovellettavien lakien ja menettelyjen mukaisesti toteuttaa erottamisen olevan tarpeen lapsen edun turvaamiseksi. Pääsääntönä on, ettei lasta saa erottaa vanhemmistaan lapsen oman tai toisen tai molempien vanhempien vammaisuuden perusteella (23 artikla). Sopimus myös velvoittaa, että tilanteissa jossa vammaisen lapsen lähiomaiset eivät pysty huolehtimaan hänestä, sopimuspuolet pyrkivät kaikkiin keinoin järjestämään lapselle sijaishuollon hänen muun sukunsa piirissä, ja jollei tämä ole mahdollista, lähiyhteisössä perheenomaisissa olosuhteissa.

Lapsen aktiivisen oman toimijuuden tukeminen edellyttää sitä, että lapsi nähdään myös perheestään erillisenä yksilönä, jolla voi olla omia mielenkiinnon kohteita ja niihin liittyviä palvelutarpeita. Itsenäistyminen perheestä ja oman identiteetin rakentaminen edellyttävät, että lapsi pystyy osallistumaan myös perheen ulkopuoliseen toimintaan, kuten harrastamaan ja liikkumaan kaverien kanssa. Vammaisen lapsi voi tarvita näihin toimintoihin apua. Harva nuori haluaa esimerkiksi mennä ystävän kanssa elokuviin tai rippileirille niin, että mukana on oma äiti tai isä. Lapsen omaa aktiivista osallisuutta ja toimijuutta edistäviä palveluja olisivat lähinnä ehdotetun lain mukaiset henkilökohtainen apu, valmennus ja tuki sekä liikkumisen tuki ja palvelut.

Lapsen oikeuksien sopimuksen 23 artikla sitouttaa sopimusvaltiot tunnustamaan, että vammaisen lapsen tulisi saada nauttia täysipainoisesta ja hyvästä elämästä oloissa, jotka takaavat ihmisarvon, edistävät itseluottamusta ja helpottavat lapsen aktiivista osallistumista yhteisönsä toimintaan. Vammaissopimuksen 30 artikla edellyttää muun ohella, että sopimuspuolet toteuttavat kaikki

tarvittavat toimet sen varmistamiseksi, että varmistetaan, että vammaiset lapset voivat yhdenvertaisesti muiden lasten kanssa osallistua leikki-, virkistys-, vapaa-ajan- ja urheilutoimintaan, mukaan lukien koulujärjestelmässä tarjottava toiminta.

2 luku Erityispalvelut

7 §. Avun ja tuen tarpeisiin vastaavat palvelut

Pykälässä säädettäisiin ehdotettuun lakiin sisältyvistä vammaisen henkilön avun ja tuen tarpeisiin vastaavista palveluista. Pääosa palveluista kuuluisi maakunnan erityisen järjestämisvelvollisuuden piiriin kuten nykyisessä vammaispalvelulaisissa. Tämä ilmaistaisiin jäljempänä pykälässä muotoilulla ”*vammaisella henkilöllä on oikeus*”. Näihin palveluihin vammaisella henkilöllä olisi subjektiivinen oikeus ehdotetussa laissa määriteltyjen edellytysten täytyessä. Muut palvelut olisivat maakunnan yleisen järjestämisvelvollisuuden piiriin kuuluvia määrärahasidonnaisia palveluja tai taloudellista tukea, joita maakunta järjestäisi niitä varten varattujen määrärahojen edellyttämässä ja mahdollistamassa laajuudessa. Myös näiden palvelujen myöntäminen perustuisi aina yksilölliseen palvelutarpeen arviointiin. Maakunnan olisi nykyisen lainsäädännön ja vakiintuneen oikeuskäytännön mukaisesti huolehdittava siitä, että vammaisille tarkoitetut palvelut järjestetään sisällöltään ja laajuudeltaan sellaisina, kuin maakunnassa esiintyvä tarve edellyttää.

Pykälässä mainitut palvelut täydentäisivät muiden lakien mukaisia palveluja. Ensisijainen sosiaalihuollon palveluissa sovellettava laki on sosiaalihuoltolaki. Terveystieteiden osalta säädetään kaikille järjestettävistä terveyspalveluista ja lääkinnällisestä kuntoutuksesta. Lisäksi vammaiset henkilöt ovat oikeutettuja tarvitsemiinsa muun sosiaalihuollon erityislainsäädännön mukaisiin palveluihin ja tukeen kuten päihde- ja mielenterveyshuollon sekä lastensuojelun palveluihin.

Kehitysvammalain palveluja koskevien säännösten tultua ehdotetulla lailla kumotuksi järjestettäisiin kehitysvammalain 2 §:n 2 kohdassa tarkoitettua terveydenhuoltoa ja mainituissa säännöksessä olevia muita terveydenhuoltoon liittyviä palveluja vastaavat palvelut terveydenhuoltolain nojalla.

Pykälän 1 momentissa lueteltaisiin palvelut, jotka pääosin kuuluvat maakunnan erityisen järjestämisvelvollisuuden piiriin. Näillä palveluilla toteutettaisiin ehdotetun lain 1 §:ssä määriteltyä lain tarkoitusta ja vastattaisiin ehdotetun lain 2 §:ssä tarkoitettuun vammaisen henkilön yksilölliseen avun tai tuen tarpeeseen, joka liittyy pitkäaikaisesta vammasta tai sairaudesta erilaisissa toimintaympäristöissä aiheutuviin fyysisen, psyykkisen, sosiaalisen tai kognitiivisen toimintakyvyn rajoitteisiin. Avun ja tuen tarpeet ovat hyvin erilaisia, ja ne voivat ilmetä yhdellä tai usealla elämänalueella ja eri tilanteissa. Palvelujen olisi tämän vuoksi oltava saatavilla sekä kotona että kodin ulkopuolella vammaisen henkilön tarpeiden ja edun mukaisesti.

Momentin mukainen palvelujen numerointi ei määrittäisi erityispalvelujen etusijajärjestystä, vaan palveluista valittaisiin se tai ne, jotka turvaisivat vammaisen henkilön yksilöllisen tarpeen mukaiset, riittävät ja laadultaan hyvät palvelut sekä niiden kokonaisuuden. Jonkin palvelun saaminen ei sulki pois toisen samanaikaisen palvelun saamista.

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin määrärahasidonnaisista palveluista. Näitä palveluja olisivat ehdotetun lain 19 §:ssä tarkoitettu vammaisen henkilön taloudellinen tuki ja muut 20 §:ssä tarkoitettavat ehdotetun lain tarkoituksen toteuttamiseksi tarvittavat palvelut sekä ehdotetun lain 8 §:n 3 momentissa tarkoitettu vammaisen henkilön perheenjäsenen tai muun läheisen valmennus ja tuki siltä osin kuin ne eivät kuulu erityisen järjestämisvelvollisuuden piiriin.

Pykälän 3 momentin mukaan ehdotetussa pykälässä tarkoitetut palvelut voitaisiin toteuttaa myös valinnanvapauslaissa tarkoitetuilla tavoilla.

8 §. Valmennus ja tuki. Pykälässä säädettäisiin vammaiselle henkilölle, hänen perheelleen tai muille hänelle läheisille henkilöille annettavasta valmennuksesta ja tuesta, jonka tarkoituksena olisi henkilön, hänen perheensä ja muiden läheisten henkilöiden omia voimavaroja vahvistamalla tukea vammaisen henkilön itsemääräämisoikeutta, itsenäistä suoriutumista ja osallisuutta vammasta tai toimintarajoitteesta huolimatta. Omien voimavarojen vahvistaminen tarkoittaisi tavoitteellista uusien taitojen opettelua ja olemassa olevien taitojen käytön harjoittelua, elämän muutostilanteiden edellyttämää lyhytaikaista tukea, kommunikoinnin tukea sekä pitkäaikaista tukea päätöksenteossa ja tavanomaisessa elämässä suoriutumisessa. Valmennusta ja tukea annettaisiin tiedollisissa ja toiminnallisissa sekä sosiaalisessa vuorovaikutuksessa tarvittavissa taidoissa.

Perheellä tai muilla hänelle läheisillä henkilöillä tarkoitettaisiin tässä pykälässä vammaisen henkilön perheenjäsentä mukaan lukien esimerkiksi isovanhemmat tai muuta henkilöä, joka on läheisesti ja tiiviisti mukana vammaisen henkilön elämässä. Muita läheisiä henkilöitä voivat olla esimerkiksi päiväkodin, koulun tai opiskelupaikan henkilökunta, työyhteisön jäsenet, ystävät ja harrastus- tai muun vapaa-ajan toiminnan ohjaajat. Vammaisen henkilön perheenjäsenet, perhehoitaja, tukiperheen jäsenet tai muut hänelle läheiset henkilöt voisivat saada lyhytaikaista valmennusta konkreettiseen vammaisen henkilön voimavarojen vahvistamisen tavoitteeseen liittyvään toimintaan. Perheenjäsenille tai muille läheisille henkilöille annettavan valmennuksen tavoitteena olisi aina vammaisen henkilön itsemääräämisoikeuden, osallisuuden tai itsenäisen suoriutumisen tukeminen taikka vammaisen henkilön tai hänen elämäänsä vaikuttavien läheisten henkilöiden tukeminen muutostilanteisiin sopeutumisessa.

Valmennus ja tuki täydentäisi sosiaalihuoltolain sosiaalisen kuntoutuksen palvelua niissä vammaisuuteen liittyvissä tilanteissa, joissa sosiaalisen kuntoutuksen avulla ei voida järjestää riittäviä ja sopivia palveluja vammaisen henkilön valmennuksen ja tuen tarpeisiin. Tällaisia vammaisuuteen erityisesti liittyviä tuen tarpeita voivat olla esimerkiksi kognitiivisista syistä johtuva tuen tarve toiminnanohjauksessa ja arjen hallinnassa, erilaisten sopeutumisvalmennukseen liittyvien palvelujen tarve sekä liikkumistaidon ohjauksen ja kommunikaatio-opetuksen tarve. Lisäksi valmennus ja tuki sisältäisi mahdollisuuden kokonaisvaltaiseen ja tarvittaessa pitkäkestoiseen palveluun.

Pykälän 1 momentissa säädettäisiin tilanteista, joissa vammaisella henkilöllä olisi oikeus saada välttämättä tarvitsemaansa valmennusta ja tukea. Luettelo ei olisi tyhjentävä, mutta se kuvaisi esimerkein niitä asioita ja tilanteita, joihin valmennusta ja tukea olisi mahdollista saada. Tarkoituksena on, että valmennuksella ja tuella voitaisiin vastata joustavasti erilaisissa asioissa ja elämäntilanteissa ilmeneviin tuen tarpeisiin.

Momentin 1 kohdan mukaan vammaisella henkilöllä olisi oikeus saada valmennusta ja tukea tiedollisissa, toiminnallisissa ja sosiaalisissa vuorovaikutuksessa tarvittavien taitojen harjoittelemisessa. Tavoitteena voi olla joko uusien taitojen oppiminen tai olemassa olevien taitojen käytön harjoittelu. Tavanomaisessa elämässä suoriutuminen voi edellyttää valmennusta esimerkiksi teknisten laitteiden käytössä, ympäristön hahmottamisessa tai liikkumisessa erilaisissa toimintaympäristöissä, rahankäytössä, ajan hahmottamisessa, kodinhoidon suunnittelussa tai toteutuksessa taikka asiointitilanteissa toimimisessa. Harjoittelu voisi olla lyhytkestoista tai tarvittaessa taitojen haltuunotto saattaisi edellyttää pitkäaikaista, jopa vuosia kestävää suunnitelmallista työskentelyä. Kohdassa tarkoitettu valmennus ja tuki voisi olla esimerkiksi neuropsykiatrista valmennusta, ohjausta ja tukea, joka keskittyisi elämässä esiintyviin haasteisiin ja

tarpeisiin. Valmennuksella haettaisiin vammaisen henkilön kanssa uusia ratkaisuja ja toimintamalleja joko yksittäiseen tilanteeseen tai pitkäkestoisemmin, jos asiakkaan toimintakyky sitä edellyttää. Lisäksi valmennukseen voisi sisältyä sosiaalisen kanssakäymisen tukemista ja osallisuutta lisäävää toimintaa.

Momentin 2 kohta sisältäisi erilaisissa elämän muutostilanteissa annettavan valmennuksen ja tuen. Palvelun tarkoituksena olisi vastata muuttuviin ja usein tilapäisesti kasvaviin tuen tarpeisiin silloin, kun vammaisen henkilön elämässä tapahtuu suuria muutoksia, kuten päiväkodin, koulun, opiskelun tai uuden työn aloittaminen tai muutto uuteen kotiin tai silloin, kun henkilön toimintakyvyssä tai perhesuhteissa tapahtuu muutoksia.

Muutostilanteissa annettava valmennus ja tuki voisi olla valmistautumista ennakolta uuteen tilanteeseen kuten muuttovalmennus tai uuden ympäristön hahmottamisen tai siellä liikkumisen harjoittelu etukäteen. Henkilön tuen tarpeita voidaan arvioida ennakolta esimerkiksi asumisharjoittelun tai asumiskokeilun avulla. Lisäksi on tärkeää, että henkilö saisi riittävän tuen myös muuton tai esimerkiksi uuden työn aloittamisen jälkeen. Valmennuksena ja tukena olisi mahdollista myöntää esimerkiksi työelämään johtavaa valmennusta silloin, kun sitä ei voisi saada muun lainsäädännön perusteella. Uudet elämäntilanteet saattavat edellyttää tukea uusien taitojen harjoittelemisessa tai aiemmin opittujen taitojen siirtämisessä uuteen tilanteeseen tai toimintaympäristöön.

Valmennus ja tuki voisi liittyä myös uuden tilanteen ymmärtämiseen ja siihen sopeutumiseen vammautumisen jälkeen. Muuttunut elämäntilanne saattaa edellyttää tukea erilaisten palveluiden ja toimintakäytäntöjen haltuunotossa. Myös perheenjäsenten ja muiden läheisten henkilöiden tuen tarve korostuu sekä suunnitelluissa että äkillisissä elämän muutostilanteissa. Näissä tilanteissa on tärkeää, että läheiset pystyvät tukemaan henkilöä hänen kanssaan sovittujen toimintamallien harjoittelemisessa, jotta opitut taidot saadaan paremmin siirrettyä henkilön omaan toimintaympäristöön.

Momentin 3 kohdan mukaan valmennus ja tuki sisältäisi erilaisiin kommunikoinnin keinoihin liittyvän valmennuksen ja tuen siltä osin kuin se ei kuuluisi terveydenhuollon lääkinnällisen kuntoutuksen vastuulle. Vammaissopimuksen 2 artikla sisältää erilaisia viestinnän, kielten ja kommunikaation keinojen määritelmiä. Kommunikaation käsite sisältäisi erilaiset viestinnän ja vuorovaikutuksen keinot sekä mahdollisuuden tiedon saantiin.

Kommunikaation tuki tarkoittaisi muun muassa nykyisin vammaispalvelulain mukaisena sopeutumisvalmennuksena annettua viittomakielen opetusta sekä puhetta tukevien ja korvaavien kommunikointikeinojen ohjausta. Kommunikaatio-opetuksen ja -ohjauksen tavoitteena on, että kuurolla, kuulovammaisella, kuulonäkövammaisella tai puhevammaisella henkilöllä ja hänen lähi-ihmisillään on yhteinen kieli ja kommunikointikeino. Puhevammaiselle henkilölle ja hänen läheisilleen voitaisiin myöntää kommunikaatio-ohjausta vasta, kun vammaiselle henkilölle on määriteltä soveltuva kommunikaatiokeino tai kommunikoinnin apuväline. Kommunikaatio-opetus ja -ohjaus ei korvaa puheterapeutin antamaa puheterapiaa tai ohjausta eikä lääkinnälliseen kuntoutukseen kuuluvaa kommunikoinnin apuvälinearviointia tai apuvälinepalveluja.

Silloin, kun henkilö ei kykene käsitteelliseen ajatteluun eikä kielellisin keinoin tapahtuvaan mielipiteen muodostamiseen, saattaa ainoa tapa selvittää hänen tahtoaan olla esimerkiksi henkilön kehonkielen, tunteiden ilmaisun ja toiminnan havainnointi eri tilanteissa. Varhaisten taitojen varassa esimerkiksi ilmeillä, eleillä, liikkeellä ja kosketuksella viestivä ja toimiva henkilö on hyvin riippuvainen toisten ihmisten tuesta. Siksi on välttämätöntä, että perheenjäsenet ja muut hänelle

läheiset henkilöt ymmärtävät ja tulkitsevat hänen viestejään ja tukevat hänen vuorovaikutustaan. Kommunikaation tuki tarkoittaisi siksi myös varhaisten taitojen varassa viestivän henkilön vuorovaikutuksen vahvistamista tukemalla hänen lähi-ihmistensä vuorovaikutustaitoja.

Kommunikaation tuki tarkoittaisi myös näkövammaisten henkilöiden luku- ja kirjoitustaidon mahdollistavan pistekirjoituksen opetusta. Pistekirjoitustaito on välttämätöntä sokeille ja vaikeasti heikkonäköisille, koska vain lukemalla oppii oikeinkirjoituksen. Kirjoitus- ja lukutaito ovat tarpeellisia myös muistiinpanojen tekemiseen ja tavaroiden merkitsemiseen. Pistekirjoituksen opetus sisältää ohjaussuunnitelman, opetuksen toteuttamisen sekä tarvittavan materiaalin ja apuvälineiden hankkimisen.

Kommunikaation tukea järjestettäessä olisi otettava huomioon muun muassa lapsen kasvusta ja kehityksestä, vamman tai sairauden etenemisestä ja vammaisen henkilön elämäntilanteen muutoksesta johtuvat kommunikaation tuen tarpeet.

Momentin 4 kohdan mukaan vammaiset henkilöt, joilla on puutteita tiedollisissa taidoissa, voisivat saada tukea päätöksenteossaan. Tarkoituksena olisi tukea henkilöä tekemään itse omaa elämäänsä koskevia ratkaisuja. Päätöksenteon tuki tarkoittaa muun muassa tukea tiedon etsimisessä ja asioiden merkityksen selvittämistä sekä tukea erilaisten ratkaisuvaihtoehtojen ja niiden vaikutusten arvioinnissa ja päätösten tekemisessä. Päätöksenteon tuki tarkoittaa myös tukea tunteiden ja toiveiden tulkitsemisessa ja ilmaisemisessa sekä päätösten toteuttamisessa. Tukea voisi saada sekä oman palvelutarpeen arviointiin ja palvelujen suunnitteluun että omaa elämää koskeviin suuriin, esimerkiksi asumista tai terveyttä koskeviin kysymyksiin ja pieniin arkisiin asioihin. Vammaissopimuksen 12 artikla edellyttää oikeutta saada tukea päätöksentekoon.

Momentin 5 kohdan mukaan vammaisen henkilöllä olisi oikeus saada valmennusta ja tukea niihin tavanomaisen elämän tilanteisiin tai asioihin, joista hän ei vamma aiheuttaman toimintarajoitteen vuoksi harjoittelunkaan tuloksena pystyisi suoriutumaan. Tarkoituksena olisi tukea vammaista henkilöä suoriutumaan mahdollisimman itsenäisesti hyödyntäen ne voimavarat, joita hänellä on.

Pitkäaikaista tukea voisi saada paitsi tiedollisten myös toiminnallisten tai sosiaaliseen vuorovaikutukseen liittyvien puuttuvien taitojen kompensoimiseksi muun muassa kotona, työelämässä tai harrastuksissa. Jotkut vammaiset henkilöt saattavat tarvita pitkäaikaista tukea avoimilla työmarkkinoilla. Vammaisen henkilö saattaa tarvita pitkäaikaista tukea sosiaalisessa vuorovaikutuksessa, vaikka hänellä olisi erinomaiset tiedolliset taidot. Myös aloitekyvyn puute ja muistiongelmien voivat edellyttää pitkäaikaista tukea.

Valmennus ja tuki voisi joissakin tilanteissa korvata henkilökohtaista apua. Tällaisia tilanteita olisivat ne tilanteet, joissa tarvittava tuki sisältää runsaasti toisen henkilön vastuulla olevaa ohjaavaa tukea ja jossa tavoitteena on toimintakyvyn parantuminen. Tällöin palvelu olisi luonteeltaan sosiaalipedagogista ohjausta. Palvelun onnistunut toteutus edellyttäisi tällöin soveltuvaa ammatillista osaamista.

Vammaiselle henkilölle annettava valmennus ja tuki voitaisiin toteuttaa joko tavoitteellisena valmennuksena tai tukena taikka osin molempina riippuen tuen tarpeista. Valmennus olisi yleensä määräaikaan palvelu. Sen sisältö, määrä ja kesto sekä konkreettiset tavoitteet määriteltäisiin asiakassuunnitelmassa vammaisen henkilön yksilöllisten tarpeiden ja tavoitteiden pohjalta. Päätöksessä olisi kuvattava palvelun sisältö, määrä ja kesto.

Kommunikaatiotaitojen opettelussa ja harjoittelussa olisi kyse tavoitteellisesta valmennuksesta, joissain tilanteissa valmennuksen tarve voisi olla pitkäaikaista kuten annettaessa viittomakielen tai viittotun puheen opetusta. Perustuslakivaliokunta on mietinnössään (PeVM 10/2014 vp) korostanut, että jokaiselle lapselle ja hänen perheelleen on turvattava mahdollisuudet saada riittävästi viittomakielen opetusta niin, että lapsen oikeus omaan kieleen toteutuu ja koko perheelle luodaan mahdollisuudet toimivaan vuorovaikutukseen yhteisen kielen avulla.

Pitkäaikaiselle valmennukselle ja tuelle asetettaisiin tavoitteet, jotka liittyisivät erilaisista toiminnoista suoriutumiseen sekä valmennuksen ja tuen tarkoitukseen, ei niinkään uusien taitojen oppimiseen.

Pykälän 2 *momentin* mukaan valmennuksen ja tuen tarkoituksena olisi vahvistaa vammaisen henkilön omia voimavaroja ja siten tukea itsemääräämisoikeutta, osallisuutta ja itsenäistä suoriutumista. Tarkoituksena olisi saada vammaisen henkilön omat kyvyt ja voimavarat täysimääräisesti käyttöön antamalla valmennusta ja tukea joko vammaiselle henkilölle itselleen tai hänen perheelleen tai muille läheisille henkilöille. Palvelun tarkoitus olisi otettava huomioon myös arvioitaessa valmennuksen ja tuen tavoitteita, sisältöä, kestoa, määrää ja toteuttamistapaa. Valmennus uusien asioiden opetteluun ja puuttuvien taitojen kompensoiminen toisen ihmisen antamalla tuella auttaa vammaista henkilöä tekemään elämässään omia valintoja ja toteuttamaan niitä omien toimintarajoitteiden estämättä. Vaikka tarvittava tuki voisi olla joskus hyvinkin intensiivistä, tarkoituksena olisi aina selvittää vammaisen henkilön oma tahto ja mahdollistaa sen toteutuminen.

Pykälän 3 *momentin* mukaan valmennusta ja tukea voitaisiin antaa myös vammaisen henkilön perheelle tai muille hänelle läheisille henkilöille silloin, kun se olisi tarpeen vammaisen henkilön valmennukselle ja tuelle asiakassuunnitelmassa asetettujen tavoitteiden toteuttamiseksi. Vammaisen henkilön perheelle tai muille läheisille henkilöille järjestettävä palvelu kuuluisi pääsääntöisesti yleisen järjestämisvelvollisuuden piiriin. Perhe ja muut läheiset henkilöt voisivat kuitenkin osallistua vammaiselle henkilölle itselleen annettavaan valmennukseen.

Pykälän 4 *momentissa* säädettäisiin tarkemmin vammaisen henkilön perheen ja muiden läheisten henkilöiden oikeudesta valmennukseen tukeen. Joissain tilanteissa vammaisen henkilön perheen ja muiden läheisten henkilöiden osallistuminen valmennukseen on välttämätöntä palvelun tavoitteiden saavuttamiseksi. Kommunikaatio-opetus ja -ohjaus ovat tyypillinen esimerkki perheille ja muille läheisille henkilöille annettavasta palvelusta. Käytännössä tällä tarkoitetaan viittomakielen opetusta tai puhetta tukevien tai korjaavien kommunikointikeinojen ohjausta. Tavoitteena on, että vammaisella henkilöllä ja hänelle läheisillä henkilöillä on yhteinen kieli ja kommunikointikeino. Silloin, kun vammaisen henkilön vuorovaikutuksen onnistuminen on hyvin riippuvainen läheisten henkilöiden taidoista tulkita ja ymmärtää hänen viestejään eikä valmennusta ja tukea voida antaa vammaiselle henkilölle itselleen, kommunikaation tukea tulisi antaa 1 momentin mukaisena subjektiivisena oikeutena vammaiselle henkilölle läheisille henkilöille. Perheellä tai muilla läheisillä henkilöillä olisi subjektiivinen oikeus valmennukseen ja tukeen merkittävässä elämänmuutostilanteissa, jos se olisi välttämätöntä vammaisen henkilön palvelujen tarkoituksen toteutumiseksi.

Pykälän 5 *momentin mukaan* valmennusta ja tukea voitaisiin antaa henkilökohtaisena tai ryhmässä toteutettavana palveluna taikka muiden palveluiden osana. Valmennuksen ja tuen tavoitteet ja sisältö sekä määrä, kesto ja toteutustapa määräytyisivät vammaisen henkilön yksilöllisten tarpeiden ja elämäntilanteen mukaan. Arvioitaessa valmennuksen ja tuen tarvetta olisi otettava huomioon vammaisen henkilön tarpeet, toiveet ja tavoitteet elämässä ja elämäntilanne kokonaisuudessaan,

valmennuksen ja tuen tavoitteet, henkilön ikä ja toimintaympäristö sekä se, kuinka paljon erilaisten asioiden oppiminen vie aikaa. Tarkoituksena olisi, että valmennusta ja tukea järjestettäisiin joustavasti vammaisen henkilön yksilöllisen tarpeen ja edun mukaisesti. Valmennuksen ja tuen tarve sekä sopiva toteuttamistapa voivat vaihdella vamman aiheuttaman toimintarajoitteen, kyseessä olevan toiminnan tai henkilön elinympäristön tai elämäntilanteen mukaan.

Palvelun tarve arvioitaisiin kuten muissakin palveluissa ja sen tarkempi sisältö ja toteuttamistapa kirjattaisiin asiakassuunnitelmaan ja päätökseen. Valmennuksesta ja tuesta tehtäisiin päätös, vaikka palvelu toteutettaisiin muun palvelun osana. Vammaisella henkilöllä olisi oikeus saada valmennusta ja tukea palvelutarpeen arvioinnissa todetun yksilöllisen tarpeen mukaisesti asiakassuunnitelmassa mainituin toteuttamistavoin.

Valmennusta ja tukea voitaisiin antaa ryhmämuotoisesti silloin, kun se katsottaisiin tarkoituksenmukaiseksi palvelun sisällölle asetettuihin tavoitteisiin nähden. Valmennusta ja tukea antaville henkilöille ei asetettaisi yleisiä pätevyysvaatimuksia, koska palvelua järjestettäisiin moniin eri tarpeisiin ja sen tavoitteet ja toteuttamistavat vaihtelevat. Palvelua toteuttavilla henkilöllä olisi kuitenkin oltava vammaisen henkilön valmennuksen ja tuen tavoitteiden, sisällön ja toteutustavan edellyttämä osaaminen, joka on hankittu koulutuksen ja kokemuksen avulla. Tarvittaessa valmennus ja tuki olisi suunniteltava ja toteutettava yhteistyössä sosiaali- ja terveydenhuollon, erityisesti kuntoutuksen sekä opetuksen ammattilaisten kanssa.

9 §. Henkilökohtainen apu. Pykälässä säädettäisiin henkilökohtaisen avun sisällöstä ja sen saamisen edellytyksistä. Säännös vastaisi nykyistä vammaispalvelulain 8 c §:n mukaista palvelua ja vammaisella henkilöllä olisi siihen subjektiivinen oikeus. Sääntelyä tarkennettaisiin ja selkeytettäisiin nykyisessä soveltamiskäytännössä esille nousseiden puutteiden, epäselvyyksien ja ongelmien ratkaisemiseksi.

Pykälän *1 momentin* mukaan vammaisella henkilöllä olisi oikeus saada henkilökohtaista apua silloin, kun hän välttämättä ja toistuvasti tarvitsee toisen henkilön apua. Apua olisi oikeus saada vamman tai sairauden aiheuttamasta toimintarajoitteesta seuraavan yksilöllisen tarpeen mukaan. Tarpeen määrittelyyn vaikuttavalla vammaisen henkilön elämäntilanteella tarkoitettaisiin muun muassa asumis- ja muita elinolosuhteita, perhetilannetta ja osallistumista opiskeluun, työelämään, muuhun osallistumista tukevaan toimintaan tai vapaa-ajan toimintoihin.

Vammaisen henkilön asumisen ja siihen liittyvien palvelujen toteuttamistavalla on merkitystä arvioitaessa tarvetta henkilökohtaiseen apuun. Lähtökohtana olisi nykyisen lainsäädännön ja sen soveltamiskäytännön tavoin, että erilaisissa asumisyksikössä asuessaan vammaisen henkilön tulisi saada päivittäisissä toimissa kotona tarvittava apu pääsääntöisesti asumisyksikön henkilökunnalta. Asumisyksikön palvelut ja henkilökohtainen apu eivät olisi tarkoitettu päällekkäisiksi palveluiksi vaan toisiaan täydentäviksi tai vaihtoehtoisiksi palveluiksi asiakkaan tarpeen mukaan. Tätä tarvetta olisi aina arvioitava yksilöllisesti ja siten, että palvelut muodostavat henkilön tarpeita vastaavan kokonaisuuden.

Henkilökohtaisen avun saamisen edellytyksenä olisi pitkäaikaisesta vammasta tai sairaudesta johtuva välttämätön ja toistuva avun tarve. Jos vammaisen henkilö ei suoriudu ilman toisen henkilön apua vamman tai sairauden aiheuttaman toimintarajoitteen johdosta eikä avun tarpeisiin asiakkaan edun mukaisesti voida vastata muun lain nojalla, olisi maakunnan järjestettävä henkilökohtainen apu. Tavoitteena olisi turvata välttämätön apu sekä niille vammaisille henkilöille, jotka tarvitsevat runsaasti toisen henkilön apua eri toiminnoissa, että niille, joiden avuntarve on toistuvaa mutta määrällisesti vähäisempää. Oikeus henkilökohtaiseen apuun rajautuisi kuitenkin

vain välttämättömään avun tarpeeseen. Apua olisi järjestettävä niissä tässä momentissa tarkoitetuissa toimissa, joista suoriutuminen ei ole vammaiselle henkilölle mahdollista ilman toisen henkilön antamaa apua. Henkilökohtaisen avun tarkoitus olisi kattaa ne tavanomaisessa elämässä suoriutumiseen kuuluvat asiat ja tehtävät, jotka vammaisen henkilö tekisi itse, jos hänellä ei olisi vamman tai sairauden aiheuttamaa toimintarajoitetta tai rajoitteita, joka tai jotka estävät toiminnan kulloinkin kyseessä olevassa ympäristössä. Oikeus henkilökohtaiseen apuun olisi näiden edellytysten täytyessä maakunnan erityisen järjestämisvelvollisuuden piirin kuuluva palvelu kuten nykyisessäkin vammaispalvelulaissa.

Henkilöllä olisi oikeus saada ehdotetun lain mukaista henkilökohtaista apua, vaikka vammasta tai sairaudesta johtuva toimintarajoite ei estäisi häntä toimimista tutussa, hänelle suotuisassa ympäristössä, mutta estäisi toimimisen vieraammassa ympäristössä. Avun tarvetta arvioitaessa olisi otettava huomioon ympäristötekijöiden vaikutus. Henkilökohtainen apu olisi välttämätöntä, jos kyseessä oleva, vammaisen henkilön kannalta tärkeä asia, tehtävä tai toiminta jäisi muutoin kokonaan tekemättä tai päivittäisten henkilökohtaisten toimien suorittaminen olisi kohtuuttoman hidasta tai hankalaa. Apu olisi välttämätöntä myös tilanteissa, joissa henkilö tarvitsee sitä voidakseen liikkua tai muutoin toimia turvallisesti.

Toistuva avuntarve ei merkitsisi samaa kuin jatkuva avuntarve. Toistuvuuden vaatimuksen täyttäisi esimerkiksi viikoittainen avuntarve, jos se olisi vamman tai sairauden aiheuttaman toimintarajoitteen vuoksi edellä kuvatulla tavalla välttämätöntä turvaamaan asiakkaan tarpeet ja etu. Säännöksessä mainitaan nykyisen lain tavoin tavanomaisen elämän osa-alueita, joille apua voitaisiin järjestää. Nykyisen vammaispalvelulain 8 c §:n 1 momentissa henkilökohtainen apu on määritelty välttämättömäksi avustamiseksi kotona ja kodin ulkopuolella pykälässä tarkoitetuissa toimissa. Ehdotetussa säännöksessä palvelua ei määriteltäisi sen antamispaikan suhteen, koska vammaisen henkilön avun saamista päivittäisissä toimissa ei ole perusteltua rajata tiettyyn paikkaan. Momentin mukaista henkilökohtaista apua olisi järjestettävä sekä kotona että kodin ulkopuolella tapahtuvissa tilanteissa ja toimissa.

Momentin *1 kohdan* mukaisilla päivittäisillä toimilla tarkoitettaisiin toimia, joita ihmiset elämässään tekevät joka päivä tai harvemmin, mutta toistuvasti tietyn väliajoin. Päivittäisiä toimia ovat tavanomaisessa elämässä tehtävät henkilökohtaiset toimet, kuten muun muassa pukeutuminen ja henkilökohtaisen hygienian hoito, wc-toiminnoissa avustaminen sekä muut toimet kuten esimerkiksi liikkuminen, vaate- ja ruokahuolto, kotityöt ja kodin huolto- ja ylläpitotyöt sekä asiointi. Asiointi voi sisältää esimerkiksi asiointia kodin ulkopuolella, asioiden hoitamista kotona netin välityksellä tai kaupassa tai kirjastossa käymistä. Kotityöt voivat sisältää esimerkiksi ruuan valmistamista, kodin siivoamista tai vaatteiden ja kodin tekstiilien pesua ja huoltamista sekä muita tavanomaisia yleisesti itse tehtäviä kodin huolto- ja ylläpitotöitä. Myös vammaisen henkilön mahdollisuutta turvata huollossaan tai hoidossaan olevan lapsen jokapäiväinen hoito ja huolenpito sekä osallistumista vanhempana tai huoltajana näihin toimiin voitaisiin tukea henkilökohtaisella avulla.

Momentin *2 kohdan* mukaan henkilökohtaisen avun piiriin kuuluisivat nykyisen lain tavoin myös työ ja opiskelu. Työllä tarkoitettaisiin työsuhteeseen perustuvan toiminnan lisäksi yritystoimintaa. Säännöksessä tarkoitettuna opiskeluna pidettäisiin sellaista opiskelua, joka johtaa jonkin tutkinnon tai ammatin saavuttamiseen tai parantaa valmiuksia tällaiseen opiskeluun tai vahvistaa vammaisen henkilön ammattitaitoa sekä parantaa hänen mahdollisuuttaan työllistyä. Muunlainen opiskelu katsottaisiin harrastukseksi ja henkilökohtaista apua siihen järjestettäisiin pykälän 1 momentin 3 kohdan mukaisesti. Ensisijaisesti oppilaitoksen olisi järjestettävä opiskelussa tarvittava apu, koska oppilaitoksilla on ammatillisesta koulutuksesta annetun lain perusteella velvollisuus huolehtia

opiskelun edellyttämistä avustajapalveluista. Perusopetuksen järjestäjällä on myös ensisijaisesti velvollisuus järjestää oppilaan tarvitsema riittävä tuki kouluun perusopetuslain nojalla.

Henkilökohtaista apua järjestettäisiin lisäksi muuhun osallisuutta edistävään toimintaan. Tällaisena voidaan pitää esimerkiksi ehdotetun lain mukaista päiväaikaista toimintaa tai muuta työelämävalmiuksia tai osallisuutta edistävää sosiaalista kuntoutusta tai muuta vastaavaa toimintaa, kuten sosiaalihoitolain 17 §:n mukaista sosiaalista kuntoutusta, vuoden 1982 sosiaalihoitolain (710/1982) 27 d §:n mukaista työllistymistä tukevaa toimintaa ja 27 e §:n mukaista työtoimintaa tai laissa kuntouttavasta työtoiminnasta (189/2001) tarkoitettua toimintaa.

Momentin 1 ja 2 kohtien mukaista henkilökohtaista apua toteutettaessa olisi otettava huomioon, että vammaisen henkilö voi tarvita apua päivittäisissä toiminnoissa esimerkiksi osallistuessaan kuntoutukseen, osallisuutta edistävään toimintaan tai käyttäessään terveyst-, päihde- tai mielenterveyspalveluja. Tältä osin pääsääntö olisi nykyisen lainsäädännön tavoin kuitenkin se, että viranomaisen on yhdenvertaisuuslain nojalla pyrittävä järjestämään palvelut siten, että ne ovat kaikkien saavutettavissa ja käytettävissä. Näin ollen palvelun järjestäjällä on ensisijainen vastuu vammaisen henkilön tarvitseman avun järjestämisessä. Yksittäisen asiakkaan asumispalvelujen tuottajalla on myös vastuu toteuttaa asiakkaan tarvitsemat palvelut sopimuksen mukaisesti.

Momentin 3 kohdan mukaan henkilökohtaista apua järjestettäisiin vapaa-ajan toimintaan ja sosiaaliseen osallistumiseen. Avulla näissä toiminnoissa edistettäisiin vammaisen henkilön yhdenvertaisia osallistumis- ja toimintamahdollisuuksia. Vapaa-ajalla henkilö voi tehdä asioita oman valintansa mukaisesti yksin tai yhdessä muiden kanssa. Sosiaaliseen osallistumiseen sisältyisi muun muassa apu ystävien ja sukulaisten sekä muiden ihmisten tapaamisessa vammaisen henkilön omien valintojen mukaisesti.

Sosiaalinen osallistuminen sisältäisi myös yhteiskunnallisen osallistumisen kuten esimerkiksi yhdistystoiminnan, vapaaehtoistyön, järjestötoiminnan ja poliittisen toiminnan. Sääntely vastaisi nykyistä lakia.

Toiminnot ja tilanteet, johon apua järjestettäisiin, määrittyisivät ehdotetun lain 2 §:n 1 momentin mukaisina tavanomaisen elämän toimintoina myös henkilökohtaisen avun kohdalla. Arvioitaessa henkilökohtaisen avun tarvetta tavanomaisessa elämässä suoriutumisen olisi huomiota kiinnitettävä lain tarkoitukseen toteuttaa vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuutta ja osallisuutta yhteiskunnassa mukaan lukien henkilön yksilöllisten valintojen kunnioittaminen. Tavanomaisen elämän toimintoja voitaisiin myös verrata vammattomien samaan ikäryhmään kuuluvien ja samassa elämäntilanteessa olevien henkilöiden toimintoihin.

Tavanomaiseen elämään kuuluvat muun muassa työ- tai vapaa-ajan matkat. Matkojenkin osalta vertailua voitaisiin tehdä samaan ikäryhmään tai samassa elämäntilanteessa oleviin henkilöihin. Sosiaalihoitolain 57 §:n perusteella sosiaalipalveluja ei järjestetä ulkomailla oleskelevalle henkilölle, ellei muualla toisin säädetä. Mainittu säännös ei muuta henkilökohtaisen avun järjestämistä tavanomaiseen elämään kuuluvilla ulkomaanmatkoilla nykyisestä laista. Ehdotetun säännöksen mukaisesti henkilökohtaista apua olisi jatkossakin järjestettävä edellä kuvatuille ulkomaanmatkoille. Työhön ja opiskeluun voi henkilön yksilöllisen elämäntilanteen ja työtehtävien vuoksi sisältyä tavallista enemmänkin matkustamista.

Ajankäytön vertaamisessa samaan ikäryhmään kuuluviin ja samassa elämäntilanteessa oleviin henkilöihin olisi myös huomioitava, että vammaisella henkilöllä samaan toimintaan menee pääsääntöisesti vammasta johtuen moninkertaisesti enemmän aikaa kuin vammattomalla henkilöllä.

Tämä on otettava huomioon henkilökohtaisen avun tarpeen arvioinnissa esimerkiksi kotitöissä tai liikkumisessa.

Pykälän 2 momentissa määriteltäisiin henkilökohtaisen avun tarkoitus. Henkilökohtaisen avun keskeinen tavoite nykyisen sääntelyn tavoin olisi vammaisen henkilön itsemääräämisoikeuden ja valinnanvapauden lisääminen tavanomaisessa elämässä.

Henkilökohtainen apu tukisi myös vammaisten lasten ja nuorten osallistumismahdollisuuksia ikäkauden mukaiseen toimintaan sekä edistäisi lasten ja nuorten itsenäistymistä, oman identiteetin muodostumista ja osallisuutta. Tavanomaisia huoltajan velvollisuuksia ja lapsen oikeutta henkilökohtaiseen apuun arvioitaisiin sen mukaan, miten itsenäisesti samanikäiset vammattomat lapset yleensä toimivat ja toisaalta sen mukaan, mitkä ovat henkilökohtaista apua hakevan lapsen tarpeet ja toiveet.

Henkilökohtaisen avun lähtökohtana on vammaisen henkilön omien valintojen mahdollistaminen vamman tai sairauden estämättä. Henkilökohtaisen avun saaja määrittelee itse hallintopäätöksen rajoissa, mihin ja miten hän apua haluaa käyttää. Tästä syystä 2 momentissa edellytettäisiin, että henkilökohtaista apua saavalla henkilöllä on oltava voimavaroja määritellä avun sisältö ja toteutustapa. Tämä vastaisi nykyistä lakia. Ne vammaiset henkilöt, jotka eivät voimavararajauksen takia olisi oikeutettuja henkilökohtaiseen apuun, saisivat edellytysten täytyessä apua ja tukea tavanomaisessa elämässä suoriutumiseen lakiin ehdotetun valmennuksen ja tuen palvelun kautta.

Jos avun ja avustamisen tarve perustuu pääasiassa hoivaan, hoitoon ja valvontaan, olisi siihen vastattava muulla tavoin kuin henkilökohtaisella avulla. Tämä vastaisi nykyisen vammaispalvelulain soveltamiskäytäntöä. Kuten nykyäänkin, henkilökohtainen apu voisi kuitenkin sisältää hoivan, hoidon ja valvonnan elementtejä. Oikeuskäytännön mukaan henkilökohtainen apu voi myös sisältää apua esimerkiksi asioiden suorittamisessa turvallisesti tai erilaisten vaihtoehtojen ymmärtämisessä päätöksentekotilanteessa.

Henkilökohtaisella avulla ei olisi tarkoitus korvata kotihoidon tai kotisairaanhoidon palveluja tai muita terveydenhuollolle kuuluvia tehtäviä, joiden ei voida katsoa olevan itsehoitoa. Henkilökohtaiseen apuun voi kuitenkin sisältyä osana avustamista sellaisia toimenpiteitä, joita itsenäisinä voidaan pitää hoitona, mutta jotka kuuluvat olennaisena osana siihen avun kokonaisuuteen, jolla mahdollistetaan ja tuetaan vammaisen henkilön itsenäistä suoriutumista ja asumista yhteisössä. Tällaisia toimia olisivat esimerkiksi lääkkeen antaminen, katetrointi, hengityslaitteen käytöstä ja toimivuudesta sekä muusta omahoidosta huolehtiminen, johon vammaisen henkilö ja avustaja tarvittaessa ovat saaneet riittävän perehdytyksen terveydenhuollosta.

Korkein hallinto-oikeus on ratkaisukäytännössään linjannut ns. voimavararajauksen tulkintaa. Avun sisällön ja toteutustavan määrittely ei korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisukäytännön mukaan edellytä avun tarvitsijalta täydellisiä kommunikaatiokykyjä. Vaikeudet ilmaista itseään eivät ole este henkilökohtaisen avun myöntämiselle. Mikäli henkilö jollain tavoin esimerkiksi avustettuna tai erilaisten kommunikaation apuvälineiden avulla kykenee ilmaisemaan itseään sekä esittämään mielipiteitä ja tekemään valintoja, voimavaraedellytyksen on katsottu täyttyvän. Korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisussa 12.8.2011:69 arvioitiin vaikeasti kehitysvammaisen miehen oikeutta henkilökohtaiseen apuun asumisyksikön ulkopuolisiin toimiin. Henkilö pystyi ymmärryskykynsä rajoissa muodostamaan mielipiteensä ja ilmaisemaan eri tavoin kantansa arjen tilanteisiin, harrastuksiin ja asiointiin liittyvissä tehtävissä, kun mielipide kosketti konkreettisia hänelle tuttuja asioita. Hakemusta ei voitu hylätä sillä perusteella, että henkilöllä ei ollut voimavaroja määritellä tarvitsemansa henkilökohtaisen avun sisältöä ja toteutustapaa.

Niissä tilanteissa, jossa henkilö ei ole pystynyt edes avustettuna tai kommunikaation apuvälineiden avulla ilmaisemaan toiveitaan, voimavaraedellytyksen ei ole yleensä katsottu toteutuvan. Korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisussa KHO 12.8.2011 T 2121 oli kyseessä vaikeasti kehitysvammainen nuori henkilö, jolla oli lapsuusiän autismi, dysfasia ja ADHD. Henkilökohtaista apua oli haettu harrastus- ja virkistystoimintaan. Henkilön kommunikointi tapahtui pääosin ilmein ja elein ja jopa sanoiksi mielletävin äänin. Hän käytti kommunikointiin myös pictoja ja kommunikaattoria. Ratkaisun mukaan hakemus oli voitu hylätä, vaikka henkilö kykeni ilmaisemaan tunteitaan ilmein ja elein, mutta hän ei itse pystynyt ottamaan kantaa avuntarpeisiinsa ja niihin vastaamisen tapoihin siten kuin laki edellyttää. Avun tarpeen määrittely ei tullut perustua täysin toisen henkilön esittämiin näkemyksiin.

Korkein hallinto-oikeus on arvioinut voimavaraedellytystä myös lasten kohdalla. Ratkaisussa KHO 12.8.2011 T 2122 oli kyse 13-vuotiaasta lapsesta, jolla oli diagnosoitu autismi, dysfasia ja ADHD. Lapsi tarvitsi tukea kommunikoinnissa, oman toiminnan ohjauksessa, asioista muistuttamisesta ja keskittymisessä. Hän ilmaisi tahtoaan ohjattuna ja tuetun kommunikaation keinoin. Henkilökohtaista apua oli haettu harrastuksiin ja sosiaalisten suhteiden ylläpitämiseen. Korkeimman hallinto-oikeuden mukaan myös vammaiselle lapselle oli annettava mahdollisuus itsenäistyä ikätovereittensa tavoin. Normaalisuusperiaatteen mukaan henkilökohtaista apua on myönnettävä silloin, kun lapsi ei vamman tai sairauden aiheuttaman toimintarajoitteen vuoksi kykene ilman apua tekemään asioita, joita vastaavan ikäiset lapset yleensä tekevät. Lapsen oli selvitetty kykenevän ilmaisemaan avuntarpeensa. Korkein hallinto-oikeus katsoi, että lasta oli pidettävä sellaisena vammaispalvelulain tarkoittamana vaikeavammaisena henkilönä, jolla oli voimavaroja määritellä tarvitsemansa henkilökohtaisen avun sisältö ja toteutustapa.

Ratkaisu KHO 24.10.2013 T 3354 käsitteli valvontaa osana henkilökohtaista apua. Kyseessä oli henkilökohtaisen avun myöntäminen työharjoitteluun ja erilaisille tutustumiskäynneille henkilölle, joka tarvitsi tukehtumisriskin takia valvontaa ruokailutilanteissa. Ammattiopiston rehtori on asettanut henkilön opiskelijaksi hyväksymisen ehdoksi henkilökohtaisen avustajan hankkimisen ruokailutilanteisiin. Hallinto-oikeus totesi, että asiassa ei ollut väitettykään ettei henkilö kykenisi itse määrittämään tarvitsemansa avun sisältöä ja toteutustapaa. Henkilö tarvitsi sairautensa aiheuttamien oireiden vuoksi välttämättä ja toistuvasti apua suoriutuakseen ruokailutilanteista koulussa ja vammaispalvelulain mukainen henkilökohtainen apu turvasi sopivalla ja riittävällä tavalla hänen tarvitsemansa avun saannin. Korkein hallinto-oikeus oli samalla kannalla hallinto-oikeuden kanssa ja kunta veloitettiin järjestämään henkilölle hänen tarvitsemansa henkilökohtainen apu.

Pykälän 3 momentissa säädettäisiin henkilökohtaisen avun määrästä. Palvelua olisi järjestettävä asiakkaan välttämättömän tarpeen edellyttämässä laajuudessa tämän pykälän 1 momentin 1 ja 2 kohdassa mainittuihin toimiin. Avun tarpeen välttämättömyyttä olisi arvioitava sekä vammaisen henkilön terveyden ja turvallisuuden että osallisuuden, itsemääräämisoikeuden ja omien valintojen turvaamisen kannalta.

Tarkoitus ei olisi arvioida toimintojen ja toiminnan välttämättömyyttä vaan vamman tai sairauden aiheuttamaa rajoitetta sekä siitä seuraavan avun tarpeen välttämättömyyttä ja välttämättömän avun määrää. Keskeistä olisi myös arvioida avun toteutuksen ajankohdat ja varmistaa avun oikea-aikaisuus saajan kannalta. Jatkuvaluonteisena avun tarve kohdistuu usein vuorokauden eri aikoihin ja voi olla myös ympärivuorokautista. Henkilö voi tarvita toimintarajoitteen takia jatkuvaluonteisesti toisen henkilön apua ja paikalla oloa turvallisuussyistä, esimerkiksi asennon tai hengityksen turvaamiseksi tai vaarantajun puuttumisen takia. Tavanomaisten päivittäisten

toimintojen estyminen voi kattaa laajasti vammaisen henkilön osallisuuden, osallistumisen, itsemääräämisoikeuden ja omien valintojen estymisen. Avun tarpeen välttämättömyyden arvioinnissa olisi otettava huomioon, että avun tarve voi esiintyä myös yksittäisessä ja jopa pienessäkin, mutta henkilölle välttämättömässä asiassa. Vamman tai sairauden johdosta henkilöllä voi olla toimintarajoite, jonka seurauksena hän ei ilman toisen henkilön apua esimerkiksi kykene hoitamaan asioitaan, ymmärtämään ajan kulkua tai pääse asunnostaan ulos.

Riittävä henkilökohtainen apu on edellytys sille, että vammaisen henkilö voi toimia myös kodin ulkopuolella, käydä töissä ja opiskella tai osallistua muuhun osallisuutta tukevaan toimintaan. Välttämättömyys olisi arvioitava suhteessa vammaisen henkilön avun tarpeeseen hänen yksilöllisessä tilanteessaan. Arvioitava ei siis ole se, onko vammaisen henkilön välttämätöntä tehdä töitä, vaan tarvitseeko hän tekemiseensä välttämättä apua vammasta tai sairaudesta johtuvan toimintarajoitteen tai -rajoitteiden vuoksi. Välttämättömän avun tarpeen ja määrän arviointiin vaikuttavat muun muassa vammaisen toimintarajoitteen tai -rajoitteiden lisäksi henkilön ikä, elämäntilanne, perhesuhteet, asumisolosuhteet ja toimintaympäristöt. Palvelua järjestettäessä ja toteutettaessa olisi otettava huomioon ehdotetun lain 1 §:n tavoitteiden toteutuminen.

Osallisuutta edistävään toimintaan tulisi järjestää henkilökohtaista apua vammaisen henkilön välttämättömän tarpeen mukaisesti vastaavasti kuin työhön ja opiskeluun.

Vapaa-ajan toimintaan sekä sosiaalista osallistumista varten henkilökohtaista apua olisi järjestettävä vähintään 30 tuntia kuukaudessa, jollei tätä pienempi tuntimäärä riitä turvaamaan henkilön välttämätöntä avuntarvetta. Tuntimäärää arvioidessa olisi otettava huomioon henkilön palvelutarpeen arvioinnin perusteella asiakassuunnitelmassa määritelty yksilöllinen avuntarve ja elämäntilanne kokonaisuudessaan. Jos vammaisen henkilö ei itse halua tai ei tosiasialisesti tarvitse henkilökohtaista apua 30 tuntia kuukaudessa, voitaisiin hänelle myöntää tätä pienempi tuntimäärä. Tämä olisi aina perusteltava asiakassuunnitelmassa ja päätöksessä. Henkilölle olisi myönnettävä enemmän kuin 30 tuntia kuukaudessa, jos se on hänen yksilöllinen tarpeensa huomioon ottaen perusteltua. Avun vähimmäismäärää ei voitaisi käyttää korvaamaan asumispalveluyksikön henkilöstöresursseja niissä tehtävissä, jotka kuuluvat ostopalvelusopimuksen perusteella palveluntuottajan toteutettaviksi. Vammaisella henkilöllä olisi oltava tieto omia palvelujaan koskevan ostopalvelusopimuksen sisällöstä ja laajuudesta. Palvelut olisi suunniteltava ja päätökset tehtävä kokonaisuutena, jotta esimerkiksi asumista tukevien palvelujen ja henkilökohtaisen avun kokonaisuus vastaisi henkilön tarpeita.

Vammaisen henkilön vapaa-ajan toimiin tai sosiaaliseen osallistumiseen myönnetty avustajatuntimäärä ei saisi kuluu päivittäisistä toimista suoriutumiseen, vaan arvioinnissa olisi otettava huomioon sekä päivittäisen avun tarpeen määrä että vapaa-ajan toimintaan tai sosiaaliseen osallistumiseen tarvittavan avun määrä. Esimerkiksi harrastukseen tai sosiaaliseen osallistumiseen vammaisen henkilö voi tarvita apua myös harrastuspaikalle menossa eli liikkumisessa tai muussa vastaavassa pykälän 1 momentin 1 kohdan tarkoittamassa päivittäisessä toimessa.

10 §. Henkilökohtaisen avun toteuttaminen. Pykälässä säädettäisiin henkilökohtaisen avun toteuttamistavoista, toteuttamisessa huomioitavista seikoista.

Pykälän 1 momentin 1 kohdassa säädettäisiin henkilökohtaisen avun järjestämisestä työnantajamallilla, jossa vammaisen henkilö toimisi henkilökohtaisen avustajan työnantajana.

Momentin 2 kohdassa säädettäisiin asiakassetelimallista eli mahdollisuudesta toteuttaa henkilökohtainen apu valinnanvapauslaissa tarkoitetun asiakassetelin avulla. Säännös vastaisi

nykyisen vammaispalvelulain 8 d §:n 2 momentin 2 -kohdassa tarkoitetun palvelusetelin antamista henkilökohtaisen avun toteuttamista varten. Henkilökohtaisen avun toteuttaminen asiakassetelin turvin edellyttää, että setelin arvo vahvistetaan maakunnan päätöksellä sellaiseksi, että sillä on mahdollista hankkia henkilölle asiakassuunnitelmassa määritelty riittävä henkilökohtainen apu.

Momentin 3 kohdan mukaan toteuttamistapana olisi palvelumalli. Palvelumalli sisältäisi ostopalvelun, jolla maakunta hankkii avustajapalvelun julkisen, yksityisen tai kolmannen sektorin palvelujen tuottajalta. Lisäksi maakunta voisi toteuttaa palvelun itse tai sopimuksin yhdessä muun maakunnan tai muiden maakuntien kanssa. Toteuttamistavoissa tulisi ottaa huomioon, mitä 6 §:ssä säädetään palvelujen toteuttamistavoista päättämisestä sekä palvelujen toteuttamisesta. Lisäksi olisi otettava huomioon 9 §:n 2 momentissa säädetty henkilökohtaisen avun tarkoitus. Säännös vastaa mainituilta osin nykyislainsäädäntöä.

Eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen antaman ratkaisun (3425/4/12) mukaan kunnan on valvottava ostamiensa palvelujen laatua järjestäessään henkilökohtaista apua ostopalvelutoimintana. Kunta ei voi myöskään siirtää omaa järjestämisvastuutaan palveluntuottajalle tai kunnalle kuuluvaa valvontavelvollisuutta yksittäiselle asiakkaalle. Kun kysymys on lakisääteisestä tehtävästä, kunnan on huolehdittava siitä, että vaikeavammaisella henkilöllä on mahdollisuus saada palveluja siinä laajuudessa ja sellaisin toimintamuodoin kuin häntä koskevassa päätöksessä on erikseen päätetty.

Pykälän 2 momentin mukaan maakunnan olisi henkilökohtaisen avun toteuttamistavoista päätettäessä otettava huomioon vammaisen henkilön mielipide ja toivomukset sekä asiakassuunnitelmassa määritelty avun tarve ja elämäntilanne kokonaisuudessaan. Henkilökohtainen apu olisi myös toteutettava siten, että se edistää vammaisen henkilön itsemääräämisoikeuden ja osallisuuden toteutumista. Henkilökohtaisen avun kustannukset eivät saa olla yksin ratkaisevassa asemassa toteuttamistapaa valittaessa. Apulaisoikeusasiamies on edellä mainitussa ratkaisussaan korostanut sitä, että valittu järjestämistapa tai sen toimeenpano ei saa estää tai kaventaa vammaiselle henkilölle kuuluvien oikeuksien toteutumista. Henkilökohtaisen avun järjestämiseen ja järjestämistavan valintaan liittyy ratkaisun mukaan olennaisesti se, että vammaisella henkilöllä tulee olla mahdollisuus päättää henkilökohtaisen avun sisällöstä itsenäisesti. Tämä edellyttää ratkaisun mukaan lähtökohtaisesti vaikeavammaisen henkilön omista valinnoista lähtevää palvelun järjestämistavan arviointia.

Palvelun toteuttamistavan valinnassa olisi otettava huomioon se, minkä sisältöistä henkilön tarvitsema apu on ja missä määrin henkilö pystyy osallistumaan avun toteutuksen ohjaukseen tai tarvitseeko hän siinä tukea.

Työnantajamallissa vammaisella henkilöllä olisi työlainsäädännön mukainen työjohto-oikeus. Muissa toteuttamistavoissa vammaiselle henkilölle ei synny työlainsäädännön mukaista työjohto-oikeutta määrätä henkilökohtaisen avustajan työtehtäviä. Kaikissa toteuttamistavoissa vammaisen henkilön itsemääräämisoikeus ja mielipiteiden huomioon ottaminen olisi välttämätöntä henkilökohtaisen avun tarkoituksen toteutumisen kannalta ja edellyttäisi, että toteuttamistavasta riippumatta vammaisen henkilö voi määrittellä sen, miten, missä ja milloin apu käytännössä toteutetaan.

Henkilökohtaisen avustajan työtehtävät ja avustajalta vaadittava osaaminen vaihtelevat riippuen vammaisen henkilön tarpeista, elämäntilanteesta ja omista näkemyksistä. Henkilökohtaiselta avustajalta ei edellytetä tehtävään mitään tiettyä pätevyyttä tai koulutusta. Kuitenkin henkilökohtaisen avustajan on saatava riittävä perehdytys työhönsä. Perehdytyksen antaa pääsääntöisesti työnantaja, mutta tarvittaessa perehdyttäjänä voi olla myös muu henkilö tai taho.

Poikkeuksen muodostaisi tilanne, jossa ehdotetun lain mukaisesti hengityslaitetta käyttävän vammaisen henkilön avustaja- ja hoitoringin ammattirakennetta muutettaisiin noin puolella asiakkaista terveydenhuoltopainotteisesta mallista osin henkilökohtaisella avulla toteutettavaksi. Avustaja- ja hoitoringin kokoonpanoon kuuluisi tällöin yhden sairaanhoitajan lisäksi neljä henkilökohtaista avustajaa.

Henkilökohtaisen avun toteuttamistapoja sekä muita soveltuvia sosiaali- ja terveystalvveluja voitaisiin yhdistellä niin, että palvelujen kokonaisuus vastaa parhaiten vammaisen henkilön avun tarpeeseen ottaen huomioon vammaisen henkilön oma mielipide, elämäntilanne ja etu. Kaikkia 1 momentin mukaisia henkilökohtaisen avun toteuttamistapoja voitaisiin siten yhdistää toisiinsa sekä muihin ehdotetun lain ja muun sosiaalihuollon lainsäädännön mukaisiin palveluihin, jos se olisi tarkoituksenmukaista asiakassuunnitelmassa määritelty vammaisen henkilön avun tarve ja etu huomioon ottaen. Esimerkiksi asumisen tukea ja palveluja voitaisiin täydentää henkilökohtaisella avulla, jos mainitut palvelut eivät riittävästi turvaisi vammaisen henkilön tarvitsemia palveluja kodin ulkopuolella. Tämän lisäksi maakunta voisi täydentää vammaiselle henkilölle myönnetyn henkilökohtaisen avun kokonaisuutta sosiaalihuoltolain mukaisilla kotipalveluilla tai kotihoidolla sekä omaishoidolla, jos sitä olisi pidettävä vammaisen henkilön edun mukaisena.

Käytännössä maakunnassa tulisi olla käytössä vähintään kaksi erilaista henkilökohtaisen avun toteuttamistapaa, jotta voitaisiin varmistaa henkilökohtainen avun toteuttaminen vammaiselle henkilölle sopivalla tavalla. Suuressa osassa kuntia henkilökohtaista apua tarjotaan vain työnantajamallilla. Maakunnan olisi jo avun toteuttamistapaa harkittaessa otettava huomioon, onko riittäviä työnantajamallin edellyttämiä palveluja saatavilla.

Henkilökohtaisena avustajana voisi erityisestä syystä toimia vammaisen henkilön omainen tai muu läheinen henkilö, jos sitä on pidettävä vammaisen henkilön edun mukaisena. Tämä tarkoittaisi nykykäytännön mukaisesti, että henkilökohtaisen avustajan tulisi pääsääntöisesti olla perheen ulkopuolinen henkilö. Avustajana ei voisi toimia vammaisen henkilön puoliso, lapsi, vanhempi, isovanhempi tai muu läheinen eli avopuoliso tai samaa sukupuolta oleva elämäkumppani, ellei sitä olisi pidettävä vammaisen henkilön edun mukaisena ja hänelle sopivana ja tarkoituksenmukaisena tapana. Henkilökohtainen apu on tarkoitettu mahdollistamaan vammaisen henkilön itsenäistä elämää. Tämä tavoite ei välttämättä täysin toteudu, jos lähiomainen toimii henkilökohtaisena avustajana. Vammaisen henkilön omainen tai läheinen, joka poikkeuksellisesti toimii häneen työsuhteessa olevana henkilökohtaisena avustajana, ei voisi hoitaa yhtäaikaaisesti samaa tehtävää omaishoitosopimuksen perusteella.

Syy palkata omainen tai muu läheinen henkilö avustajaksi voisi nykyisen lain tavoin olla esimerkiksi äkillinen avuntarve, kun vakituinen avustaja sairastuu tai hänen työsuhteensa päättyy. Perheen lomamatkat tai muu vastaava tilapäinen tarve voitaisiin myös hoitaa perustellusti omaisen toimiessa avustajana. Vammaisen lapsen tilanteessa olisi otettava huomioon koko perheen tilanne sekä lapsen etu kokonaisuudessaan. Lapsen avustajana voisi toimia tässä pykälässä tarkoitettu lähiomainen, jos se arvioitaisiin lapsen avun tarve ja perheen tilanne kokonaisuudessaan huomioon ottaen lapsen edun mukaiseksi, sopivaksi ja tarkoituksenmukaiseksi. Tilanne voi olla tällainen esimerkiksi silloin, kun lapsi tarvitsee hänet hyvin tuntevan ja lapsen kommunikointia ymmärtävän avustajan tai kykenee asumaan kotona muun perheen kanssa, jos perheenjäsenen on avustaja. Omaisen tai muun läheisen palkkaaminen avustajaksi voi olla perusteltua myös silloin, kun perheen ulkopuolisen avustajan löytäminen osoittautuu vaikeaksi. Kun vammaisen henkilö on täysi-ikäinen, edellyttäisi omaisen tai muun läheisen palkkaaminen avustajaksi hänen suostumustaan.

Vammaan tai sairauteen liittyvät erityiset syyt voivat myös johtaa siihen, että on vammaisen henkilön edun mukaista, jos omainen tai muu läheinen henkilö toimii avustajana. Tällaisia tilanteita voi syntyä toimintakykyyn voimakkaasti vaikuttavissa vammoissa ja sairauksissa, joita ovat esimerkiksi ALS ja muut etenevät lihassairaudet, pitkälle edennyt MS-tauti sekä vaikeat aivovammat. Avustajalta edellytetään silloin muun muassa vammaisen henkilön fyysisen motoriikan hallintaa sekä vaikeimmissa tilanteissa eleiden ja tunnetilojen tulkintaa. Erityinen syy palkata omainen tai muu läheinen henkilö avustajaksi voitaisiin myös katsoa olevan tilanteessa, jossa vammaisen henkilön avun tarve on jatkuvaluonteista ja ympärivuorokautista ja omaisen tai muun läheisen toimiminen yhtenä useista henkilökohtaisista avustajista olisi katsottava perhesyistä ja siitä johtuvasta yksityisyyden suojan tarpeesta olevan perusteltua ja vammaisen edun mukaista.

Nykyisessä vammaispalvelulaissa olevaa edellytystä erityisen painavasta syystä omaisen toimimiselle avustajana ei edellytettäisi, vaan henkilökohtaisen avun järjestämistä olisi arvioitava edellä esitettyjen perusteiden sekä ehdotetun 10§:n 2 momentin mukaisesti vammaisen henkilön mielipide ja toivomukset sekä avun tarve ja elämäntilanne kokonaisuudessaan huomioon ottaen. Ehdotuksen mukaan vammaisen henkilön itsemääräämisoikeutta olisi kunnioitettava ottamalla huomioon hänen toivomuksensa ja mielipiteensä siitä, millä tavoin järjestettynä henkilökohtainen apu parhaiten edistää vammaisen henkilön itsenäistä elämää ja osallistumista sekä vastaa hänen yksilölliseen avuntarpeeseensa ja elämäntilanteeseensa.

Pykälän 3 momentin mukaan asiakassuunnitelmaan olisi kirjattava henkilökohtaisen avun sijaisjärjestelyjen toteuttamistavat avustajan poissaolotilanteissa ja työsuhteen päättyessä. Henkilökohtaisen avun toteuttamistapaa valittaessa ja toteutettaessa olisi arvioitava sitä, kuinka henkilökohtainen apu järjestetään avustajan äkillisissä tai ennalta suunnitelluissa poissaoloissa ja esimerkiksi lomien aikana. Sijaisjärjestelyjen suunnittelu ja toteutus olisi huomioitava sitä tarkemmin ja yksityiskohtaisemmin, mitä tärkeämpi henkilökohtainen avustaja on vammaisen henkilön jokapäiväisestä elämästä suoriutumiseksi. Käytännössä vammaisen henkilö voi jäädä joissain tapauksissa liikuntakyvyttömänä kotiinsa tai hänen henkensä voi olla vaarassa, jos avustajan sijaisjärjestelyt eivät toimi saumattomasti myös äkillisissä avustajan poissaolotilanteissa. Asiakkaan on saatava tieto siitä, mihin hän on oikeutettu ja millaiset sijaisjärjestelyt ovat kiireellisissä tapauksissa mahdollisia, jotta hän voi osallistua hänelle parhaiten soveltuvan toteuttamistavan valintaan.

Työsuhteen päättymisessä noudatettaisiin työsopimuslain työsopimuksen irtisanomista ja purkamista koskevia säännöksiä. Työsuhde voitaisiin päättää myös molempien osapuolten yhteisellä sopimuksella. Saatuaan tiedon työsuhteen päättymisestä maakunnan olisi huolehdittava siitä, ettei vammaisen henkilö jää työsuhteen päättymisen vuoksi ilman tarvitsemaansa apua.

11 § Henkilökohtaisen avun työnantajamalli. Pykälässä säädettäisiin keskeisistä työnantajamallin toteuttamiseen liittyvistä kysymyksistä.

Pykälän 1 momentissa viitattaisiin työsopimuslakiin (55/2001), jota sovellettaisiin työnantajana toimivan vammaisen henkilön ja hänen henkilökohtaisen avustajansa väliseen työsuhteeseen. Viittauksella selkeytettäisiin sitä, että työnantajamallilla toteutettavassa henkilökohtaisessa avussa on kysymys työsopimuslain mukaisesta työsuhteesta työnantajan ja työntekijän välillä. Nykyisin tämä ei ole aina selvää vammaiselle henkilölle ja avustajalle. Työsopimuslaissa säädetään muun muassa työnantajan ja työntekijän oikeuksista ja velvollisuuksista, työturvallisuudesta, sairausajan palkasta, palkan maksusta ja irtisanomisperusteista. Työsopimuslaista johtuen henkilökohtaisen avun työnantajamalliin sovelletaan myös muun muassa vuosilomalakia (162/2005), työaikalakia (605/1996), työterveyshuoltolakia (1383/2001), työturvallisuuslakia (738/2002) ja

vahingonkorvauslain säännöksiä työnantajan ja työntekijän korvausvelvollisuudesta (412/1974). Työnantaja-asemaa koskevan oikeudellisen arvioinnin lähtökohtana on, että työnantajana toimivan henkilön on oltava oikeustoimikelpoinen. Henkilön on pystyttävä vastaamaan työsuhteesta johtuvista velvoitteista, ja viime kädessä hänellä on oikeus kantaa ja vastata oikeudessa mahdollisissa työsopimusta koskevissa riidoissa.

Työnantaja voisi valtuuttaa kolmannen osapuolen hoitamaan työnantajalle kuuluvia tehtäviä kuten esimerkiksi palkanmaksun, työterveyshuollon järjestämisen tai työvuorojen laatimisen. Maakunnat voisivat kuntien tapaan hoitaa edellä mainittuja tehtäviä vammaisen henkilön puolesta. Maakunta ei kuitenkaan voisi velvoittaa työnantajaa siirtämään työnantajan velvollisuuksia maakunnan osoittamalle toimijalle. Työnantajan oikeuksien ja velvollisuuksien siirrot olisi aina kirjattava asiakassuunnitelmaan. Selvyyden vuoksi olisi aina kirjattava myös se, miten palkkahallinto järjestetään. On huomattava, että vaikka työnantaja siirtäisi työsopimuksesta johtuvia oikeuksia ja velvollisuuksia kolmannelle, työnantajan vastuu säilyy hänellä itsellään.

Työsuhteessa aiheutettujen vahinkojen korvaamiseen sovellettaisiin työsopimuslain ja vahingonkorvauslain säännöksiä. Niissä korvausvastuu määräytyy eri tavoin sen mukaan, onko vahinko aiheutunut työnantajalle, työntekijälle vai sivulliselle. Työnantajana toimiva vastaisi säännöksissä tarkemmin mainituin edellytyksin myös työntekijän sivulliselle aiheuttamista vahingoista (ns. isännänvastuu). Vastuuta vahingoista voitaisiin kuitenkin pienentää vakuutusten kautta.

Pykälän 2 *momentissa* säädettäisiin työnantajamallin toteuttamisedellytyksistä. Näitä olisivat maakunnan antama riittävä ja ymmärrettävä selvitys työnantajan velvollisuuksista ja vastuista, työnantajaksi ryhtyvän kyky vastata työnantajan velvollisuuksista sekä työnantajaksi ryhtyvän suostumus.

Maakunnan velvollisuutena olisi antaa riittävä ja ymmärrettävä selvitys työnantajan lakisäätteisistä velvollisuuksista ja vastuista työnantajaksi ryhtyvälle henkilölle. Tällä tarkoitettaisiin perustietoja työnantajana toimimiseen liittyvistä asioista kuten esimerkiksi rekrytoinnista, palkasta, palkkahallinnon järjestämisvaihtoehdoista, työturvallisuudesta, työterveyshuollon järjestämisestä, syrjintäkielloista, vakuutuksista, vuosilomista, työsuhteen päättämisestä, rikosoikeudellisesta vastuusta sekä muista lakisäätteisistä työnantajavelvoitteista ja vastuista. Työsuhteessa työnantajan vastuu säilyy aina vammaisella henkilöllä itsellään.

Maakunnalta edellytettäisiin, että se selvityksen antamisen yhteydessä arvioi, kykeneekö henkilö suoriutumaan työnantajan velvollisuuksista ja vastuista. Työnantajana toimiminen edellyttää henkilöltä valmiuksia omaan elämänhallintaan ja päätöksentekoon. Henkilön toimintarajoitteesta johtuvan avun tarpeen luonne voi vaikuttaa muun muassa sen ratkaisemiseen, onko henkilön mahdollista vastata työnantajavelvoitteista itse vai olisiko perusteltua järjestää palvelu muilla tavoin. Työnantaja-asemaa koskevan oikeudellisen arvioinnin lähtökohtana on, että työnantajana toimiva henkilö on oikeustoimikelpoinen.

Työnantajamallin toteuttaminen vaatisi työnantajaksi ryhtyvältä henkilöltä nimenomaisen suostumuksen. Ketään ei pitäisi asettaa työnantajan vastuulliseen asemaan ilman, että hän ymmärtää, millaisen vastuun on itselleen ottamassa. Tietämättömyys työläinsäädännöstä ja kokemattomuus työnantajana toimimiseen on johtanut nykyisen lainsäädännön aikana erilaisiin ongelmiin ja oikeusprosesseihin liittyen esimerkiksi laittomiin irtisanomisiin tai työturvallisuusrikkomuksiin. Suostumus olisi kirjattava asiakassuunnitelmaan.

Pykälän 3 momentissa velvoitettaisiin maakunta tarpeen mukaan neuvomaan ja auttamaan vammaista henkilöä työnantajan oikeuksien ja velvollisuuksien toteuttamisessa. Säännöksen tarkoituksena olisi turvata työnantajamallilla järjestetyn henkilökohtaisen avun toteutuminen käytännössä. Velvollisuus olisi hallintolaissa säädettyä laajempi. Velvoitteella olisi yleistä neuvontaa käsittävä ydin, minkä lisäksi tehtävä laajenisi tai syvenisi sen mukaan, millaista neuvontaa ja apua vammaisen henkilön arvioidaan tarvitsevan (apulaisoikeuskanslerin päätös 22.12.2016, dnrot OKV/882-884/1/2015), s. 25)

Maakunnan velvoitteena olisi 2 momentin edellyttämän riittävän ja ymmärrettävän selvityksen lisäksi neuvottava ja autettava työnantajana toimivaa vammaista henkilöä tämän yksilöllisen tarpeen mukaisesti myöhemminkin työsuhteen aikana. Velvoite tarkoittaisi siten tarpeen mukaan myös jatkuvaluonteisempaa neuvontaa 2 momentin tarkoittamissa työnantajana toimimiseen liittyvissä asioissa. Maakunnan neuvontavelvollisuus ei kuitenkaan ulottuisi yksityiskohtaiseen neuvontaan työ- ja sopimusoikeudellisissa kysymyksissä. Maakunnan velvollisuutena olisi tällaisissa tilanteissa ohjata henkilö esimerkiksi oikeusaputoimiston tai muun sopivan tahon piiriin, josta hän voi saada apua asiassaan. Tämä olisi perusteltua myös työnantajana toimivan henkilön kannalta. Maakunnan olisi jo avun toteuttamistapaa harkittaessa otettava huomioon, onko riittäviä työnantajamallin edellyttämiä palveluja saatavilla.

Yleistä neuvontaa työlainsäädännöstä ja työsuhteesta on saatavissa esimerkiksi nykyisten aluehallintovirastojen työsuojelupiireistä. Yksityiskohtaisempaa työoikeudellista apua tarjoavat mm. oikeusaputoimistot, laki - ja asianajotoimistot sekä työnantajajärjestöt. Nykyisin kunnissa ja alueilla toimivissa eri tahojen ylläpitämässä henkilökohtaisen avun keskuksissa annetaan ohjausta ja neuvontaa, autetaan avustajien rekrytoinnissa ja tuetaan työnantajana toimimista muun muassa työsopimuksen laatimisessa. Keskusten toiminnan laajentaminen valtakunnalliseksi helpottaisi huomattavasti työnantajamallin käyttämistä. Jotkut kunnat ovat myös ottaneet itse hoidettavakseen työnantajavelvoitteita (esimerkiksi palkkahallinto) tai antaneet ne kolmannen tahon hoidettavaksi. Maakunnalla ei kuitenkaan olisi ehdotonta velvoitetta palkkahallinnon tai muiden työnantajavelvoitteiden järjestämiseen.

Pykälän 4 momentin mukaan maakunnan olisi työnantajamallissa korvattava työnantajan lakisääteiset maksut ja korvaukset sekä muut työnantajana toimimisesta aiheutuvat välttämättömät ja kohtuulliset kulut.

Työnantajan lakisääteisiin maksuihin kuuluvat vastaavasti kuin nykyisessä laissa säädetään henkilökohtaisen avustajan palkkaamisesta aiheutuvat kustannukset, avustajan palkka sekä muut työnantajan lakisääteiset maksut ja kulut. Näitä ovat nykyisten säännösten voimassaoloaikana vakiintuneen käytännön mukaisesti muun muassa sosiaaliturvamaksut, eläkemaksut, pakolliset tapaturma- ja työttömyysvakuutusmaksut, työterveyshuollon maksut sekä työaikalain (605/1996) ja vuosilomalain (162/2005) mukaiset korvaukset. Myös lakisääteisestä työsuojelusta johtuvat perehdytyskulut ja muut välttämättömät kulut olisivat korvattavia samoin kuin vakituisen työntekijän tilalle palkatun sijaisen palkkaamisesta aiheutuneet vastaavat palkkakustannukset. Säännös vastaisi voimassa olevaa lainsäädäntöä. Henkilökohtaisen avun osalta on olemassa työehtosopimus, joka ei ole tällä hetkellä yleissitova. Kyseisen työehtosopimuksen velvoitteet sitovat siten vain Henkilökohtaisten avustajien työnantajien liittoon liittyneitä työnantajia.

Korvattavia olisivat myös muut välttämättömät ja kohtuulliset työnantajana toimimisesta aiheutuvat kulut. Välttämättömiä kuluja olisivat ne kulut, joita ilman avustamiseen ei olisi voitu ryhtyä tai sitä jatkaa. Tällaisia kuluja voi syntyä jo ennen työsuhteen alkua esimerkiksi liittyen avustajan rekrytointiin ja vammaisen henkilön omaan kouluttautumiseen työnantajana toimimiseksi sekä

työsuhteen aikana vastaavanlaisesta kouluttautumisesta. Myös työsuhteen aikana voi aiheutua kuluja työnantajalle. Esimerkiksi työntekijän työsuhteessa sivulliselle aiheuttamat vahingot jäävät usein työnantajan korvattaviksi erityisesti silloin, kun työntekijän tuottamus on ollut lievä. Näitä vahinkoja ei korvata työnantajan vastuuvakuutuksesta, ja ne voivat joskus olla työnantajalle kohtuuttomia. Tällaiset kohtuulliset kulut tulisi korvata työnantajalle. Korvaaminen olisi perusteltua myös yhdenvertaisuuden näkökulmasta suhteessa muihin henkilökohtaisen avun toteuttamistapoihin, joissa vastaavia kustannuksia ei synny. Tarkoituksena ei olisi korvata kaikkea työnantajan vapaavalintaista ja vapaaehtoista työsuhde-etua tai työolosuhteiden järjestämistä. Esimerkiksi asunnon eli avustajan työtilojen viihtyvyyden lisääminen ei kuuluisi välttämättömiin korvattaviin kuluihin.

Välttämättömiä ja kohtuullisia kuluja voisivat olla myös esimerkiksi välttämättömät ja kohtuulliset matkakulut kotimaassa ja ulkomaanmatkoilla, pääsymaksut avustamisen edellyttäessä avustajan mukanaoloa esimerkiksi vammaisen henkilön liikkumisen, työn tai harrastusten yhteydessä taikka avustajalle teetettävien avaimien kustannukset. Henkilökohtaista apua voi olla tarpeen järjestää tavanomaiseen elämään kuuluvien kotimaahan tai ulkomaille suuntautuvien loma- ja työmatkojen ajaksi, jolloin avustajan matkakuluista tulisi maksaa korvausta. Matkojen osalta on kuitenkin arvioitava matkan tavanomaisuutta verrattuna vammattomaan vastaavassa tilanteessa olevaan henkilöön ja yleiseen elämäkokemukseen kuten edellä 9 §:n 1 momentin perusteluissa on todettu. Tämä tarkoittaisi sitä, että ulkomaanmatkan pituus, sen tarkoitus ja ulkomaille oleskelun määrä tai toistuvuus vuodessa olisi arvioitava verrattuna vastaavassa tilanteessa olevien ja samaan ikäluokkaan kuuluvien vammattomien henkilöiden käyttäytymiseen.

Kun henkilökohtaisen avustajan läsnäolon tarve kattaa suuren osan vuorokaudesta, voi vammaiselle henkilölle aiheutua tästä jatkuvia kuluja esimerkiksi työturvallisuuden ja työterveyshuollon huomioimisesta. Jatkuvien kulujen korvausta arvioitaessa on huomioitava kulun välttämättömyys sekä kohtuullisuus kuten muidenkin kulujen osalta. Kulujen välttämättömyys ja kohtuullisuus olisi arvioitava tapauskohtaisesti, ja kulujen korvaamisen periaatteista ja rajoituksista olisi sovittava etukäteen henkilökohtaisen avun toteuttamistapaa arvioitaessa. Esimerkiksi avustajan suojavälineet tai työnantajan ottama vastuuvakuutus avustajan aiheuttamien vahinkojen varalta voitaisiin katsoa jatkuviksi avustajasta aiheutuviksi kuluiksi.

Tilanteissa, joissa avustaja on palveluntuottajan palveluksessa, palveluntuottaja huolehtii avustajalle tämän työssä koituvista kustannuksista. Maakunta voi maksaa ne palveluntuottajalle etukäteen asiakassuunnitelmassa määritellyn tarpeen mukaisesti tai sovitun menettelyn mukaisesti jälkikäteen. Kun avustajan käyttämisestä aiheutuu joko säännöllisesti tai yksittäisissä tilanteissa yksittäisiä kuluja, kulut voitaisiin maakunnan ja palveluntuottajan välisestä sopimuksesta riippuen korvata palveluntuottajalle tai työnantajana toimivalle vammaiselle henkilölle myös etukäteen.

Kulujen korvaamisessa olisi otettava huomioon, että henkilökohtainen apu on säädetty asiakasmaksulaisissa maksuttomaksi palveluksi eikä sen käytöstä näin ollen saa aiheutua vammaiselle henkilölle kustannuksia. Tämä on periaatteena myös voimassaolevassa lainsäädännössä.

Asiakassuunnitelmaan olisi kirjattava työnantajana toimimisesta aiheutuvien kulujen perusteet ja korvaamistapa. Maakunnan olisi asiakassuunnitelmassa yhdessä asiakkaan kanssa mahdollisuuksien mukaan otettava huomioon ja määriteltävä ne jatkuvat ja toistuvat kulut, jotka katsottaisiin välttämättömiksi ja kohtuullisiksi työnantajana toimimisesta johtuviksi kuluiksi. Asiakassuunnitelmaan olisi kirjattava myös se, kuinka harvemmin toistuvien tai ennalta arvaamattomien kulujen osalta toimitaan sekä perusteet sille, millaisia työnantajana toimimisesta

aiheutuvia kuluja voidaan korvata. Asiakassuunnitelmaan tehtävällä kirjauksella ei voida päättää kulujen korvaamisesta, vaan ne tulee ratkaista ja arvioida tapauskohtaisesti.

Asiakassuunnitelmaan olisi kirjattava myös kulujen korvaamisen käytännön toteuttaminen eli esimerkiksi maksetaanko aiheutuneet kulut etukäteen arvioiden, jälkikäteen laskuja vastaan vai jotenkin muutoin. Myös muulle kuin vammaiselle henkilölle maksettavista kuluista tehtäisiin kirjaus asiakassuunnitelmaan. Säännös vastaa nykyistä käytäntöä välttämättömien ja kohtuullisten, avustajasta aiheutuvien, kulujen korvaamisesta. Toimintatapojen etukäteinen sopiminen ja kirjaaminen vähentäisivät epäselvyyksiä ja riitoja.

12 §. Asumisen tuki ja palvelut. Pykälässä säädettäisiin palvelujen kokonaisuudesta, joka kattaisi vammaisen henkilön itsenäisen suoriutumisen mahdollistamiseksi asumisessa välttämättä tarvitseman avun ja tuen.

Pykälän *1 momentin* mukaan vammaisen henkilön kotona asumista tuettaisiin ensisijaisesti sosiaalihuoltolain mukaisilla sekä tarvittaessa ehdotetun lain mukaisilla palveluilla. Palvelujen avulla turvattaisiin vammaisen henkilön asumisessa tarvitsema yksilöllisen tarpeen ja edun mukaiset palvelut. Asumista tukevia palveluja voisivat olla riippuen vammaisen henkilön tuen tarpeesta sosiaalihuoltolain mukainen sosiaaliohjaus tai kotipalvelu taikka ehdotetun lain mukainen valmennus ja tuki tai henkilökohtainen apu tai näiden palvelujen yhdistelmä.

Kodilla tarkoitettaisiin henkilön asuntoa ja kotia laajassa merkityksessä. Henkilön koti voisi olla tässä yhteydessä esimerkiksi omistus-, asumisoikeus- tai vuokra-asunto, joka on ollut vammaisen henkilön käytössä ennen vammaisuudesta tai pitkäaikaisen sairauden aiheuttamasta toimintarajoitteesta johtuvan avun tarpeen alkamista tai jonka hän on itse muutoin hankkinut tai saanut tai johon hänellä on käyttö-oikeus. Myös asunto yhteisöllisesti toimivassa asumisyksikössä, asuntoryhmässä muun asutuksen joukossa, perhehoitopaikka tai muu asumismuoto tavanomaisessa asuntokannassa, jossa asumisessa vamman tai sairauden aiheuttaman toimintarajoitteen vuoksi tarvittavat palvelut toteutetaan kokonaan tai osittain keskitetysti, voisi olla säännöksessä tarkoitettu henkilön koti. Henkilön kotina ei pidettäisi laitosta, vaikka henkilöllä olisi siellä käytössään oma yksityinen tila.

Vammaisten henkilöiden asumista koskevien valtakunnallisten kehittämislinjausten mukaisesti ensisijaista olisi asuminen henkilön itse valitsemissa kodissa itsenäisesti sinne järjestettyjen palvelujen avulla tavallisella asuinalueella. Ehdotetun lain tarkoituksen mukaisesti vammaisen henkilön yksilöllisen tarpeen ja edun mukaisten palvelujen avulla edistettäisiin ja turvattaisiin henkilön yhdenvertaisuuden ja itsemääräämisoikeuden toteutumista asumisessa ja siihen liittyvissä valinnoissa. Vammaisella henkilöllä olisi voitava mahdollisimman pitkälle itse valita asuinpaikkansa ja muutoinkin vaikuttaa siihen, miten hänen asumisensa ja siihen liittyvät palvelut toteutetaan. Vammaissopimuksen 19 artikla edellyttää, että vammaisen henkilön yhdenvertainen oikeus elää yhteisössä toteutuu ja asumisen järjestämisessä kunnioitetaan vammaisen henkilön tahtoa ja mielipidettä sen suhteen, missä ja kenen kanssa hän asuu. Vammaissopimus velvoittaa myös turvaamaan riittävät kotiin annettavat palvelut.

Pykälän *2 momentissa* säädettäisiin asumisen tuen ja palvelujen toteuttamisesta palveluasumisena. Säännöksen mukaan vammaisella henkilöllä olisi oikeus saada asumisen tuki ja palvelut sosiaalihuoltolain 21 §:n 4 momentin mukaisena palveluasumisena, jos hän tarvitsee soveltuvan asunnon sekä apua ja tukea välttämättä ja jatkuvaluonteisesti tai vuorokauden eri aikoina. Säännös kattaisi nykyisen vammaispalvelulain mukaisen palveluasumisen ja kehitysvammalain mukaisena erityishuoltona järjestetyn niin kutsutun autetun ja ohjatun asumisen. Tarkoituksena olisi

mahdollistaa se, että myös vaativaa ja monialaista apua ja tukea runsaasti ja vuorokauden eri aikoina tarvitsevat vammaiset henkilöt voivat elää ja asua avopalvelujen turvin. Nykyisen vammaispalvelulain soveltamiskäytännön mukaan runsas ja monialainen palvelutarve ei ole este palveluasumisen järjestämiselle (KHO 2013:6 ja 2013:7). Säännöksessä tarkoitettu apu ja tuki olisi turvattava vuorokauden eri aikoina, mutta edellytys palvelujen kokonaisuuden järjestämiselle ei välttämättä ole se, että avun tarve on ympärivuorokautinen (KHO 14.1.1998 T 33).

Momentissa tarkoitettuihin asumiseen liittyvät välttämättömät palvelut olisivat maksuttomia kuten nykyisinkin. Vammaisella henkilöllä olisi ehdotetun lain edellytysten täytyessä subjektiivinen oikeus säännöksessä tarkoitettuun palveluasumiseen ja siihen liittyvien palvelujen kokonaisuuteen kuten nykyisessä lainsäädännössäkin.

Pykälän 3 momentissa säädettäisiin asumisen tuen ja palvelujen sisällöstä ja eri elämäntilanteista, joilla apu ja tuki olisi turvattava. Lisäksi säännös sisältäisi periaatteet sille, miten asumisen tuen ja palvelujen sisältö, määrä ja toteutustapa määriteltäisiin viittauksella palvelutarpeen arvioinnin sekä asiakassuunnitelman laatimisen yhteydessä selvitettyyn.

Asumisen tuki ja palvelut sisältäisivät avun päivittäisissä toimissa sekä ne palvelut, joita tarvitaan vammaisen henkilön hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseksi sekä ylläpitämiseksi ja osallisuuden, kommunikaation sekä perhe-elämän mahdollistamiseksi. Palveluja voivat olla avustaminen päivittäisissä toimissa kotona sekä ne palvelut, jotka mahdollistavat henkilön itsenäisen suoriutumisen kotona ja osallisuuden myös kodin ulkopuolella.

Asumisen tuki ja palvelut voitaisiin vammaisen henkilön tarpeen sitä edellyttäessä toteuttaa sosiaalihuoltolain 21 §:n 4 momentissa tarkoitettuun palveluasuntoon eli erimuotoisiin asumispalveluyksiköihin. Tuki ja palvelut voitaisiin toteuttaa myös henkilön omaan erilliseen asuntoon vastaavasti kuin palveluasumista nykyisen lainsäädännön nojalla järjestetään.

Säännöksessä mainittaisiin esimerkkejä siitä, millaisissa tilanteissa ja millaisiin tarpeisiin säännöksessä tarkoitettulla avulla ja tuella vastattaisiin. Säännös vastaisi nykyisen vammaispalveluasetuksen 12 §:ssä tarkoitettuja elämäntilanteita ja toimia. Päivittäisillä toimilla tarkoitettaisiin nykyisen vammaispalvelulain 8 c §:n 1 momentissa ja tämän esityksen 9 §:n 1 momentissa tarkoitettuja toimia, joita ihmiset elämässään tekevät joka päivä tai harvemmin, mutta kuitenkin toistuvasti tietyin väliajoin tai aikaväleillä. Päivittäiset toimet ovat asioita, jotka kuuluvat yleisesti elämässä tapahtuviin toimintoihin ja tavanomaiseen elämään. Päivittäisiä toimia ovat muun muassa liikkuminen, pukeutuminen, henkilökohtaisen hygienian hoito, vaate- ja ruokahuolto, kodin siisteydestä huolehtiminen sekä asioiden hoitaminen kodin ulkopuolella tai kotoa käsin sähköisten välineiden avulla ja tietotekniikan avulla. Päivittäisiin toimintojen toteutus voi tapahtua vuorokauden kaikkina aikoina, riippuen yksilöllisestä tarpeesta. Pelkästään avun tarve esimerkiksi viikko- tai suursiivouksessa, lumenluonnissa tai asunnon remontoimisessa eivät oikeuttaisi yksittäisinä toimintoina ehdotetun säännöksen mukaisesti asumista tukeviin palveluihin.

Nykyisen vammaispalvelulain palveluasumista koskevan sääntelyn mukaisesti asumisen tuen ja palvelujen kokonaisuuden olisi turvattava apu ja tuki myös tilanteisiin, jotka liittyvät vammaisen henkilön hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseen ja ylläpitämiseen sekä osallisuuden, kommunikaation ja perhe-elämän mahdollistamiseen. Vammaisen henkilön on voitava elää tavanomaista elämää, ottaa vastaan vieraita ja hoitaa asioita myös kodin ulkopuolella. Joissakin tilanteissa vammaisen henkilön asuminen voi edellyttää myös kotiin tuotuja terveydenhuollon palveluja osana palvelujen kokonaisuutta. Tällöinkin olisi turvallisuuden lisäksi huolehdittava vammaisen henkilön yksilöllisen elämän ja osallisuuden toteutumisesta. Erityisen tärkeää tämä on

tilanteissa, joissa henkilö tarvitsee turvallisuutensa vuoksi jatkuvasti toisen henkilön läsnäoloa. Tämänkaltaisia tilanteita on esimerkiksi kotiventilaatiolaitteita hengityksen tukena käyttävillä henkilöillä.

Perhe-elämään kuuluu vammaisen henkilön mahdollisuus osallistua huollossaan tai hoidossaan olevan lapsen päivittäisiin toimiin vastaavasti kuin henkilökohtaisen avun osalta säädetäisiin. Vammaisen henkilön yksilöllisen avun tarpeen mukaiset palvelut edellyttävät riittävää apua kommunikaatiossa ja päätöksenteossa myös asumisen tukea ja palveluja toteutettaessa.

Kaikkien ehdotetun lain palvelujen olisi lain tarkoituksen mukaisesti mahdollistettava henkilön itsemääräämisoikeuden ja osallisuuden toteutuminen. Asumisen tuessa ja palveluissa tämä merkitsisi esimerkiksi sitä, että henkilö voi määritellä oman päivärytminsä ja sen, mitä päivän aikana tekee kuten muutkin ihmiset ilman palvelujen saatavilla oloa tai palveluorganisaation sääntöihin liittyviä ehtoja. Tämä korostuu ryhmämuotoisessa asumisessa, jossa palveluja on tuotettu yhteisesti mutta se on tarpeen tunnistaa myös tavalliseen yksityiskotiin tuoduissa palveluissa esimerkiksi eri toimintojen aikatauluissa tai mahdollisuudessa poistua kotoaan itse valitsemaansa aikaan tai kutsua vieraita kotiinsa.

Asumisen tuen ja palvelujen toteuttamisesta olisi huolehdittava myös tilanteissa, joissa henkilön toimintarajoite edellyttää keskeytyksetöntä avun saatavilla oloa ja joissa avun lyhytaikainenkin viivästyminen tai puute voi aiheuttaa henkeä uhkaavan tilanteen. Palvelun olisi turvattava myös vammaisen henkilön tarvitsema välttämätön apu elintärkeiden toimintojen ylläpitämisessä sekä viivytyksetön avunsaanti odottamattomissa ja ennakoimattomissa tilanteissa. Tällaisia tilanteita on esimerkiksi hengityslaitetta käyttävien henkilöiden ja muiden sosiaali- ja terveydenhuollon palveluja jatkuvasti ja runsaasti tarvitsevien henkilöiden kohdalla. Nämä tilanteet olisi otettava huomioon palvelutarpeen arvioinnin ja asiakassuunnitelman laatimisen yhteydessä.

Palvelun olisi mahdollistettava muuttaminen sairaalasta tai muusta laitoksesta kotiin avun saannin aukottomuuden ja keskeytyksettömyyden kannalta turvallisesti. Vammaisen henkilön tarpeen ja edun sitä edellyttäessä sosiaalihuoltolain 22 §:n mukaisten laitospalvelujen käyttämisen olisi lähtökohtaisesti aina oltava lyhytaikaisia ja tavoitteellisia.

Asumisen tuen ja palvelujen sisältö, määrä ja toteutustapa määriteltäisiin vammaisen henkilön yksilöllisten tarpeiden, toiveiden ja elämäntilanteen mukaan siten kuin palvelutarpeen arvioinnissa ja asiakassuunnitelmaa laadittaessa on selvitetty. Säännöksessä tarkoitettujen palvelujen kokonaisuus voitaisiin toteuttaa eri tavoin ottaen huomioon vammaisen henkilön yksilölliset tarpeet ja etu. Palvelut voitaisiin toteuttaa esimerkiksi esityksen mukaisella henkilökohtaisella avulla tai sosiaalihuoltolain mukaisen kotipalvelun tai kotihoiton tai omais- tai perhehoidon avulla taikka näitä yhdistelemällä. Myös ehdotettu valmennus ja tuki voisi olla osa asumisen tuen ja palvelujen kokonaisuutta joko lyhytaikaisesti tai tarvittaessa pitkäkestoisesti.

Ryhmämuotoisena järjestetyssä palvelujen kokonaisuudessa olisi otettava huomioon vammaisen henkilön ikä, vamman tai sairauden aiheuttama toimintarajoite tai -rajoitteet sekä oikeus aktiiviseen osallisuuteen ja yhteisöllisyyteen samanikäisten ihmisten kanssa sekä henkilön omat toiveet. Ryhmämuotoisen asumisen palveluja olisi edelleen kehitettävä yksilöllisempään ja tavallisen asumisen suuntaan sekä vahvistettava asiakaslähtöisten yhteisöllisten asumisratkaisujen toteutumista. Säännös mahdollistaisi myös palvelumuotoilun, uusien palvelumallien sekä tulevaisuudessa kehittyvien asumista tukevien palvelujen käyttöönoton. Tämän vuoksi säännöksessä ei yksityiskohtaisesti määriteltäisi niitä malleja ja toteuttamistapoja, joilla asumisen tukea palveluja voitaisiin toteuttaa.

Kotisairaanhoido ja kotisairaaloiminta sekä muut terveydenhuollon palvelut voisivat nykyisen vammaispalvelulain mukaisen palveluasumisen tavoin jatkossakin olla osa asumisen tuen ja palvelujen kokonaisuutta. Tarve integroituihin palveluihin korostuu, kun avopalvelujen piiriin vammaispalvelulain ja kehitysvammalain yhdistämisen sekä laitosasumisen purkamisen seurauksena tulee henkilöitä, joilla on vaativia ja monialaisia, myös terveydenhuollon palveluja edellyttäviä palvelutarpeita. Saumaton yhteistoiminta terveydenhuollon kanssa on näissä tilanteissa välttämätöntä vammaisen henkilön asumisen mahdollistamiseksi.

Apua ja tukea asumisessa voisivat antaa muun muassa henkilökohtaiset avustajat, asumisyksikön työntekijät, kotipalvelun, kotihoidon tai kotisairaanhoidon työntekijät. Apua voisivat antaa myös perheenjäsenet ja muut läheiset silloin, kun se on vammaisen henkilön edun mukaista. Myös omaishoidontuella järjestetty apua ja tuki voi olla osa kokonaisuutta. Vastuu terveydenhuollon palvelujen sisällöstä ja niiden toteuttamisesta osana vammaisen henkilön asumisen tukea ja palveluja olisi aina terveydenhuollolla. Joskus kyse on itsehoidosta, jolloin terveydenhuollon vastuulla voi olla pelkästään vammaisen henkilön, omaishoitajan, henkilökohtaisen avustajan tai muun palvelua toteuttavan henkilön perehdyttäminen.

13 § *Lasten asumisen järjestäminen.* Pykälä täydentäisi ehdotetun lain asumisen tukea ja palveluja koskevaa 12 §:ää.

Pykälän *1 momentti* turvaisi vammaisen lapsen oikeuden asua kotona oman perheensä kanssa. Lapsen oikeuksien sopimuksen 9 artiklan mukaan lasta ei saa erottaa vanhemmistaan muutoin kuin erityistapauksissa. Vammaissopimuksen 23 artiklan mukaan lasta ei saa erottaa vanhemmistaan lapsen oman tai toisen tai molempien vanhempien vammaisuuden perusteella. Asuminen kotona oman perheen kanssa olisi mahdollistettava riittävässä ja tarpeen mukaisilla tämän ja muun lain mukaisilla kotiin annettavilla palveluilla sekä lapsesta huolehtivien palveluilla ja tuella.

Pykälän *2 momentissa* säädettäisiin edellytyksistä, joiden täytyessä lapsen asuminen olisi mahdollista lapsen edun sitä edellyttäessä järjestää muualla kuin oman perheen kanssa. Vammaisen lapsen asumisen järjestäminen muualla kuin oman perheen kanssa olisi ehdotetun säännöksen mukaan mahdollista niissä tilanteissa, kun lapsella ei ole tarvetta lastensuojelulain mukaiseen kodin ulkopuoliseen sijoitukseen tai muihin lastensuojelulain mukaisiin palveluihin. Säännös vastaisi pääosin lastensuojelulain mukaisen huostaanoton ja sijaishuollon edellytyksiä sekä turvaisi vammaisten lasten oikeudet yhdenvertaisesti lastensuojelulain nojalla kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten kanssa. Säännös mahdollistaisi vammaisten lasten asumisen järjestämisen kodin ulkopuolella pidemmäksi aikaa ilman lastensuojelun edellyttämää huostaanottoa.

Lapsen asumisen järjestäminen muualla kuin oman perheen kanssa olisi mahdollista vain, jos ehdotetun lain ja muun lain mukaiset palvelut omassa perheessä eivät ole lapsen edun mukaisia tai mahdollisia taikka jos ne ovat osoittautuneet riittämättömiksi. Muun lain mukaisia palveluja vammaiselle lapselle ja hänen perheelleen ovat esimerkiksi sosiaalihuoltolain mukainen sosiaalityö ja -ohjaus, perhetyö ja kotipalvelu sekä lapselle tai nuorelle itselleen sosiaalihuoltolain mukainen sosiaalinen kuntoutus tai ehdotetun lain mukainen valmennus ja tuki, henkilökohtainen apu tai lyhytaikainen huolenpito taikka asumisen ja palvelujen järjestäminen ehdotetun lain 12 §:n 2 ja 3 momentin mukaisena palveluasumisena lapsen omaan kotiin perheen kanssa. Säännöksellä turvattaisiin, että vammaisen lapsen muutto oman perheen luota olisi aina viimesijainen ratkaisu, kun muut tukitoimet on jo kokeiltu tai yhdessä perheen kanssa todettu riittämättömiksi.

Lapsen asumista ja palveluja koskevasta päätöksessä olisi käytävä ilmi, etteivät kotiin annetut palvelut ja tukitoimet ole sopivia tai mahdollisia tai että ne ovat osoittautuneet riittämättömiksi. Palvelujen riittävyyttä ja sopivuutta ei saa kokeilla lapsen edun kustannuksella, jos jo etukäteen on arvioitavissa ja perusteltavissa, että kotiin ei ole saatavissa sopivia palveluja.

Lisäksi edellytyksenä vammaisen lapsen asuminen järjestämiselle muualla kuin oman perheen kanssa olisi, että ratkaisun on arvioitu ehdotetun lain 5 §:n mukaisesti olevan lapsen huolenpidon, tasapainoisen kehityksen ja hyvinvoinnin toteuttamiseksi tai lapsen terveyden tai turvallisuuden kannalta lapsen edun mukaista. Lapsen asumisen tuki ja palvelut voitaisiin toteuttaa muualla kuin perheen kotona vain, jos lapsen tasapainoista kehitystä ja hyvinvointia lapsen yksilöllisten tarpeiden ja edun mukaisesti ei voida toteuttaa perheen kanssa asuessa. Tällainen tilanne voi tulla kyseeseen esimerkiksi, jos lapsi tarvitsee niin erikoistunutta ja vaativaa hoitoa ja huolenpitoa, ettei sitä voida kattavien avopalvelujenkaan turvin järjestää kotiin. Lapsen asumisen ja hoidon toteuttamisessa olisi aina varmistettava lapsen hyvinvoinnin ja ikäkauden mukaisen kehityksen ja muun toiminnan turvaaminen sekä huolehdittava lapsen oikeudesta osallistua varhaiskasvatukseen ja perusopetukseen.

Vammaisten lasten ja nuorten palvelutarpeen arvioinnissa ja palvelujen järjestämisessä on sosiaalihuoltolain 41 §:n mukaisessa monialaisessa yhteistyössä sekä yhdessä lapsen ja hänen perheensä kanssa selvitettävä palvelujen ja tuen toteuttamisen eri vaihtoehtoja. Tarvittaessa sosiaalityöntekijän olisi hankittava asiantuntemusta ja osaamista lastensuojelun tai psykologian tai lääketieteen asiantuntijoilta. Erityisesti olisi arvioitava sitä, millä tavoin lapsen edun ja yksilöllisten tarpeiden mukaisesti parhaiten voidaan turvata lapsen hyvä hoito ja kasvatusta sekä lapsen ikään ja kehitystasoon nähden tarpeellinen valvonta ja huolenpito. Lapsen asumista ja palvelujen järjestämistä koskevassa päätöksessä olisi perusteltava, millä tavoin asuminen muualla kuin perheen kanssa vastaa lapsen avun ja tuen tarpeeseen ja tarjoaa paremman vaihtoehdon kuin asuminen oman perheen kanssa kotiin annettujen palvelujen ja tuen avulla.

Vammaisen lapsen asumisen järjestäminen ehdotetun säännöksen mukaisesti olisi vapaaehtoinen sosiaalipalvelu. Päätöstä vammaisen lapsen asumisen ja palvelujen järjestämisestä muualla kuin oman perheen kanssa olisi valmisteltava ja muutto olisi toteutettava yhteisymmärryksessä lapsen huoltajien kanssa. Lapsen huoltajalla on velvollisuus turvata lapsen kehitys ja hyvinvointi siten kuin lapsenhuoltolain 1 §:ssä säädetään. Tässä tarkoituksessa huoltajalla on kyseisen lain 4 §:n mukaisesti oikeus päättää lapsen hoidosta, kasvatuksesta, asuinpaikasta sekä muista henkilökohtaisista asioista. Ennen kuin päätös lapsen asumisesta muualla kuin oman perheen kanssa tehdään, olisi selvitettävä lapsen mielipide sen mukaisesti kuin se lapsen ikään ja kehitystasoon sekä asian laatuun nähden on mahdollista. Päätöstä tehtäessä olisi kiinnitettävä huomiota lapsen mielipiteeseen ja toivomuksiin. Lapsen mielipiteen selvittämisessä on huomioitava mitä ehdotetun lain 4 §:n 4 momentissa säädetään.

Pykälän 3 momentissa säädettäisiin vammaisen lapsen asuinpaikan valinnassa huomioon otettavista seikoista sen lisäksi, mitä ehdotetun lain 6 §:n 4 momentissa säädettäisiin lapsen ja nuoren palvelujen toteuttamisessa huomioon otettavista seikoista. Näiden lisäksi olisi kiinnitettävä erityistä huomioita lapsen tarpeisiin ja tarpeita vastaavaan henkilöstön osaamiseen. Tämä tarkoittaisi muun muassa sitä, että asuinpaikassa tulisi olla tarpeen mukaan erikoistunutta ja osaavaa henkilöstöä. Lapselle on turvattava turvallinen ja virikkeitä antava kasvuympäristö sekä lapsen taipumuksia ja toivomuksia vastaava koulutus, kuten lapsen huoltolaki edellyttää. Asumisessa on huomioitava lisäksi, että lasta on kasvatettava siten, että lapsi saa osakseen ymmärtämystä, turvaa ja hellyyttä eikä lasta saa alistaa, kurittaa ruumiillisesti tai kohdella muulla tavoin loukkaavasti, ja lapsen itsenäistymistä sekä kasvamista vastuullisuuteen ja aikuisuuteen on tuettava ja edistettävä.

Lapsen asuminen tulisi järjestää riittävän lähellä, jotta lapsen yhteys omaan perheeseen tai muihin läheisiin ihmisiin säilyisi. Säännös vastaisi lastensuojelulain säännöstä lapsen oikeudesta ihmissuhteisiin ja yhteydenpitoon läheisiin. Lapselle on turvattava oikeus tavata vanhempiaan, sisarusiaan ja muita hänelle läheisiä henkilöitä järjestämällä mahdollisuus vastaanottaa vieraita tai vierailia asuinpaikan ulkopuolella sekä pitää läheisiin henkilöihin muuten yhteyttä. Palvelujen toteuttamisessa on otettava huomioon lapsen oikeus ikäkauden mukaiseen, virikkeelliseen ja turvalliseen elämään, joka tukee lapsen kehitystä ja osallisuutta. Palvelujen toteuttamisen on tuettava ja edistettävä lapsen ja hänen vanhempiensa sekä lapsen ja muiden hänelle läheisten henkilöiden yhteydenpitoa.

Lapsen asuminen muualla kuin oman perheen kanssa voitaisiin järjestää perhehoitona tai vammaisten lastenryhmäkodissa tai muussa vastaavassa yksikössä, jossa hoidetaan samanaikaisesti enintään seitsemää lasta. Vammaiset lapset, jotka eivät kotiin tuotavista palveluista huolimatta voi asua oman perheensä kanssa, vaativat erityisen paljon hoitoa ja huolenpitoa. Tämän vuoksi lasten määrä samassa yksikössä ei saisi olla säädettyä suurempi. Säännös olisi lasten määrän osalta yhdenmukainen lastensuojelulaitosten mitoitusten kanssa. Perhehoidossa noudatettaisiin perhehoitolain mukaista säännöstä lasten määrästä.

Pykälän 4 momentin mukaan lapsen asuessa ehdotetun lain nojalla muualla kuin oman perheen kanssa, vanhemmat ja huoltajat vastaisivat lapsen elatuksesta aiheutuvista kustannuksista siten kuin sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksulaissa säädetään.

14 §. Tuki esteettömään asumiseen. Vammaisen henkilön asuminen yhdenvertaisesti muiden ihmisten kanssa edellyttää sitä, että vammaisella henkilöllä on mahdollisuus saada kotiinsa ja vakituiseen asuntoonsa välttämättä tarvitsemansa muutostyöt tai muuta toimintarajoitteen takia välttämätöntä esteettömän asumisen tukea. Asunnon muutostöiden suunnittelun, toteutuksen ja kustannusten hakuajan osalta ehdotettu säännös vastaisi voimassaolevaa lainsäädäntöä.

Pykälän 1 momentissa säädettäisiin vammaisen henkilön oikeudesta saada korvaus hänelle ehdotetun lain 12 §:ssä tarkoitetun vakituisen asunnon muutostöistä, itsenäisen suoriutumisen kotona mahdollistavista välineistä sekä muista teknisistä ratkaisuista aiheutuvista kohtuullisista kustannuksista, jos hän toimintarajoitteen vuoksi välttämättä tarvitsee tätä tukea päivittäisissä toimissa, liikkumisessa tai muussa itsenäisessä suoriutumisessa. Maakunta voisi myös antaa edellä mainittuja välineitä sekä muita teknisiä ratkaisuja korvauksetta vammaisen henkilön käytettäväksi.

Käsitteet itsenäisen suoriutumisen kotona mahdollistava väline tai muu tekninen ratkaisu sisältäisivät sekä yksittäisiä päivittäisissä toimissa, liikkumisessa tai muussa itsenäisessä suoriutumisessa asunnossa tarvittavia laitteita että laaja-alaisesti vammaisen henkilön suoriutumista mahdollistavia teknisiä ja kehittyvän teknologian mukanaan tuomia ratkaisuja. Säännös vastaisi nykyistä vammaispalvelulain 9 §:n 2 momenttia. Myönnettävä tuki kuuluisi maakunnan erityisen järjestämisvelvollisuuden piiriin kuten nykyisinkin.

Vakituisella asunnolla tarkoitettaisiin asuntoa, jossa henkilö suurimman osan vuotta asuu. Merkitystä ei olisi asumismuodolla eikä sillä, millä perusteella henkilö asuntoa hallitsee (vuokrasopimus, omistusoikeus, käyttöoikeus). Yksilöllisesti olisi varmistettava, että maakunta asumispalveluja kilpailuttaessaan selvittää asuntojen ja asuinympäristön esteettömyyden ja yleisen toimivuuden osana hankintaprosessia. Ostopalvelusopimuksessa olisi kuvattava edellä esitetyt asiat osana palvelukokonaisuutta, joista huolehtimista maakunnan tulee edellyttää palveluntuottajalta. Tarkoituksenmukaista ei kuitenkaan olisi varautua yleisesti kaikkiin yksilöllisiin tarpeisiin

asunnoissa ja asuntoon liittyvissä välineissä ja muissa teknisissä ratkaisuissa. Vammaisella henkilöllä olisi oikeus saada vamman tai sairauden aiheuttaman toimintarajoitteen vuoksi tarvitsemiaan yksilöllisiä asunnonmuutostöitä myös asumispalveluyksiköissä sijaitseviin asuntoihin.

Nykyisen vammaispalveluasetuksen 12 §:n 1 momentin soveltamiskäytännön mukaisesti korvattavia välttämättömiä muutostöitä olisivat muutostyöt vammaisen henkilön esteettömän liikkumisen ja päivittäisistä toiminnoista suoriutumisen turvaamiseksi henkilön vakituksessa asunnossa ja sen välittömässä läheisyydessä. Kyse olisi tällöin muun muassa ovien leventämisestä, tasoerojen poistamisesta asunnossa sekä asunnon eri tilojen välttämättömän rakenteellisen ja toiminnallisen esteettömyyden toteuttamisesta. Muutostyöt voivat olla myös valaistukseen, akustiikkaan ja kontrastipintoihin liittyviä korjauksia tai vamman tai sairauden vuoksi välttämättömiä materiaalimuutoksia. Lisäksi kyseeseen tulisivat asumisturvallisuutta lisäävät välttämättömät muutostyöt kuten esimerkiksi erilaisten hälytyslaitteet, paloturvallisuuden lisääminen ja piha-alueen turvallisuutta lisäävät ratkaisut. Pesutilojen yhteydessä korvattavaksi voisivat tulla myös asunnossa olevan saunan välttämättömät muutostyöt.

Korvauksen piiriin kuuluisivat nykyisen lainsäädännön soveltamiskäytännön mukaisesti myös kohtuulliset kustannukset välttämättömien muutostöiden suunnittelusta sekä varautuminen kohtuullisiin kustannuksiin asunnon palauttamisesta alkuperäiseen muotoonsa vammaisen henkilön muutettua muualle. Asunnon palauttaminen alkuperäiseen muotoonsa voisi olla kohtuullista esimerkiksi silloin, kun vammaisen henkilö on asunut vuokralla ja vuokranantaja vaatii muuton yhteydessä vammaista henkilöä saattamaan asunnon sellaiseen tilaan kuin se oli vuokrasuhteen alkaessa. Maakunnan tulisi ottaa jo ennakkoon korvattavien kohtuullisten kustannusten määrää arvioidessaan huomioon tällaisista ja myös muista, esimerkiksi taloyhtiön tai vuokranantajan ennen muutostöiden tekemistä asettamista ehdoista, aiheutuvat kustannukset.

Tekniikan ja teknologian kehittyminen voi tuoda mukanaan uusia ehdotetun säännöksen piiriin kuuluvia välineitä sekä muita teknisiä ratkaisuja, joilla voidaan tukea vammaisen henkilön itsenäistä suoriutumista asunnossaan. Tämän vuoksi ehdotetussa säännöksessä ei yksityiskohtaisesti määriteltäisi niitä laitteita ja muita teknisiä ratkaisuja, joiden hankkimiseen korvausta voitaisiin suorittaa. Korvattavia asuntoon kuuluvia välineitä ja muita teknisiä ratkaisuja olisivat nykyisen lainsäädännön soveltamiskäytännön mukaisesti muun muassa sähköiset ovipuhelin- ja ovenavausjärjestelmät, kattoon asennettavat henkilönostimet, vammaisen henkilön turvallisuuden vuoksi asennettavat hälytysjärjestelmät ja -laitteet, mukaan lukien optiset tai akustiset hälytysjärjestelmät, kiinteä induktiosilmukka, kiinteät merkinanto- ja hälytyslaitteet. Korvattavia olisivat myös muut sellaiset kiinteästi asuntoon asennettavat välineet ja muut tekniset ratkaistu, jotka eivät ole terveydenhuollon vastuulle kuuluvia lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineitä tai hoitovälineitä taikka ympäristönhallintajärjestelmiä. Maakunta voisi myös antaa asuntoon kuuluvia välineitä tai muita teknisiä ratkaisuja korvauksetta vammaisen henkilön käytettäväksi.

Korvattavina kohtuullisina kustannuksina pidettäisiin lähtökohtaisesti tehtävän muutostyön tai hankittavan laitteen tai teknisen ratkaisun keskimääräistä markkinahintaa. Korvattavissa muutostöissä noudatettaisiin soveltuvin osin valtion asuntolainoituksessa käytettävää laatutasoa. Kustannusten kohtuullisuutta arvioitaessa otettaisiin aina huomioon, mikä olisi kulloinkin vammaiselle henkilölle sopiva ja toteuttamiskelpoinen ratkaisu.

Maakunnan korvausvelvollisuuden piiriin kuuluisivat ainoastaan välttämättömät vammasta tai sairaudesta johtuvan toimintarajoitteen vuoksi tehtävistä muutostöistä tai välineiden tai muiden teknisten ratkaisujen hankkimisesta aiheutuvat kohtuulliset kustannukset. Peruskorjausluonteiset, asumismukavuuden tai -tason nostamiseen liittyvät tai muut sellaiset kustannukset, jotka syntyisivät

ilman vammaa tai sairauttakin, eivät olisi lain tarkoittamia kohtuullisia kustannuksia. Esimerkiksi putkiremontti tai katon uusiminen eivät tulisi ehdotetun lain nojalla korvattaviksi. Jos lisätilan rakentaminen asuntoon on vamman tai sairauden aiheuttaman toimintarajoitteen takia välttämätöntä eikä muuta ratkaisua voida pitää vammaisen henkilön elämäntilanne ja perhesuhteet huomioon ottaen kohtuullisena, voisi lisätilan rakentaminen tulla korvattavaksi ehdotetun säännöksen mukaisena.

Kustannusten kohtuullisuutta olisi arvioitava myös niissä tilanteissa, joissa vammaisen henkilö muuttaa asunnosta toiseen. Vammaissopimuksen 19 artikla edellyttää, että vammaisilla henkilöillä on oikeus valita asuinpaikkansa yhdenvertaisesti muiden kanssa. Sama oikeus johtuu perustuslain 2 luvun 6 ja 9 §:stä, jotka koskevat yhdenvertaisuutta sekä liikkumisvapautta ja oikeutta valita asuinpaikka. Ehdotetun säännöksen nojalla korvattavien kustannusten kohtuullisuutta on kuitenkin arvioitava esimerkiksi silloin, jos vammaisen henkilö muuttaa lyhyin väliajoin useamman kerran sellaisiin esteellisiin asuntoihin, jotka vaativat hänen toimintarajoitteensa vuoksi laajoja muutostöitä, esimerkiksi hissien rakentamista.

Välttämättömyys merkitsisi tässä yhteydessä sitä, että pitkäaikaisen vamman tai sairauden aiheuttaman toimintarajoitteen johdosta vammaisen henkilö ei ilman säännöksessä tarkoitettuja muutostöitä, välineitä tai teknisiä ratkaisuja selviytyisi normaaliin asumiseen liittyvistä toiminnoista, kuten päivittäisistä toimista, liikkumisesta tai muusta itsenäisestä suoriutumisesta. Välttämättömyys viittaisi siis toimintarajoitteesta johtuvaan välttämättömyyteen. Esteettömän asumisen tuen järjestäminen ei edellyttäisi, että henkilö niiden turvin selviytyisi täysin itsenäisesti, vaan itsenäinen suoriutuminen tarkoittaisi myös esimerkiksi suoriutumista henkilökohtaisen avun tai muun palvelun turvin.

Päivittäisillä toimilla tarkoitetaan säännöksessä muiden ehdotetun lain säännösten mukaisesti kaikkia niitä toimia, joita vammaisen henkilö kotonaan tavanomaisen elämänsä yhteydessä tekee. Ne voivat liittyä esimerkiksi ruuanlaittoon, hygienian hoitoon, kodinhoitoon, vammaisen henkilön huollossa olevan lapsen hoitamiseen, pukeutumiseen tai muihin tavanomaisen elämän toimintoihin. Liikkumisella tarkoitetaan sekä liikkumista asunnon sisällä esimerkiksi sängystä pyörätuoliin tai huoneesta toiseen että liikkumista asuntoon sisään ja sieltä ulos. Muu itsenäinen suoriutuminen tarkoittaisi esimerkiksi erilaisia asunnossa tapahtuvia vapaa-ajan toimintoja.

Pykälän 2 *momentin* mukaan asunnon muutostöistä aiheutuviksi korvattaviksi kustannuksiksi katsottaisiin myös muutostöiden suunnittelusta ja esteiden poistamisesta asunnon välittömästä lähiympäristöstä aiheutuvat kohtuulliset kustannukset. Esteiden poistaminen asunnon välittömästä lähiympäristöstä merkitsisi toimia, jotka ovat välttämättömiä, jotta vammaisen henkilö pääsee esteettä ja itsenäisesti tai avustettuna asuntoonsa ja sieltä pois sekä voi normaalisti käyttää asuntoonsa liittyvää piha-aluetta. Asunnon välittömässä läheisyydessä tehtävät muutostyöt mahdollistaisivat vammaisen henkilön esteettömän liikkumisen ulos asunnostaan ja piha-alueelta. Samoin ne turvaisivat mahdollisuuden käyttää esteettömästi asunnon parveketta sekä asuinrakennuksen yhteiskäytössä olevia tiloja myös piha-alueella, kuten pääsyn autokatokseen, jätekatokseen ja postilaatikolle.

Pykälän 3 *momentin* mukaan itsenäisen suoriutumisen kotona mahdollistavat välineet ja muut tekniset ratkaisut olisi suunniteltava ja toteutettava vammaisen henkilön yksilöllisen tarpeen mukaisesti. Pitkäaikaista vammaa tai sairautta ei rajattaisi mihinkään diagnoosiin tai vamman syntymekanismiin. Olennaista olisi vamman tai sairauden aiheuttama toimintarajoite, joka estäisi asumisen ilman tukitoimia edellä mainitulla tavalla. Toimintarajoitetta arvioitaessa olisi huomioitava, että samatkin vammat tai sairaudet voivat eri tilanteissa ja eri ihmisillä johtaa hyvin

erilaisiin toimintarajoitteisiin ja edellyttää erilaisia ratkaisuja. Myös henkilön tilanteeseen liittyvien yksilöllisten tekijöiden, kuten perhetilanteen, työ- tai opiskelupaikan muuttumisen, muiden palvelujen saatavuuden ja ympäristön vaikutus olisi arvioitava suhteessa esteettömän asumisen tuen tarpeeseen.

Asiakkaalla olisi edelleen oikeus teettää itse tai hankkia 1 tai 2 momentissa tarkoitettut muutostyöt tai itsenäistä suoriutumista mahdollistavat välineet sekä tekniset ratkaisut. Vammaisella henkilöllä olisi oikeus päättää, minkälaisia välineitä tai muita teknisiä ratkaisuja hän hankkii tai minkälaisia asunnon muutostöitä hän teettää. Maakunnalla ei kuitenkaan olisi velvollisuutta korvata muita kuin ehdotetussa pykälässä edellytetyt välttämättömät ja kohtuulliset kustannukset. Asiakas voisi siis teettää ja hankkia samassa yhteydessä muitakin kuin välttämättömiä asunnon muutostöitä, joiden kulut eivät ole kohtuullisia. Asiakas vastaisi kuitenkin itse tällaisista kustannuksista.

Maakunnalle syntyisi asiakkaan pyynnöstä etukäteinen kustannusten arviointivelvollisuus tilanteissa, joissa asiakas haluaa itse teettää tai hankkia 1 tai 2 momentissa tarkoitettut muutostyöt tai muut itsenäistä suoriutumista mahdollistavat välineet sekä tekniset ratkaisut. Etukäteisellä arviointivelvollisuudella selkeytettäisiin sitä, mikä kuuluu maakunnan korvausvastuun piiriin. Sen voidaan arvioida vähentävän korvauksia koskevia erimielisyyksiä etenkin silloin, kun asunnon muutostöiden tarve on akuutti. Tällainen tilanne voi syntyä esimerkiksi silloin, kun vammaisen henkilö kotiutetaan sairaalasta tai kun perheeseen syntyy vammaisen lapsi.

Etukäteisarvioinnin voitaisiin myös arvioida lisäävän asunnon muutostöiden suunnitelmallisuutta, toteutusta ja vastuukysymysten selkeytymistä. Samalla viranomainen toteuttaisi sille kuuluvaa neuvonta- ja ohjausvelvollisuutta yksittäistilanteessa, jonka perusteella asiakas tulisi tietoiseksi siitä, minkälaisia kuluja viranomainen katsoo kuuluvan välttämättömiksi ja korvattaviksi asunnon muutostöiksi sekä niihin kuuluviksi välineiksi ja teknisiksi ratkaisuksiksi. Arviointivelvollisuus perustuisi asiakkaan yksilöityyn pyyntöön. Etukäteisarvioinnilla on tarkoituksena mahdollistaa myös akuuteissa kotiutustilanteissa asiakkaan mahdollisuus teettää nopeasti kotiutumisen edellyttämät muutostyöt.

Korvaus asunnon muutostöistä tai välineiden ja teknisten ratkaisujen hankkimisesta olisi haettava maakunnalta viimeistään kuuden kuukauden kuluessa kustannusten syntymisestä.

15 §. Lyhytaikainen huolenpito. Pykälän 1 momentin mukaan vammaisella henkilöllä olisi oikeus saada lyhytaikaista huolenpitoa välttämättömän huolenpidon ja osallisuuden turvaamiseksi sekä huolenpidosta vastaavien henkilöiden hyvinvoinnin tukemiseksi. Lyhytaikaista huolenpitoa voisivat saada sekä vammaiset aikuiset että lapset ja nuoret.

Lyhytaikaisen huolenpidon tilanteet voisivat olla säännöllisesti toistuvia tai ennakkoon tiedossa olevia yksittäisiä tilanteita taikka poikkeuksellisia ja äkillisiä tilanteita. Lyhytaikaisella huolenpidolla voitaisiin esimerkiksi turvata lapsen tai nuoren avun saanti aamulla ennen koulun alkamista ja koulupäivän jälkeen tai koulujen loma-aikoina vanhempien työssäkäynnin ajan taikka huolenpidosta vastaavan henkilön säännöllisesti toistuvana lepoaikana. Äkillinen avun tarve voisi tarkoittaa esimerkiksi huolenpidosta vastaavan henkilön sairastumista, asioinnin tarvetta tai toisen perheenjäsenen hoidon järjestämistä.

Lyhytaikaisen huolenpidon tarkoituksena olisi vammaisen henkilön välttämättömän huolenpidon ja osallisuuden turvaaminen sekä huolenpidosta vastaavien henkilöiden hyvinvoinnin tukeminen. Lyhytaikainen huolenpito täydentäisi vammaisen henkilön läheisten antamaa apua ja varmistaisi sen, että välttämätöntä apua on aina tarvittaessa saatavissa. Mitä sitovampaa vammaisen henkilön

avun tarve on, sitä suuremmaksi muodostuu lyhytaikaisen huolenpidon merkitys sekä vammaiselle henkilölle itselleen että hänen huolenpidostaan vastaaville läheisille.

Lyhytaikaisen huolenpidolla voitaisiin myös tukea vammaisen henkilön itsenäistymistä. Erityisesti silloin, kun henkilö tarvitsee paljon apua, hänelle muodostuu usein tavanomaista kiinteämpi suhde huolenpidosta vastuussa oleviin läheisiin henkilöihin. Vammaisen henkilön osallisuuden toteutuminen on hyvin pitkälle läheisten henkilöiden varassa. Hyvin toteutettu lyhytaikainen huolenpito antaa mahdollisuuden saada uusia kokemuksia, löytää uusia ihmissuhteita ja opetella selviytymään erilaisissa tilanteissa sekä oppia luottamaan myös muiden henkilöiden antamaan apuun. Se antaa hyvän pohjan itsenäistymiselle ja helpottaa myös läheisiä siirtämään huolenpitovastuuta vähitellen muille henkilöille.

Lyhytaikaisen huolenpidon merkitys huolenpitovastuussa olevien läheisten riittävän levon ja virkistykseen mahdollistajana tukee huolenpidosta vastuussa olevan henkilön hyvinvoinnin ja jaksamisen kautta myös vammaisen henkilön ja koko perheen hyvinvointia. Riittävä lepo on ensisijaisen tärkeää jokaisen jaksamiselle. Erityisesti silloin, kun vammaisen henkilö tarvitsee apua tai valvontaa myös öisin taikka nukkuu levottomasti, lyhytaikaisen huolenpidon merkitys läheisen henkilön unen mahdollistajana korostuu. On myös tärkeää, että esimerkiksi vanhemmat eivät aina joudu vuorottelemaan huolenpitovastuussa vaan he pääsevät välillä viettämään aikaa keskenään tai yhdessä sisarusten kanssa.

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin lyhytaikaisen huolenpidon sisällön, määrän, keston ja toteutustavan määräytymisestä sekä vammaisen henkilön yksilöllisten tarpeiden ja elämäntilanteen huomioon ottamisesta. Lyhytaikaisen huolenpidon määrä ja toteutustapa vaihtelisivat yksilöllisen tilanteen mukaan. Harkittaessa lyhytaikaisen huolenpidon määrää, ajankohtaa ja toteutustapaa olisi erityisesti kiinnitettävä huomiota vammaisen henkilön omiin tarpeisiin, toiveisiin ja elämäntilanteeseen. Lyhytaikainen huolenpito voisi käsittää esimerkiksi viikonloppuvapaita tai pidempiä loma-aikoja. Se on merkittävä koko perhettä tukeva palvelu, jonka uupumista ennaltaehkäisevä ja koko perheen hyvinvointia edistävä vaikutus on suuri. Se antaa myös mahdollisuuden käydä töissä ja esimerkiksi huolehtia omasta kunnosta.

Mitä pienempi lapsi tai mitä enemmän apua tarvitseva henkilö olisi kyseessä, sitä enemmän perheen kokonaistilanne vaikuttaisi lyhytaikaisen huolenpidon toteuttamiseen. Itsenäistyvän nuoren tai aikuisen omiin toiveisiin ja tarpeisiin olisi kiinnitettävä erityistä huomiota. Huomioon olisi otettava myös se, miten järjestettynä palvelu parhaiten tukisi hoidosta vastaavien läheisten työtä ja heidän hyvinvointiaan. Jos vammaisen henkilö ja läheiset niin toivovat, lyhytaikainen huolenpito olisi toteutettava ensisijaisesti vammaisen henkilön kotona esimerkiksi kotiin annettavana perhehoitona.

Myös vammaisen henkilön tarvitsema avun määrä ja valvonnan tarve olisi otettava huomioon. Vammaisen henkilön perhetilanteella, elinympäristöllä ja iällä on vaikutusta siihen, kuinka sitovaa huolenpito on ja kuinka palvelu parhaiten tulee toteuttaa. Vammaisen henkilön omat vahvuudet sekä kehittämisen ja kiinnostuksen kohteet on mahdollisuuksien mukaan otettava huomioon mietittäessä erilaisia palvelun toteuttamistapoja. Lyhytaikainen huolenpito on toteutettava siten, että vammaisen henkilön turvallisuus voidaan taata.

Lyhytaikaista huolenpitoa tulisi myöntää muita palveluja, kuten asumista tukevia palveluja tai omaishoidon tuesta annetun lain perusteella järjestettävää omaishoidon tukea täydentävänä palveluna siten, että palveluista muodostuu vammaisen henkilön välttämättömän avun saannin ja perheen hyvinvoinnin turvaava kokonaisuus.

Lyhytaikaisella huolenpidolla korvattaisiin ehdotetussa laissa kehitysvammalain perusteella muuna hoitona ja huolenpitona tai vammaispalvelulain perusteella muuna palveluna järjestetty tilapäishoito. Lisäksi tarkoituksena olisi korvata esimerkiksi erityishuoltona toteutettu koululaisten aamu- ja iltapäivätoiminta tai koulujen lomien aikainen hoito sellaisille lapsille ja nuorille, jotka eivät suoriudu luokkatovereidensa tavoin yksin kotona vanhempien ollessa töissä. Silloin, kun kunta järjestää perusopetuslain nojalla kaikille ensimmäisen ja toisen vuosiluokan oppilaille mahdollisuuden osallistua aamu- ja iltapäivätoimintaan, myös vammaisen lapsen aamu- ja iltapäivätoiminta järjestetään perusopetuslain perusteella kuten nykyisinkin.

16 §. Päiväaikainen toiminta. Pykälän 1 momentissa säädettäisiin vammaisen henkilön oikeudesta päiväaikaiseen toimintaan silloin, kun hän tarvitsee toimintarajoitteensa vuoksi erityistä sosiaalisen vuorovaikutuksen ja osallisuuden turvaavaa sekä toimintakykyä ylläpitävää palvelua. Oikeus olisi toissijainen muuhun momentissa mainittuun sääntelyyn nähden.

Toiminnan tarkoituksena olisi luoda osallisuuden mahdollisuudet sellaisille vammaisille henkilöille, joiden osallisuuden toteutuminen edellyttää sellaista toimintarajoituksista johtuviin erityisiin tarpeisiin vastaavaa tukea, osaamista tai erityisjärjestelyjä, joita ei voida toteuttaa muiden lakien mukaisilla palveluilla. Toimintarajoitteista johtuvat erityistarpeet voivat liittyä esimerkiksi sellaisiin kommunikaation haasteisiin, joihin ei voida vastata tulkkauksipalvelulla tai puhetta korvaavilla kommunikaatiomenetelmillä. Silloin, kun henkilön vuorovaikutus perustuu ainoastaan esimerkiksi ilmeiden, eleiden, liikkeen tai kosketuksen tulkittamiseen, sen onnistuminen edellyttää osaamista ja henkilöön tutustumista pidemmän aikaa. Erityistarpeet voivat johtua myös siitä, että henkilö tarvitsee vahvaa tukea sosiaalisen vuorovaikutuksen taidoissa ja tilanteissa, jota voivat antaa vain koulutetut henkilöt.

Pykälän 2 momentin mukaan maakunnalla olisi velvollisuus järjestää päiväaikaista toimintaa viitenä päivänä viikossa tai harvemmin vammaisen henkilön yksilöllisen tarpeen mukaan.

Päiväaikaiseen toimintaan osallistuvien henkilöiden itsemääräämisoikeuden ja osallisuuden toteutuminen vaatii toiminnan erityisen huolellista suunnittelua ja vahvaa osallistumista toiminnan toteuttamisessa. Erityistä huomiota tulisi kiinnittää osallistujien mahdollisuuteen tulla kuulluksi käyttämällä kielellä tai kommunikointikeinolla. Mahdollisuuksien mukaan voitaisiin hyödyntää maakunnan ja kunnan yleisiä tiloja, palveluja ja toimintoja kuten kulttuuri- ja liikuntapalveluja sekä erilaisia tapahtumia. Tavoitteena olisi löytää ratkaisuja vammaisen henkilön osallistumisen haasteisiin ja madaltaa kynnystä osallistua kaikille tarkoitettuihin palveluihin ja tapahtumiin. Toiminnan sisällöissä olisi otettava huomioon palvelun käyttäjien erilaiset tarpeet, voimavarat ja taidot. Toiminnan tulisi olla aktiivista ja monipuolista sekä tarjota riittävästi älyllisiä ja toiminnallisia haasteita tai yhdessä olon mahdollisuuksia.

Toimintaa voitaisiin järjestää ryhmässä silloin, kun se on osallistujien tarpeiden sekä toiminnan tavoitteiden kannalta perusteltua. Toiminnan tulisi mahdollistaa myös vertaistuki osallistujien niin halutessa. Koska päiväaikaiseen toimintaan osallistujien kunto voi vaihdella päivittäin, palvelua tulisi järjestää joustavasti ottaen huomioon osallistujien voimavarat. Myös ryhmämuotoisessa palvelussa tulisi ottaa huomioon osallistujien toiveet ja tarpeet yksilöinä. Palvelua olisi järjestettävä henkilökohtaisena palveluna esimerkiksi silloin, kun henkilölle sopivia toimintamuotoja ei muuten ole tarjottavissa tai kun henkilön tai muiden henkilöiden turvallisuus edellyttää sitä.

Päiväaikaista toimintaa olisi järjestettävä ensisijaisesti muualla kuin henkilön kotona tai ryhmämuotoiseen asumiseen liittyvissä yhteistiloissa. Silloin, jos se on henkilön terveydentilan tai jaksamisen kannalta perusteltua taikka toiminnan luonne sitä edellyttää, toimintaa voitaisiin

järjestää myös henkilön kotona. Toimintaa olisi järjestettävä henkilön tarpeiden ja voimavarojen mukaan siten, että toiminta mahdollistaa säännöllisen päivä- tai viikkorytmin muodostumisen sekä riittävän levon.

Päiväaikaiseen toimintaan ehdotetaan sisällytettäväksi palveluun kuuluvat matkat, joilla tarkoitetaan päiväaikaiseen toimintaan sitä toteutettaessa kuuluvia matkoja. Palveluntuottaja organisoisi nämä matkat eikä niistä saisi aiheutua kustannuksia osanottajille. Päiväaikaiseen toimintaan osallistuja ovat useimmiten henkilöitä, jotka eivät itse kykene järjestämään omaa liikkumistaan tai joiden liikkuminen vaatii erityisjärjestelyjä. Palveluntuottajalla olisi oltava valmius organisoida matkat siten, että ne voidaan toteuttaa turvallisesti ottaen huomioon palvelua saavien henkilöiden erityistarpeet. Päiväaikaisen toimintaan osallistujat olisivat yleensä henkilöitä, joille tulisi myöntää kuljetuspalvelua.

17 §. Liikkumisen tuki ja palvelut. Pykälän 1 momentin mukaan vammaisen henkilön liikkuminen toteutettaisiin ensisijaisesti osana esteetöntä julkista joukkoliikennettä. Julkisen joukkoliikenteen käyttöä tulisi tarvittaessa tukea ja täydentää sosiaalihuoltolain 23 §:n 3 momentin mukaisilla liikkumisen tuen toteuttamistavoilla. Mainitun säännöksen mukaisia liikkumisen tuen toteuttamistapoja ovat julkisten liikennevälineiden käytön ohjaus ja ohjattu harjoittelu, saattajapalvelu, ryhmäkuljetukset sekä kohtuullisten kustannuksen korvaaminen taksilla, invataksilla tai muulla vastaavalla ajoneuvolla tapahtuvasta kuljetuksesta tai muu soveltuva tapa. Mikäli sosiaalihuoltolain mukaiset liikkumisen tuen toteuttamistavat eivät olisi vammaisen henkilön liikkumisen turvaamiseksi riittäviä ja sopivia, sovellettaisiin ehdotettavaa lakia. Säännöksessä mainittuja toteuttamistapoja voitaisiin yhdistellä yksilöllisen ja tarkoituksenmukaisen liikkumisen tuen kokonaisuuden räätälöimiseksi.

Pykälän 2 momentin mukaan vammaisella henkilöllä olisi oikeus saada liikkumisen tuki ja palvelut kuljetuspalveluna taksilla, invataksilla tai vastaavalla ajoneuvolla toteutettuna silloin, kun henkilön liikkumista ei voitaisi muuten turvata. Arvioitaessa vammaisen henkilön oikeutta saada liikkumisen tuki ja palvelut kuljetuspalveluna tulisi ottaa huomioon vammaisen henkilön yksilöllinen toimintakyky, tarpeet ja oma näkemys.

Liikkumisen tuen ja palvelujen järjestäminen kuljetuspalveluna tulisi kysymykseen esimerkiksi silloin, jos vammaisen henkilö ei toimintarajoitteensa johdosta voi käyttää esteetöntä julkista joukkoliikennettä ilman kohtuuttomia vaikeuksia. Tällaisena kohtuuttomana vaikeutena vammaiselle henkilölle voi olla esimerkiksi julkisen joukkoliikenteen epätasainen ajotapa sekä liian nopea rytmi kulkuneuvon mentäessä ja siitä poistuttaessa. Nämä voivat aiheuttaa turvattomuutta ja tapaturma-alttiutta, erityisesti jos vammaisella henkilöllä on vaikeuksia ylläpitää tasapainoa tai hän ei pysty pitämään kiinni. Liikkumisen apuvälinettä käyttävällä vammaisella henkilön mahdollisuus käyttää esteetöntä joukkoliikennettä voi olla rajallinen sen vuoksi, että henkilö tarvitsee asianmukaisen, yleensä taksinkuljettajan antaman avun autoon siirtymisessä sekä lähtöpisteessä että määränpäässä.

Esteetön joukkoliikenne ei tarkoita pelkästään esteettömiä kulkuvälineitä, vaan myös esteettömiä ja saavutettavia pysäkkejä, asemia ja esimerkiksi tarvittavia pysäkkikuulutuksia näkövammaisille henkilöille. Esteettömyyttä tulee tarkastella laajasti koko matkustusprosessin osalta kaikissa matkan vaiheissa alkaen aikataulujen saavutettavuudesta ja matkalipun hankkimisesta ja sen käyttämisestä, lähtöpisteestä pysäkillä siirtymiseen ja pysäkillä liikkumiseen sekä kulkuvälineeseen nousuun, siinä liikkumiseen ja matkustamiseen, pysäkillä poistumiseen sekä määränpäähän pääsemiseen.

Vaikeudet käyttää joukkoliikennettä voivat liittyä siihen, että vammaisen henkilö ei pysty

käyttämään esteetöntäkään joukkoliikennettä ilman apua, tukea tai ohjausta. Henkilön kyky ja tosiasiallinen mahdollisuus käyttää julkista joukkoliikennettä arvioitaisiin yksilöllisen selvityksen perusteella palvelutarpeen arvioinnin yhteydessä esimerkiksi koematkoja tekemällä. Vaikeudet käyttää julkista joukkoliikennettä on tässä yhteydessä ymmärrettävä laajasti. Arvioinnissa ei ole kyse pelkästään fyysisistä tekijöistä, vaan huomioon on otettava myös esimerkiksi henkilön psyykkiset ominaisuudet tai hahmottamisen vaikeudet sekä ympäristö ja muut olosuhteet. Lisäksi esteettömän julkisen joukkoliikenteen saatavuus vaihtelee runsaasti alueittain. Julkisen joukkoliikenteen ensisijaisuutta ja toimivuutta arvioitaessa on otettava huomioon, onko tällaista liikennettä tosiasiallisesti vammaisten henkilöiden käytettävissä ja saavutettavissa. Samalla olisi otettava huomioon myös se, että esteettömästä joukkoliikenteestä huolimatta voi olla yksittäisiä tilanteita, joissa henkilö tarvitsee kuljetuspalveluja matkaketjun onnistumiseksi.

Pykälän 2 *momentin* mukaan kuljetuspalvelua olisi täydennettävä saattajapalvelulla, jos se on välttämätöntä vammaisen henkilön matkasta suoriutumiseksi. Joissain tilanteissa vammaisen henkilö voi käyttää ajoittain esteetöntä julkista joukkoliikennettä saattajan tai henkilökohtaisen avustajan avulla tai harjoitella julkisen joukkoliikenteen käyttöä ehdotetun lain 8 §:n perusteella järjestettävän liikkumistaidon ohjauksen tai muun valmennuksen ja tuen palvelun avulla.

Pykälän 3 *momentin* mukaan liikkumisen tuen ja palvelujen tarkoituksena olisi mahdollistaa vammaisen henkilön liikkuminen tavanomaisen elämän eri osa-alueilla kuten työssä käymisessä, opiskelussa, päiväaikaisessa toiminnassa sekä muussa osallisuutta edistävässä toiminnassa. Liikkumista tuella ja palveluilla mahdollistettaisiin myös liikkuminen vapaa-aikana esimerkiksi asioimisessa, harrastuksissa, virkistyksessä, sosiaalisten suhteiden ylläpitämisessä ja yhteiskunnallisessa osallistumisessa sekä muussa tavanomaiseen elämään kuuluvassa toiminnassa. Säännöksen mukaisella liikkumisen tuella ja palveluilla ei järjestettäisi terveydenhuoltoon liittyviä tai muita matkoja, joiden kustannuksiin henkilö saa korvausta muun lain nojalla.

Ehdotuksen mukaisella liikkumisen tuella ja palveluilla toteutettaisiin koko liikkumisen ketju esimerkiksi vammaisen henkilön kodista työpaikalle, opiskelupaikkaan, eri asiointikohteisiin tai harrastuksiin ja vapaa-ajan tapahtumiin. Vaikka joukkoliikenne olisi esteetöntä ja toimivaa, voi vammaisella henkilöllä olla ylitsepääsemättömiä vaikeuksia liikkua julkisen liikenteen pysäkeille tai asemille. Liikkumista tukevien palvelujen kokonaisuuden räätälöinti edellyttää vammaisen henkilön yksilöllisten tarpeiden ja mielipiteiden selvittämistä sekä liikkumiseen vaikuttavien turvallisuusseikkojen huomioimista. Liikkumistarpeen selvityksen yhteydessä maakunnan olisi yhdessä asiakkaan kanssa suunniteltava hänen tarpeisiinsa soveltuva yksilöllinen liikkumisen tuen kokonaisuus.

18 §. Liikkumisen tuen ja palvelujen toteuttaminen. Pykälän 1 *momentissa* säädettäisiin niistä seikoista, jotka olisi otettava huomioon arvioitaessa kuljetuspalvelujen määrää ja alueellista ulottuvuutta. Arvioinnissa olisi otettava huomioon vammaisen henkilön yksilöllinen liikkumisen tarve, muut käytettävissä olevat palvelut sekä matkan toiminnallinen tarkoitus.

Liikkumisen tuen ja palvelujen tarkoituksena olisi joustavasti erilaisin toteuttamistavoin mahdollistaa vammaisen henkilön tavanomaiseen elämään kuuluva liikkuminen. Koska liikkumisen tuki ja palvelut voitaisiin toteuttaa sosiaalihuoltolain 23 §:n 3 *momentin* mukaisilla liikkumisen tuen toteuttamistavoilla sekä ehdotetun lain mukaisilla palveluilla taikka niiden yhdistelmillä, olisi varmistettava, että riippumatta palvelujen toteuttamistavasta vammaisen henkilön mahdollisuus liikkua turvataan yksilöllisen tarpeen mukaan. Arvioitaessa liikkumista tukevien palvelujen tarvetta ja niiden toteuttamistapaa ja määrää olisi lisäksi otettava huomioon se, ettei julkisen joukkoliikenteen käyttäminen esimerkiksi saattajan tai henkilökohtaisen avustajan avulla ole aina

tarkoituksenmukaista eikä kustannustehokasta verrattuna kuljetuspalveluun.

Arvioitaessa vammaisen henkilön yksilöllistä tarvetta kuljetuspalveluihin olisi selvitettävä henkilön toiminnallista (sosiaalista ja fyysistä) ympäristöä muun muassa sen suhteen, missä vammaisen henkilön käyttämät palvelut sijaitsevat ja miten muut asiointimahdollisuudet voidaan järjestää. Lisäksi olisi otettava huomioon vammaisen henkilön mahdollisuus käyttää erilaisissa tilanteissa ja toiminnoissa ja eri paikkoihin suuntautuvilla matkoilla julkista joukkoliikennettä ottaen huomioon sekä liikennevälineiden että toimintaympäristön esteettömyys ja joukkoliikenteen pysäkkien sijainti sekä vammaisen henkilön käytettävissä oleva apu ja muut palvelut sekä apuvälineet joukkoliikennettä käyttäessään.

Kuljetuspalvelujen määrää ja toteuttamistapaa arvioitaessa olisi lisäksi otettava huomioon matkan tarkoitus ja matkan vammaiselle henkilölle aiheuttama rasitus. Esimerkiksi työssä käynti ja opiskelu edellyttävät täsmällisyyttä ja usein liikkumista ruuhka-aikoina, jolloin liikennevälineisiin ei aina mahdu tai niillä liikkuminen voi olla muodostaa turvallisuusriskin vammaiselle henkilölle. Matkan pitkä kesto joukkoliikenteessä voi joissakin tilanteissa aiheuttaa kohtuutonta rasitusta vammaiselle henkilölle. Arvioinnissa otettaisiin huomioon myös vuodenaikojen vaihtelujen merkitys vammaisen henkilön liikkumisen tuen tarpeeseen. Tämän vuoksi tarvittavan kuljetuspalvelun määrää suhteessa muihin liikkumista tukeviin palveluihin ei aina ole mahdollista arvioida täsmällisesti etukäteen.

Maakunta määritteli toiminnallisen alueen, jolle pääsääntöisesti järjestettäisiin säännöksessä tarkoitettuja kuljetuspalveluja. Toiminnallista aluetta määriteltäessä maakunnan olisi otettava huomioon ehdotetun lain tarkoitus vammaisen henkilön yhdenvertaisuuden ja osallisuuden toteuttamisesta sekä yksilöllisen tarpeen mukaisten palvelujen järjestämisestä. Toiminnallisen alueen määrittely tapahtuisi voimassaolevaa lainsäädäntöä vastaavalla tavalla, eikä säännöksellä olisi tarkoitus muuttaa nykyistä oikeuskäytäntöä. Lähtökohtaisesti kuljetuspalveluja järjestettäisiin siis vammaisen henkilön asuinkunnan ja lähikunnan alueella. Valinnanvapauslainsäädännön yhteydessä käyttöön otettava henkilökohtainen budjetointi parantaa osaltaan vammaisen henkilön mahdollisuuksia liikkua parhaaksi katsomallaan alueella maakunnan määrittelemästä toiminnallisesta alueesta riippumatta.

Kuljetuspalvelujen määrän arvioinnissa voitaisiin ottaa huomioon vammaisen henkilön saama taloudellinen tuki hänen käytössään olevan, liikkumistarpeisiin sopivan auton hankintaan. Taloudellisesta tuesta auton hankintaan säädettäisiin ehdotetun lain 19 §:ssä. Lisäksi säännöksessä tarkoitettuna julkisena tukena pidettäisiin autoverolain (1482/1994) 51 §:n mukaista autoveron palautusta. Aiemmin saatua julkista tukea ei otettaisi arvioinnissa huomioon, mikäli auto ei muuttuneen palvelutarpeen tai muun syyn johdosta enää vastaisi vammaisen henkilön liikkumistarpeisiin.

Edellytyksenä kuljetuspalvelujen tässä pykälässä ehdotettua vähäisemmälle määrälle olisi se, että oman auton käyttö turvaa ja tosiasiallisesti mahdollistaa riittävästi henkilön liikkumista. Kuljetuspalvelujen määrän arvioinnissa olisi otettava huomioon ne tilanteet, joissa henkilö ei esimerkiksi keliolosuhteista tai auton tilapäisestä rikkoutumisesta tai huollossa olon takia voi käyttää autoa välttämättömään liikkumiseen. Arvioinnissa olisi otettava huomioon myös tilanteet, joissa henkilö ei itse vamman vuoksi voi kuljettaa autoa, vaan autoa ajaa esimerkiksi avustaja. Vammaisen henkilön tulee tosiasiallisesti päästä liikkumaan silloinkin, kun hänellä ei ole avustajaa käytössään. Myös kyky ajaa autoa voi vaihdella, jos vamma on sen tyyppinen, että sen johdosta henkilön toimintakyky vaihtelee.

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin kuljetuspalvelujen määrästä. Työssä käymiseen, opiskeluun,

päiväaikaiseen tai muuhun osallisuutta edistävään toimintaan liittyviä matkoja olisi järjestettävä vammaisen henkilön välttämätöntä tarvetta vastaava määrä. Mainittujen matkojen lukumäärää ei olisi rajattu kuukausittaiseen tai muun aikarajan mukaiseen enimmäismäärään. Vapaa-ajan toimintaan ja sosiaaliseen osallistumiseen sekä muuhun tavanomaiseen elämään kuuluvaan toimintaan liittyvien matkojen kanssa osalta säädettäisiin matkojen minimimäärästä.

Välttämättömillä työhön liittyvillä matkoilla tarkoitetaan lähtökohtaisesti normaaliksi katsottavaa työmatkaa kotoa työn suorittamispaikkaan ja takaisin, mukaan lukien kohtuullinen poikkeama työmatkan varrella. Tällainen poikkeama voi olla esimerkiksi vammaisen henkilön huollossa olevan alaikäisen lapsen päivähoidosta haku tai vienti tai jääminen asioille työmatkalta. Työmatka voi työstä ja tehtävästä riippuen alkaa tai loppua muuallakin kuin työnantajan toimipisteessä. Työllä tarkoitetaan työ- tai virkasuhteeseen perustuvan toiminnan lisäksi myös yritystoimintaa. Säännöksen soveltaminen olisi vastaavaa myös opiskelumatkojen osalta. Opiskelumatkoina voitaisiin korvata matkat, jotka liittyvät sellaiseen opiskeluun, joka johtaa jonkin tutkinnon tai ammatin saavuttamiseen tai parantaa henkilön mahdollisuuksia työllistyä tai vahvistaa henkilön ammattitaitoa ja tätä kautta lisää hänen työllistymismahdollisuuksiaan. Tällaista opiskelua on myös erityisoppilaitoksissa annettava vammaisten opiskelijoiden valmentava ja kuntouttava opetus ja ohjaus. Harrastusluonteinen opiskelu ei oikeuttaisi opiskeluun liittyvien liikkumista tukevien palvelujen saamiseen, ellei voida näyttää, että tällainen opiskelu parantaa henkilön mahdollisuuksia työllistyä tai vahvistaa henkilön ammattitaitoa ja tätä kautta lisää hänen työllistymismahdollisuuksiaan.

Työ- ja opiskelumatkojen tavoin myös lakiehdotuksen 16 §:n mukaiseen päiväaikaiseen toimintaan sekä muuhun osallisuutta edistävään toimintaan olisi järjestettävä matkoja vammaisen henkilön välttämätöntä tarvetta vastaava määrä. Muuna osallisuutta edistävänä toimintana pidetään esimerkiksi osallisuutta edistävää sosiaalista kuntoutusta ja vastaavaa toimintaa.

Vapaa-ajan toimintaan ja sosiaaliseen osallistumiseen sekä muuhun tavanomaiseen elämään kuuluvaan toimintaan kuljetuspalveluja olisi järjestettävä siten, että henkilö voi tehdä vähintään 18 yhdensuuntaista matkaa kuukaudessa asuinkunnan tai lähikunnan alueella.

Momentin mukaan kuljetuspalveluun oikeutettujen henkilöiden matkoja voitaisiin yhdistellä samalla kulkuvälineellä totutettavaksi. Matkojen yhdistelyä voitaisiin käyttää pääasiassa pitkillä matkoilla, koska lyhyillä matkoilla niistä ei välttämättä saataisi vastaavaa kustannussäästöä. Matkojen yhdistely ei saisi aiheuttaa odotusajan tai matka-ajan kohtuutonta pitenemistä tai muuta kohtuutonta haittaa palveluun oikeutetulle. Kohtuuttoman haitan arvioinnissa otettaisiin huomioon vammaisen henkilön yksilölliseen toimintakykyyn tai terveyteen erityisesti vaikuttavat seikat sekä matkan tarkoitus. Esimerkiksi työ- ja opiskelumatkojen osalta yhdistely saattaisi aiheuttaa säännöksessä tarkoitettua kohtuutonta haittaa, sillä yhdistely saattaa aiheuttaa viivästyksiä tai epävarmuutta matkan kestosta matkareitin ja matka-ajan pidentyessä. Henkilön toimintarajoitteesta johtuva avun tarve ja sen sisältö sekä esimerkiksi matkan aikana tarvittava toisen henkilön antama apu voi myös olla este yhdistelylle.

Pykälän 3 momentin mukaan maakunta voi vaihtoehtona kuljetuspalveluille antaa vammaisen henkilön käyttöön auton tai myöntää taloudellista tukea auton hankintaan, jos henkilön toimintarajoitteesta aiheutuva tuen tarve liikkumisessa tavanomaisen elämän toiminnoissa on runsasta ja jatkuvaluonteista. Taloudellisen tuen myöntämisestä säädettäisiin ehdotettavan lain 19 §:ssä.

Vammaisella henkilöllä ei olisi subjektiivista oikeutta maakunnan myöntämään autoon tai

taloudelliseen tukeen vaan niiden myöntäminen olisi maakunnan harkinnassa, ja ne olisivat vaihtoehtoisia muille kuljetuspalveluille. Koska edellytyksenä olisi runsas ja jatkuvaluonteinen tuen tarve tavanomaisen elämän toiminnoissa, maakunnalle aiheutuvien kustannusten näkökulmasta auton myöntäminen vammaisen henkilön käyttöön tai auton hankinnan tukeminen voisi tulla pidemmällä aikavälillä huomattavasti edullisemmaksi kuin yksittäisten työ-, opiskelu- ja vapaa-ajan taksimatkojen korvaaminen.

Vammaisten henkilöiden käyttöön annettavat autot voisivat olla maakunnan omia tai se voisi hankkia niitä esimerkiksi leasing-sopimuksella. Autoihin tehtävien muutostöiden kustannusten korvaamisesta säädettäisiin lakiehdotuksen 19 §:ssä. Koska vammaisen henkilön käyttöön myönnettävä auto ja auton hankintaan myönnettävä taloudellinen tuki olisivat vaihtoehtoja muille kuljetuspalveluille, ne olisivat tuloverolain 92 §:n 1 momentin 17 kohdassa tarkoitettuja etuja, jotka eivät ole saajalleen veronalaista tuloa. Maakunnan vammaisen henkilön käyttöön antama auto olisi arvonlisäverolain 114 §:n 2 momentin tarkoittamalla tavalla yksinomaan vähennykseen oikeuttavassa käytössä.

Pykälän 4 momentissa säädettäisiin vammaisen henkilön oikeudesta saada kuljetuspalvelua vapaa-ajan toimintaan, sosiaaliseen osallistumiseen tai tavanomaiseen elämään kuuluvaan toimintaan siinä tilanteessa, että hänellä olisi käytössään maakunnan myöntämä auto tai hänen liikkumistarpeisiinsa sopivan auton hankintaan olisi myönnetty tämän tai muun lain mukaista taloudellista tukea tai muuta julkista tukea. Tällöin vammaisella henkilöllä olisi oikeus vähintään kuuteen yhdensuuntaiseen matkaan kuukaudessa, jollei tätä pienempi määrä riitä turvaamaan henkilön välttämätöntä liikkumista. Säännöksen tarkoituksena on turvata vammaisen henkilön osallistumismahdollisuudet myös niissä tavanomaiseen elämään säännönmukaisesti kuuluvissa tilanteissa, joihin myös vastaavassa tilanteessa olevat vammattomat henkilöt osallistuvat pääsääntöisesti muutoin kuin omassa käytössään olevalla autolla.

19 §. Taloudellinen tuki. Pykälässä säädettäisiin taloudellisesta tuesta, jota maakunta voisi pykälän 1 momentin mukaan myöntää yleisen järjestämisvelvollisuutensa puitteissa vammaisen henkilön päivittäisten toimien mahdollistamiseksi, helpottamiseksi ja tukemiseksi. Taloudellisella tuella vammaiselle henkilölle korvattaisiin kustannukset, jotka hänelle aiheutuvat muiden kuin terveydenhuollon lääkinnälliseen kuntoutukseen kuuluvien päivittäisissä toiminnoissa, liikkumisessa, viestinnässä tai vapaa-ajan toiminnoissa tarvittavien välineiden sekä muiden teknisten ratkaisujen hankkimisesta aiheutuneista kustannuksista. Terveydenhuollon lääkinnälliseen kuntoutukseen kuuluvat apuvälineet ja muut tekniset ratkaisut korvattaisiin terveydenhuoltolain nojalla kuten nykyisinkin. Lisäksi korvattaisiin ylimääräiset kustannukset, jotka aiheutuvat vamman tai sairauden edellyttämän vaatetuksen ja erikoisravinnon hankkimisesta.

Maakunta myöntäisi taloudellista tukea pykälässä mainittujen kustannusten korvaamiseen tarkoitukseen varattujen määrärahojen puitteissa.

Säännöksen perusteella korvattaisiin vamman tai sairauden aiheuttaman toimintarajoitteen vuoksi päivittäisissä toiminnoissa, liikkumisessa, viestinnässä sekä vapaa-ajan toiminnoissa tarvittavien välineiden ja muiden teknisten ratkaisujen hankkimisesta aiheutuvia kustannuksia. Sanalla väline tarkoitettaisiin laajasti erilaisia päivittäisissä toiminnoissa, liikkumisessa, viestinnässä sekä vapaa-ajan toiminnoissa tarvittavia välineitä, koneita ja laitteita, joihin kunta on voinut myöntää taloudellista tukea kotona ja kodin ulkopuolella suoriutumisen ja osallistumisen vammaispalvelulain 9 §:n 1 momentin perusteella. Muilla teknisillä ratkaisuilla tarkoitettaisiin erilaisia kehittyvän tekniikan ja teknologian mahdollistamia ratkaisuja, joilla vastaavasti voidaan tukea vammaisen henkilön suoriutumista ja osallistumista.

Säännöksellä ei muutettaisi järjestämisvelvollisuutta nykyisestä eli maakunta järjestäisi mainittuja palveluja ja tukea niitä varten varattujen määrärahojen edellyttämässä ja mahdollistamassa laajuudessa. Tämä todettaisiin selvyuden vuoksi myös säännöksessä. Maakunnan olisi nykyisen lainsäädännön ja vakiintuneen oikeuskäytännön mukaisesti huolehdittava siitä, että vammaisille tarkoitetut palvelut järjestetään sisällöltään ja laajuudeltaan sellaisina, kuin maakunnassa esiintyvä sekä asiakkaan yksilöllinen tarve edellyttävät ja otettava palvelujen tarve huomioon määrärahoja varatessaan. Koska kyse on määrärahasidonnaisesta taloudellisesta tuesta, maakunnan korvausvelvollisuus koskisi vain kohtuullisia, vamman tai sairauden aiheuttamasta toimintarajoitteesta johtuvia välttämättömänä pidettäviä kustannuksia kuten nykyisessä vammaispalvelulain 9 §:n 1 momentin soveltamiskäytännössä.

Säännöksen perusteella korvattavia välineitä ja teknisiä ratkaisuja olisivat esimerkiksi kommunikaatiomahdollisuuksia lisäävät viestintävälineet, toimintarajoitteen vuoksi perustellut kodinkoneet, harrastus- ja vapaa-ajan toiminnoissa tarpeelliset välineet ja laitteet sekä erilaiset turvallisuusvälineet ja -laitteet sekä niihin liittyvät tekniset ratkaisut. Säännöksessä ei yksityiskohtaisesti määriteltäisi, millaisiin laitteisiin tai muihin teknisiin ratkaisuihin tukea voitaisiin myöntää. Edellytyksenä olisi, että tuen avulla voitaisiin edistää lain tarkoituksen toteutumista sekä poistaa toimintarajoitteesta johtuvia esteitä ja haittoja päivittäisissä toiminnoissa, liikkumisessa, viestinnässä sekä vapaa-ajan toiminnoissa. Tekniikan ja teknologian kehittyessä saatavilla on uudenlaisia ratkaisuja.

Vammaiselle henkilölle korvattaisiin nykyisen vammaispalvelulain 9 §:n 1 momentin mukaisesti määrärahojen puitteissa ylimääräiset vaatekustannukset, jotka johtuvat vamman tai sairauden aiheuttamasta vaatteiden tavanomaista suuremmasta kulumisesta tai siitä, että henkilö ei vammansa vuoksi voi käyttää valmiina ostettavia vaatteita tai jalkineita. Tämä voisi tarkoittaa esimerkiksi tilannetta, jossa apuvälineet, kuten pyörätuoli, ortoosit, tukisidokset ja erikoiskengät, kuluttavat vaateesta normaalia nopeammin ja saattavat edellyttää myös erityisiä muokkauksia tai kaavoja vaatteisiin tai jalkineisiin. Ylimääräisiä mittatilausvaateuksesta aiheutuvia kustannuksia voitaisiin korvata myös esimerkiksi vamman tai sairauden aiheuttamissa virheasennoista johtuvista syistä. Ylimääräisten vaatekustannusten korvaamisen arvioinnissa olisi otettava huomioon yksilöllisesti henkilön saama Kelan ja muiden tahojen myöntämät vammaisetuudet tai muut tuet.

Lisäksi vammaiselle henkilölle korvattaisiin nykyisen vammaispalvelulain 9 §:n 1 momentin mukaisesti määrärahojen puitteissa ylimääräiset kustannukset, jotka aiheutuvat erityisravinnosta tai erityisravintovalmisteista, joita henkilö joutuu käyttämään pitkäaikaisesti ja säännöllisesti. Erityisravinnon käyttämisestä aiheutuvia kustannuksia korvattaisiin niiltä osin kuin henkilö ei saa niihin ruokavaliokorvausta vammaisuuksista annetun lain (570/2007) 2 §:n 3 momentin perusteella.

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin taloudellisen tuella korvattavien kustannusten määrästä. Päivittäisissä toiminnoissa, liikkumisessa, viestinnässä sekä vapaa-ajan toiminnoissa tarvittavien välineiden ja muiden teknisten ratkaisujen hankkimisesta aiheutuvista kustannuksista korvattaisiin puolet, ellei korvauksen korottamiselle ole vammaisen henkilön yksilöllinen avun tarve sekä elämäntilanne kokonaisuudessaan huomioon ottaen erityisiä perusteita. Näitä voisivat olla esimerkiksi välineestä johtuvan kustannuksen kohtuuttomuus suhteessa välineen merkittävyyteen henkilön toimintarajoitetta vähentävänä tekijänä. Kustannusten kohtuuttomuus voi syntyä myös, jos henkilöllä on tarve uusia välinettä usein vammasta tai lasten kohdalla kasvusta johtuvista syistä. Kustannusten määrä arvioidaan aiheutuvien todellisten kustannusten perusteella kuten nykyisinkin.

Vakiomalliseen välineeseen tai muihin teknisiin ratkaisuihin tehdyt toimintarajoitteen edellyttämät välttämättömät muutostyöt korvattaisiin kokonaan määrärahojen puitteissa. Välttämättömiä muutostöitä ovat sellaiset tekniset ratkaisut, joiden avulla vammaisen henkilö voi ylipäättään käyttää vakiomallista välinettä tai muuta teknistä ratkaisua. Korvaus koskisi myös autoon tai muuhun kulkuvälineeseen tehtäviä välttämättömiä muutostöitä.

Pykälän 3 momentissa säädettäisiin seikoista, joita olisi otettava huomioon auton tai muun kulkuvälineen kustannuksiin myönnettävän taloudellisen tuen tarvetta arvioitaessa. Korvattavana kulkuvälineenä voisi tulla kyseeseen esimerkiksi polkupyörä, tandempyörä, mönkijä tai moottorikelkka. Huomioon otettaisiin vammaisen henkilön liikkumisen tarve sekä mahdollisuus käyttää julkista joukkoliikennettä tai muita liikkumista tukevia palveluja. Taloudellinen tuki auton tai muun kulkuvälineen kustannuksiin olisi osa liikkumisen tuen ja palvelujen kokonaisuutta tai vaihtoehto kuljetuspalvelulle. Edellytyksenä korvaukselle olisi toimintarajoitteesta aiheutuva jatkuvaluonteinen auton tai muun kulkuvälineen tarve ehdotetun lain 17 §:n 3 momentissa tarkoitetussa tavanomaiseen elämään kuuluvassa liikkumisessa. Korvaus auton tai muun kulkuvälineen hankkimisesta aiheutuviin kustannuksiin määriteltäisiin palvelutarpeen arvioinnin ja asiakassuunnitelman laatimisen yhteydessä ottaen huomioon vammaisen henkilön liikkumisen tarve ja mahdollisuus käyttää muita liikkumista tukevien palvelujen toteuttamistapoja.

Maakunta ei voisi määrätä yksinomaan yleisohjeellaan sitä, mitä kussakin tapauksessa on pidettävä kohtuuhintaisena auton. Kohtuuhintaisen korvauksen määrittely perustuisi henkilön toimintarajoitteesta johtuvan välttämättömän tarpeen yksilölliseen arviointiin sekä muihin henkilön liikkumisen tarpeeseen vaikuttaviin seikkoihin. Maakunnalle aiheutuvien kustannusten näkökulmasta auton tai muun kulkuvälineen hankinnan tukeminen voi tulla joissakin tilanteissa pidemmällä aikavälillä huomattavaksi kuin yksittäisten työ-, opiskelu- ja vapaa-ajan kuljetuspalvelujen korvaaminen. Taloudellista tukea voitaisiin myöntää myös käytetyn auton tai muun kulkuvälineen hankintaan edellyttäen, että auton arvioitaisiin ominaisuuksiltaan ja kunnoltaan vastaavan riittävän pitkäaikaisesti vammaisen henkilön liikkumisen tarpeeseen.

Perheille, joissa on vammaisen lapsi tai lapsia, voi perheen tarpeisiin soveltuvalla autolla olla erittäin suuri merkitys tavanomaisessa elämässä suoriutumisen ja normaalin perhe-elämän kannalta. Lapsi tai lapset saattavat tarvita runsaasti huolenpitoa ja valvontaa, jolloin julkisen joukkoliikenteen käyttö voi olla kohtuuttoman vaikeaa tai jopa mahdotonta. Lapsella tai lapsilla voi olla useita välttämättä mukana kuljetettavia, tilaa vieviä apu- ja hoitovälineitä. Tämän vuoksi perhe voi tarvita kokoonsa nähden merkittävästi suuremman auton tarvittavine varusteineen. Vammaisen lapsen kasvaessa myös auton tai muun kulkuvälineen tarve voi muuttua.

Vammaisella henkilöllä olisi mahdollisuus vaihtaa autoa, kun auto ei enää vastaisi vamman tai sairauden aiheuttamaa tarvetta liikkumisessa. Maakunta ei voisi yleisohjeillaan määrittellä sitä, milloin auto voidaan vaihtaa tai evätä korvausta yksinomaan sen perusteella, että henkilölle on aikaisemmin myönnetty taloudellista tukea kyseiseen tarkoitukseen. Auton vaihtamiseen myönnettävän korvauksen saamiseksi olisi kuitenkin oltava perusteltu syy. Tällainen syy voi olla esimerkiksi auton heikko kunto tai sen vahingoittuminen korjauskelvottomaksi tai vamman tai sairauden aiheuttaman toimintarajoitteen muuttuminen tai paheneminen. Vammaisen henkilön muut olosuhteet voivat vaikuttaa siihen, että hänen käytössään oleva auto ei vastaa enää tarkoitustaan. Tällainen muutos on esimerkiksi apuvälineiden tarpeen lisääntyminen tai harrastuksen tai työn johdosta tarvittavien apuvälineiden kuljetus.

Pykälän 4 momentin mukaan valtioneuvoston asetuksella voitaisiin tarvittaessa antaa tarkempia säännöksiä hyväksyttävistä kustannuksista sekä muista 1 ja 2 momentissa tarkoitettun korvauksen määräytymiseen vaikuttavista seikoista.

20 §. Muut palvelut. Pykälän mukaan maakunta voisi järjestää ehdotetun lain mukaisina palveluina lisäksi muita lain tarkoituksen toteuttamiseksi tarpeellisia palveluja sekä myöntää taloudellista tukea. Maakunnalla olisi näiden palvelujen ja tuen myöntämiseen yleinen järjestämisvelvollisuus määrärahojen puitteissa. Säännös vastaisi nykyisen vammaispalvelulain 8 §:n 1 momentin säännöstä vammaiselle henkilölle annettavista muista lain tarkoituksen toteuttamiseksi tarpeellisista palveluista sekä 9 §:n 1 momentin säännöstä kustannusten korvaamisesta lain tarkoituksen toteuttamiseksi tarpeellisista tukitoimista. Vastaava säännös on myös kehitysvammalain 2 §:n 1 momentin 10 kohdassa. Sen perusteella on voitu järjestää muuta erityishuollon toteuttamiseksi tarpeellista toimintaa. Nykyisten säännösten nojalla on voitu laissa nimenomaisesti mainittujen palvelujen lisäksi järjestää muita vammaisen henkilön tarpeen mukaisia palveluja ja taloudellisia tukitoimia.

Säännöksen mukaisilla muilla palveluilla ja taloudellisella tuella voitaisiin nykyisen lainsäädännön tavoin joustavasti täydentää vammaisen henkilön tarvitseman avun ja tuen kokonaisuutta. Sillä mahdollistettaisiin myös laissa mainitsemattomien tai uusien, ennakoimattomien mutta tulevaisuuden tilanteissa tarpeellisten palvelujen käyttöönottoa. Maakunta voisi itse päättää, millaisiin tarpeisiin ja tarkoitukseen se järjestäisi säännöksessä tarkoitettuja palveluja ja tukea, mutta lähtökohtana olisi ehdotetun lain 1 §:n mukainen lain tarkoitus. Esimerkiksi vammaisen henkilön yksilöllisen tarpeen mukaisen tukihenkilön tai hoiva-avustajan tarjoaminen olisi mahdollista säännöksen perusteella.

3 luku **Muutoksenhaku**

21 §. Oikaisuvaatimus. Ehdotetun pykälän mukaan oikaisuvaatimus tässä laissa tarkoitettussa asiassa annettuun päätökseen osoitettaisiin maakunnan liikelaitokselle. Oikaisuvaatimusmenettelyssä noudatettaisiin hallintolain 7 a luvun säännöksiä. Hallintolain 49 b §:n mukaan oikaisua saa vaatia se, johon päätös on kohdistettu tai jonka oikeuteen, velvollisuuteen tai etuun päätös välittömästi vaikuttaa. Hallintolain 49 c §:n mukaan oikaisuvaatimus on tehtävä 30 päivän kuluessa päätöksen tiedoksisaannista. Myös päätöksen tiedoksiintoon sovelletaan hallintolakia.

Muutoksenhakuoikeus koskee palvelujen laajuuden lisäksi myös henkilökohtaisen avun ja asumista tukevien palvelujen, päiväaikaisen toiminnan sekä liikkumista tukevien palvelujen toteuttamistapaa. Toteuttamistavan valinnalla on välitön vaikutus oikeuden toteutumiseen käytännössä ja siten vaikutusta asiakkaan oikeusturvaan saada vamman tai sairauden edellyttämän yksilöllisen tarpeen mukaista välttämätöntä palvelua. Vaikka maakunnalla lähtökohtaisesti on oikeus päättää palvelujen toteuttamistavasta, on vammaisen henkilön keskeisiä perusoikeuksia turvaavien palvelujen kohdalla otettava huomioon myös henkilön oma käsitys siitä, mikä palvelun toteuttamistapa parhaiten edistää lain tarkoituksen toteutumista vammaisen henkilön yhdenvertaisuuden, osallisuuden ja itsemääräämisoikeuden toteuttamiseksi.

22§. Valitus hallinto-oikeuteen. Muutoksenhaussa maakunnan liikelaitoksen oikaisuvaatimuksen johdosta antamaan päätökseen noudatettaisiin hallintolainkäyttölakia, jonka mukaan valitus olisi tehtävä 30 päivän kuluessa päätöksen tiedoksisaannista. Valittaja voisi toimittaa valituksensa suoraan hallinto-oikeudelle tai antaa sen valitusaikana maakunnan liikelaitokselle, jonka olisi toimitettava se lausuntonsa ohella hallinto-oikeudelle.

23 §. Muutoksenhaku hallinto-oikeuden päätökseen. Pykälän 1 momentin mukaan hallinto-oikeuden päätökseen muissa kuin ehdotetun lain 8 §:n 3 momentissa, 18 §:n 3 momentissa sekä 19 ja 20 §:ssä tarkoitetuissa asioissa saisi hakea muutosta valittamalla siten kuin hallintolainkäyttölaissa säädetään. Edellä mainituissa asioissa saisi siten hakea muutosta valittamalla korkeimpaan hallinto-oikeuteen ilman valituslupaa. Muutoksenhakuoikeus koskisi myös palvelujen toteuttamistapaa. Mainituissa asioissa on kysymys keskeisellä tavalla vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuutta tukevista subjektiivisista oikeuksista.

Pykälän 2 momentin mukaan hallinto-oikeuden päätökseen ehdotetun lain 8 §:n 3 momentissa, 18 §:n 3 momentissa sekä 19 ja 20 §:ssä tarkoitetuissa asioissa saisi hakea muutosta valittamalla vain, jos korkein hallinto-oikeus myöntää valitusluvan. Korkein hallinto-oikeus voi myöntää valitusluvan, jos lain soveltamisen kannalta muissa samanlaisissa tapauksissa tai oikeuskäytännön yhtenäisyyden vuoksi on tärkeätä saattaa asia korkeimman hallinto-oikeuden ratkaistavaksi, tai asian saattamiseen korkeimman hallinto-oikeuden ratkaistavaksi on erityistä aihetta asiassa tapahtuneen ilmeisen virheen vuoksi, taikka valitusluvan myöntämiseen on muu painava syy.

Pykälän 3 momentin mukaan valituskirjelmä voitaisiin antaa myös päätöksen tehneelle hallinto-oikeudelle toimitettavaksi edelleen korkeimmalle hallinto-oikeudelle.

4 luku **Erinäiset säännökset**

24 §. Palveluista perittävät maksut. Ehdotettu pykälä vastaisi voimassaolevan vammaispalvelulain 14 §:ää. Ehdotetun lain nojalla järjestettävistä palveluista perittävät asiakasmaksut määräytyisivät sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksulain nojalla. Asiakasmaksulaissa ja -asetuksessa säädetään kunnallisista sosiaalipalveluista perittävistä maksuista.

25 §. Ulosmittauskielto. Lain 20 §:n nojalla suoritettavaa taloudellista tukea ei saisi ulosmitata. Ulosmittausta ei saisi ehdotuksen mukaan kohdistaa myöskään välineeseen, koneeseen ja laitteeseen tai muuhun esineeseen, jonka hankkimiseen on myönnetty lain 20 §:n nojalla taloudellista tukea. Pykälä vastaisi voimassaolevan vammaispalvelulain 19 a §:ää.

26 §. Vakuutuslaitoksen korvaus. Pykälässä säädettäisiin maakunnan oikeudesta saada korvausta vakuutuslaitokselta tilanteissa, joissa maakunta on järjestänyt vammaiselle henkilölle palveluja, joiden kustannusten korvaamisesta vakuutuslaitos on vastuussa. Säännös vastaisi nykyisen vammaispalvelulain 15 §:n mukaista takaisinsaantioikeutta. Sen perusteella kunnat ovat voineet periä liikenne-, potilas- ja tapaturmavahingon seurauksena muun muassa vaikeasti vammautuneiden henkilöiden palveluasumisesta ja henkilökohtaisesta avusta aiheutuvat kustannukset liikenne-, potilas- ja tapaturmavakuutuksesta. Jatkossa maakunnalla ei kuitenkaan olisi takautumisoikeutta potilasvakuutuksen osalta. Maakunnan oikeus takaisinsaantiin vakuutuslaitokselta koskisi vastaavasti niitä ehdotetun lain mukaisia palveluja, joita maakunta on järjestänyt vammaiselle henkilölle ja jotka vakuutuslainsäädäntö kattaisi.

Liikennevakuutuksessa palveluasumisesta aiheutuneet lisäkustannukset korvataan liikennevakuutuslain perusteella korvattavasta kuntoutuksesta annetun lain 7 §:n 2 momentin 7-kohdan perusteella. Liikennevahinkolautakunnan vakiintuneen käytännön ja vakuutuslainsäädännön ratkaisun perusteella vain osa näistä kustannuksista maksetaan vammaispalvelulain 15 §:n mukaisesti regressinä kunnalle. Liikennevakuutuksesta korvataan palveluasumisen järjestämisestä aiheutuvina ylimääräisinä kustannuksina enintään hoitotuen korkeimman luokan mukainen kaksinkertainen määrä (21 352 euroa/vuosi, vuonna 2017).

Tapaturmavakuutuksessa palveluasumisesta aiheutuneet lisäkustannukset korvataan tapaturmavakuutuslain työtapaturma- ja ammattitautilain 93 §:n perusteella. Liikennevakuutuksen kuntoutuslaista poiketen työtapaturma- ja ammattitautilaissa palveluasumisen lisäkustannusten korvaus on määritetty, ja se on sama kuin liikennevakuutuksessa eli hoitotuen korkeimman luokan mukainen kaksinkertainen määrä (21 352 euroa/vuosi, vuonna 2017).

Liikennevakuutuksessa henkilökohtaisen avun korvattavuus määräytyy liikennevakuutuslain ja vahingonkorvauslain 5 luvun 2 §:n 1-kohdan nojalla. Liikennevakuutuksen korvausvastuuta rajoittaa vahingonkorvausoikeudellinen kustannusten tarpeellisuuden vaatimus. Henkilökohtaisen avun kustannuksista korvataan se osa, joka tapauskohtaisesti katsotaan liikennevahingon vuoksi tarpeelliseksi ylimääräiseksi kuluiksi.

Työtä ja opiskelua varten myönnetty henkilökohtainen apu korvataan maakunnalle täysimääräisesti, jos työ tai opiskelu katsotaan ylipäänsä liikennevakuutuksesta lain mukaan korvattavaksi välttämättömäksi ja tarpeelliseksi kustannukseksi eikä palvelua järjestetä tai korvata muun erityislainsäädännön kautta, johon ei liity regressioikeutta. Jos vahinkoa kärsineelle on myönnetty palveluasumisen lisäksi henkilökohtaista apua harrastuksia, yhteiskunnallista osallistumista tai sosiaalisen vuorovaikutuksen ylläpitämistä varten, voidaan henkilökohtaista apua korvata enintään 30 tuntia kuukaudessa.

Tapaturmavakuutuksesta ei korvata henkilökohtaisen avun kustannuksia, sillä tätä etuutta ei ole säädetty korvattavaksi työtapaturma- ja ammattitautilaissa. Tapaturmavakuutuksessa henkilökohtaisen avustajan tarpeesta aiheutuvat kustannukset sisältyvät palveluasumisen lisäkustannusten normitettuun korvaukseen (tapaturmavakuutuksesta korvattavat palveluasumisen lisäkustannukset).

27 §. Voimaantulo. Laki ehdotetaan tulemaan voimaan

Ehdotetulla lailla kumottaisiin kehitysvammaisten erityishuollosta annettu laki (519/1977) sekä vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista annettu laki (380/1987).

28 §. Siirtymäsäännökset. Ehdotetulla uudella erityispalveluja koskevalla lailla on tarkoitus selkeyttää vammaisten henkilöiden palvelutarpeisiin sovellettavaa lainsäädäntöä. Tämän tavoitteen toteutumiseksi ei ole tarkoituksenmukaista, että uuden lain voimaantulon jälkeen olisi edelleen jopa vuosia voimassa uudella lailla kumottaviin säännöksiin perustuvia päätöksiä. Toisaalta vammaisten henkilöiden palveluissa on kyse keskeisesti yhdenvertaisuuden ja välttämättömän huolenpidon turvaamisesta ja muista perusoikeuksista. Tämä olisi otettava huomioon arvioitaessa vammaisella henkilöllä ehdotetun uuden lain voimaan tullessa olevien palvelujen jatkuvuutta ja asiakkaan oikeusturvaa.

Ehdotetun lain voimaan tullessa palveluja koskevat päätökset, jotka on annettu vammaispalvelulain tai kehitysvammalain perusteella olisivat voimassa päätökseen merkityn voimassaoloajan tai siihen saakka, että henkilön palvelutarve arvioidaan uudelleen ja uudet päätökset tehdään ehdotetun lain mukaisesti. Palvelutarpeen uudelleen arviointi voitaisiin aina aloittaa vammaisen henkilön aloitteesta tai maakunnan aloitteesta silloin, kun se on asiakkaan muuttuneen palveluntarpeen mukaista. Palvelutarpeen uudelleen arvioinnissa olisi aina otettava huomioon palvelujen jatkuvuus henkilön keskeisten perusoikeuksien turvaamisen näkökulmasta esimerkiksi asumista tukevissa palveluissa ja henkilökohtaisessa avussa. Palvelujen asiakasmaksut perittäisiin aiempien säännösten mukaisesti päätösten voimassaoloajan.

1.2 Laki sosiaalihuoltolain muuttamisesta

36 §. *Palvelutarpeen arviointi.* Pykälään ehdotetaan lisättäväksi eräitä ehdotetun vammaisuuden perusteella järjestettävistä erityispalveluista annettavan lain säätämisen johdosta tarvittavia vammaisia henkilöitä koskevia tarkennuksia sekä kaikkia asiakkaita koskeva palvelutarpeen arvioinnin sisältöä määrittävä täsmennys.

Pykälän 2 momenttiin lisättäisiin uusi 3 kohta, jossa säädettäisiin, että aikaisemmin säännöksessä määriteltyjen ryhmien lisäksi ehdotetussa, vammaisuuden perusteella järjestettävistä erityispalveluista annetussa laissa, tarkoitetun henkilön kohdalla palvelutarpeen arvioinnin tekeminen olisi aloitettava momentissa säädettyssä määräajassa. Kiireellisessä tapauksessa palvelutarpeen arviointi on aloitettava välittömästi siten kuin sosiaalihuoltolain 36 §:n 1 momentissa säädetään. Muussa tapauksessa palvelutarpeen arviointi olisi aloitettava viimeistään seitsemäntenä arkipäivänä sen jälkeen, kun vammaisen henkilö taikka hänen laillinen edustajansa, omaisensa, läheisensä tai muu henkilö taikka viranomaisen on ottanut yhteyttä sosiaalipalveluista vastaavaan tahoon palvelutarpeen selvittämiseksi tai palvelujen saamiseksi. Vammaisten henkilöiden palvelutarpeen arviointia ja suunnittelua sekä yleiset palvelujen toteuttamista koskevat säännökset ehdotetaan vammaispalvelujen uudistuksen jälkeen olevan sosiaalihuoltolaissa, eikä niistä siis säädettäisi enää erikseen erityislaissa. Vammaisten henkilöiden palvelutarpeen arviointi olisi kuitenkin perusteltua turvata riittävällä tavalla yleislainsäädännössä ja yhdenvertaisesti muun muassa iäkkäiden henkilöiden kanssa. Määräajassa tapahtuva palvelutarpeen arviointi turvattaisiin ehdotetussa laissa tarkoitetuille vammaisille henkilöille samansisältöisenä kuin siitä säädetään nykyisen vammaispalvelulain 3 a §:n 1 momentissa.

Pykälän 4 momenttiin lisättäisiin säännös, jonka mukaan henkilön toimintakykyä ja palvelutarvetta olisi arvioitava erilaisissa toimintaympäristöissä ottaen huomioon vammaisen henkilön terveydentila, elämäntilanne ja elinolosuhteet sekä niissä tapahtuvat muutokset. Momenttiin ehdotettu lisäys koskisi kaikkia asiakasryhmiä, ei vain vammaisia henkilöitä, mutta erityisesti vammaisen henkilön elämäntilanteen ja elinolosuhteiden perusteellinen selvittäminen sekä niissä arvioitavissa olevien muutosten tunnistaminen auttavat palvelujen laadukkaassa toteuttamisessa sekä mahdollisten palvelutarpeen vaihtelujen ja muutosten ennakoinnissa. Elämäntilanne ja esimerkiksi perhesuhteet vaikuttavat monin tavoin palvelujen tarpeeseen. Esimerkiksi työssäkäyvän ja eläkkeellä olevan henkilön palvelutarve saattaa olla hyvin erilainen. Lisäksi elinolosuhteet, kuten asuinympäristön esteettömyys tai esteellisyys sekä sääolosuhteet, vaikuttavat esimerkiksi liikkumisessa tarvittavaan apuun. Henkilön toimintakyky olisi arvioitava henkilön omassa asuin- ja toimintaympäristössä. Esimerkiksi näkövammainen henkilö tai henkilö, jolla on ongelmia tiedollisissa taidoissa tai hahmotushäiriö, saattaa pärjätä ilman apua tutussa ympäristössä, mutta vieraassa ympäristössä avun tarve on saattaa olla suurempi.

Pykälän 5 momenttiin ehdotetaan lisättäväksi, että vammaisten henkilöiden itsemääräämisoikeuden kunnioittamiseen olisi kiinnitettävä erityistä huomiota lasten ja nuorten ja muiden erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden ohella. Lisäksi momenttiin lisättäisiin viittaus, jonka mukaan vammaisen henkilön palvelutarvetta arvioitaessa on lisäksi noudatettava, mitä vammaisuuden perusteella järjestettävistä erityispalveluista annetussa laissa säädetään. Tällä tarkoitetaan muun muassa kyseisen lain 4 §:ää, jossa säädetään vammaisen henkilön osallisuuden tukemisesta.

39 §. *Asiakassuunnitelma.* Pykälän 2 momenttiin lisättäisiin uusi 10 kohta. Momentin uuden kohdan mukaan asiakkaan asiakassuunnitelma sisältäisi palvelutarpeen edellyttämässä laajuudessa selvityksen henkilön elämäntilanteen ja toimintaympäristön vaikutuksesta hänen toimintakykynsä.

Asiakkaan todellisten tarpeiden mukainen palvelujen kokonaisuus on mahdollista suunnitella vain yhteistyössä asiakkaan kanssa. Kokonaisuuden suunnittelu käsittää sekä valinnan tekemisen eri palvelujen välillä että myös palvelujen toteuttamistavan valinnan. Asiakassuunnitelman tulisi sisältää asiakkaan palvelutarpeen edellyttämässä laajuudessa henkilön ja työntekijän yhteisen näkemyksen henkilön toimintakyvystä erilaisissa tilanteissa ja toimintaympäristöissä. Jos henkilön ja työntekijän näkemykset poikkeavat toisistaan, molempien näkemykset olisi kirjattava suunnitelmaan. Myös ennalta arvioitavissa olevien muutosten merkitys ja niihin varautuminen olisi mahdollisuuksien mukaan kirjattava asiakassuunnitelmaan. Muutokset toimintakyvyssä voivat liittyä henkilöön itseensä tai häntä koskeviin ympäristötekijöihin taikka palvelujen järjestämisessä tai toteuttamisessa tapahtuviin tekijöihin. Henkilöön itseensä liittyviä muutoksia voisivat olla esimerkiksi sairauden eteneminen tai muut muutokset vamman aiheuttamassa toimintarajoitteessa, lapsen kasvu ja kehitys, asunnon vaihto ja erilaiset muutos- ja nivelvaiheet opinnoissa, työssä tai muussa elämäntilanteessa. Palvelujen järjestämisessä ja toteuttamisessa tapahtuvia muutoksia voisivat olla esimerkiksi palvelun toteuttajan sairastuminen taikka palvelutoiminnan lopettaminen myynnin tai kilpailutuksen seurauksena.

Pykälän 3 momentin mukaan asiakassuunnitelma on tarkistettava tarvittaessa, käytännössä silloin kun asiakkaan tuen tarpeissa tapahtuisi olennaisia muutoksia. Jos sosiaalihuollon asiakkuus kestää pidemmän aikaa, asiakassuunnitelmaa on tarvittaessa tarkistettava ja täydennettävä. Nykyisen vammaispalvelulain säännöksen mukaan palvelusuunnitelma on tarkistettava, jos vammaisen henkilön elämäntilanteessa, toimintakyvyssä, avun tarpeissa tai olosuhteissa tapahtuu muutoksia sekä muutoinkin tarpeen mukaan. Tätä periaatetta ei olisi tarkoitus muuttaa, vaikka vammaisten henkilöiden asiakassuunnitelmasta tai sen tarkastamisesta ei ole erikseen ehdotettu säädettävän tämän lain olemassa olevaa sääntelyä täsmällisemmin.

45 §. *Sosiaalihuoltoa koskeva päätöksenteko ja toimeenpano.* Pykälän 3 momenttia ehdotetaan täsmennettävän päätöksen perustelemiseen liittyvällä tarkennuksella. Momenttiin lisättäisiin säännös siitä, että jos asiakassuunnitelmaan kirjatusta sosiaalipalvelujen kokonaisuudesta poiketaan, se on perusteltava päätöksessä. Tätä edellytettäisiin sen lisäksi, että päätöksessä on jo voimassa olevan sääntelyn perusteella perusteltava, jos asiakkaalle ei myönnetä jotakin hänen hakemansa tiettyä palvelua. Päätöstä tehtäessä olisi otettava huomioon palvelutarpeen arvioinnissa ja asiakassuunnitelmaa laadittaessa määritellyt henkilön yksilölliset tarpeet ja päätöksen tulee lähtökohtaisesti perustua asiakassuunnitelmaan kirjattuihin palveluihin. Säännöksen tarkoituksena olisi turvata asiakkaan osallistumista omien palvelujensa suunnitteluun ja niistä päättämiseen sekä päätöksentekijän mahdollisuutta varmistaa asiakkaan edun toteutuminen kaikissa tilanteissa. Säännös korostaisi palvelutarpeen arvioinnin ja asiakassuunnitelman merkitystä ja niiden keskinäistä yhteyttä päätöksentekoon ja päätösten toimeenpanoon.

Päätöksenteossa sovelletaan tarvittavin osin hallintolain säännöksiä. Hallintolaki edellyttää päätöksen perustelemista. Perustelemisvelvollisuuteen voidaan katsoa sisältyvän erityisesti sen kirjaaminen, miksi henkilölle ei mahdollisesti myönnetä jotakin mitä henkilö on hakenut. Sosiaalihuollon palveluissa palvelutarpeen arviolle ja suunnitelman teolle annetaan sosiaalihuoltolain säännösten mukaan erityinen merkitys. Kun otetaan huomioon myös asiakaslain säännökset muun muassa asiakkaan osallisuudesta, pykälään ehdotettu lisäys olisi tarkoituksenmukainen, jotta nämä asiakkaan asemaa turvaavat periaatteet ja edellytykset toteutuvat parhaalla mahdollisella tavalla.

2 Tarkemmat säännökset ja määräykset

3 Voimaantulo

4 Suhde perustuslakiin ja säätämisyjärjestys

Esityksen suhdetta perustuslakiin on tarpeen arvioida eräiden lakia koskevien ehdotusten suhteen. Perus- ja ihmisoikeuksien kannalta kysymys on ehdotuksen suhteesta perustuslain turvaamaan yhdenvertaisuuteen sekä välttämättömään huolenpitoon.

Perustuslain 6 §:n mukaan ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä eikä ketään saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella.

Ehdotetussa laissa on otettu huomioon vammaissopimuksen käsite vammaisuudesta. Sopimuksen mukaan vammaisiin henkilöihin kuuluvat ne henkilöt, joilla on sellainen pitkäaikainen ruumiillinen, henkinen, älyllinen tai aisteihin liittyvä vamma, jonka vuorovaikutus erilaisten esteiden kanssa voi estää heidän täysimääräisen ja tehokkaan osallistumisensa yhteiskuntaan yhdenvertaisesti muiden kanssa. Vammaissopimus korostaa vammaisuuden olevan kehittyvä käsite ja seurausta sellaisesta vuorovaikutuksesta vammaisten henkilöiden sekä asenteista ja ympäristöstä johtuvien esteiden välillä, joka estää näiden henkilöiden täysimääräisen ja aktiivisen osallistumisen yhteiskuntaan yhdenvertaisesti muiden kanssa. Vammaissopimuksen tavoitteena on taata yhdenvertaiset oikeudet vammaisille henkilöille riippumatta diagnoosista tai vamman syntymekanismista.

Ehdotetun lain 2 §:n 1 momentin mukaan lakia sovelletaan henkilöön, joka tarvitsee pitkäaikaisen vamman tai sairauden aiheuttaman toimintarajoitteen johdosta välttämättä ja toistuvasti apua tai tukea tavanomaisessa elämässä. Säännöksellä turvattaisiin eri vammaryhmien ja vammaisten henkilöiden välinen yhdenvertaisuus perustuslain 6 §:n mukaisesti. Kahden erillisen vammaispalveluja koskevan lain voimassa ollessa eri vammaryhmien yhdenvertaisuus ei ole täysin toteutunut. Kehitysvammalain perusteella kehitysvammaisilla henkilöillä on vahvemmat oikeudet tiettyihin palveluihin ja palvelut ovat heille maksuttomia, kun muilla vammaryhmillä ei ole kaikilta osin vastaavia oikeuksia tai sama palvelu on heille maksullista. Tästä syystä kahden lain yhdistämällä turvattaisiin yhdenvertaiset oikeudet sekä palvelujen saamisen että maksujen osalta kaikille vammaisille henkilöille vamman laadusta riippumatta. Sääntelyssä otettaisiin kuitenkin huomioon se, että tosiasiallisen yhdenvertaisuuden saavuttaminen ei tarkoita samanlaisten palvelujen järjestämistä kaikille.

Ehdotetun lain 2 §:n 3 momentti sivuaa ikään perustuvan syrjinnän kieltoa. Sen mukaan ehdotettua lakia ei sovellettaisi sellaiseen vanhuspalvelulain 3 §:n 2 momentissa tarkoitettuun iäkkääseen henkilöön jonka avun tai tuen tarve johtuu pääasiassa korkean iän myötä alkaneista, lisääntyneistä tai pahentuneista sairauksista tai vammoista taikka korkeaan ikään liittyvästä rappeutumisesta. Lain tavoitteena on yhdenvertaisuuden ja osallisuuden toteuttaminen tilanteissa, joissa henkilön avun tai tuen tarve on seurausta pitkäaikaisesta vammasta tai sairaudesta johtuvasta toimintarajoitteesta. Tarkoituksena olisi ehkäistä ja poistaa esteitä, jotka rajoittavat vammaisen henkilön tosiasiallisen yhdenvertaisuuden saavuttamista sekä edistää itsenäistä suoriutumista ja itsemääräämisoikeuden toteutumista.

Kategorista ikäraja ei asetettaisi, vaan ikääntymiseen perustuva rajausta sidottaisiin toimintarajoitteen objektiiviseen syyhyn vastaavasti kuin nykyisessä vammaispalvelulain 8 c §:n 3 momentissa on tehty henkilökohtaisen avun soveltamisessa. Rajausta ei sulki henkilöitä iän

perusteella ehdotetun lain soveltamisalan ulkopuolelle, vaan sillä olisi tavoitteena varmistaa erityislain palvelujen kohdentuminen lain tarkoituksen mukaisesti lain 2 §:n 1 momentissa tarkoitetuille vammaisille henkilöille.

Merkitystä ei olisi sillä, missä elämän vaiheessa henkilö on vammautunut tai sairastunut siten, että siitä seuraa ehdotetun lain 2 §:n 1 momentissa tarkoitettu toimintarajoite. Siten myös ikääntyneillä vammaisilla henkilöillä sekä ikääntyneenä vammautuneilla olisi oikeus lain mukaisiin palveluihin samoin perustein kuin muillakin vammaisilla henkilöillä. Koska erityislain mukaiset palvelut ovat keskeisiä vammaisten henkilöiden perusoikeuksien, kuten yhdenvertaisuuden, osallisuuden ja välttämättömän huolenpidon turvaamiseksi sekä toimintarajoitteiden aiheuttamisen haittojen ja esteiden poistamiseksi ja koska lain soveltamisen rajaus ei tarkoita kategorista ikärajausta, tämän rajauksen ei voida katsoa olevan ristiriidassa perustuslain 6 §:n kanssa.

Nykyisen vammaispalvelulain mukaiset palvelut ja tukitoimet on kokonaisuudessaan lakia säädettäessä tarkoitettu henkilöille, jotka tarvitsevat niitä nimenomaan vammaisuuden tai pitkäaikaisen sairauden perusteella iästään riippumatta. Valmistelun yhteydessä on noussut esiin tarve täsmentää lain soveltamisalaa kokonaisuudessaan niin, että ikääntymiseen liittyvät sairaudet ja toimintarajoitteet eivät sellaisenaan kuuluisi lain soveltamisalaan. Käytävissä olevien tilastotietojen ja muiden selvitysten valossa voidaan arvioida, että käytännössä vammaispalvelulain mukaisia palveluja ja tukitoimia järjestetään nykyisin myös tavanomaisen ikääntymiseen liittyvän raihaistumisen ja siihen liittyvän toimintakyvyn heikkenemisen perusteella. Rajauksen ulottaminen koko lain soveltamisalaan voisi joissakin tapauksissa heikentää niiden iäkkäiden henkilöiden asemaa, jotka nykyisin saavat vammaispalvelulaissa tarkoitettuja palveluja ja tukitoimia. Ikääntyneillä henkilöillä on kuitenkin oikeus yleisiin sosiaali- ja terveystalviin. Uudessa sosiaalihuoltolaissa on aiempaa vahvemmin ja tarkemmin säännelty muun muassa liikumista tukevista palveluista. Vammaispalvelulain kuljetuspalvelujen saajista jopa 2/3 on yli 65-vuotiaita. Tästä ikääntyvien ryhmästä oletettavasti suuri osa siirtyisi vammaispalveluista yleisiin sosiaalihuollon palveluihin, jossa he edelleen olisivat oikeutettuja esimerkiksi tarvitsemiinsa kuljetuspalveluihin. Lisäksi ikääntyneet henkilöt kuuluvat vanhuspalvelulain soveltamisalaan. Vanhuspalvelulain ja sen toimeenpanon tueksi annetun, parhaillaan uudistettavana olevan, iäkkäiden ihmisten palvelujen laatusuosituksen tavoitteena on tukea iäkkäiden terveyttä, toimintakykyä ja hyvinvointia mahdollisimman monipuolisilla palveluilla, joiden tarve arvioidaan yksilöllisesti asiakkaan kanssa.

Lähtökohtana vammaispalvelujen ja myös ehdotetun lain soveltamisessa on, että yhdenvertaisuuden suhteessa muihin ihmisiin tulisi toteutua kulloinkin kyseessä olevan ikäluokan mukaisesti.

Henkilökohtaisella avulla on läheinen yhteys perustuslain 19 §:n 1 momentissa tarkoitettuun välttämättömään huolenpitoon sekä muihin yksilön oikeuksiin, kuten yhdenvertaisuutta, henkilökohtaista vapautta ja turvallisuutta sekä yksityisyyden suojaa koskeviin perusoikeuksiin. Henkilökohtaista apua myönnetään sosiaalipalveluna turvaamaan ihmisarvoisen elämän edellytysten vähimmäistaso, jos henkilö ei kykene itse tällaista turvaa hankkimaan tai ei saa sitä muista palveluista tai muilta henkilöiltä. Sosiaalipalveluna toteutettavan henkilökohtaisen avun käyttö ei saisi kuitenkaan johtaa vammaisen henkilön perusoikeuksien vaarantumiseen. Näistä syistä johtuen henkilökohtaista apua koskeviin säännöksiin on tehty tarkennuksia ja rajoituksia.